

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Σύγχρονες τάσεις στη γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς

Διπλωματική Εργασία

**«Η Ποντιακή διάλεκτος από το παρελθόν στο μέλλον: Διδακτικές
πρακτικές επαφής με την ποντιακή διάλεκτο»**

Αναστασία Παπαδοπούλου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρίνα Τζακώστα

Πάτρα, Ιούνιος 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

**«Η Ποντιακή διάλεκτος από το παρελθόν στο μέλλον: Διδακτικές
πρακτικές επαφής με την ποντιακή διάλεκτο»**

Αναστασία Παπαδοπούλου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαρίνα Τζακώστα

«Μέλος ΣΕΠ-ΕΑΠ»

Συνεπιβλέπουσα καθηγήτρια:

Κωνσταντίνα Οικονόμου

«Μέλος ΣΕΠ-ΕΑΠ»

Πάτρα, Ιούνιος 2022

«Με την ολοκλήρωση της εργασίας μου, θα ήθελα να ευχαριστήσω ολόψυχα την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Τζακώστα Μαρίνα, για την άμεση, συνεχή και πολύτιμη υποστήριξη, ενθάρρυνση και βοήθειά της. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην οικογένειά μου και ιδιαίτερα στον σύζυγό μου Κώστα για την καθοριστική συμβολή του σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας. Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στη φίλη μου Μαρία, χωρίς την οποία το ταξίδι αυτό της γνώσης δεν θα ήταν το ίδιο.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα τη γλωσσική, ιστορική και κοινωνιογλωσσολογική παρουσίαση της ποντιακής διαλέκτου. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στην ιστορική της διαδρομή, από τη δημιουργία και τη διαμόρφωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της στην περιοχή του Πόντου, μέχρι τη συρρίκνωσή της στη σημερινή εποχή, συρρίκνωση που πιθανότατα θα οδηγήσει στον γλωσσικό της θάνατο. Παρουσιάζονται οι παράγοντες που οδήγησαν διαχρονικά στην υποχώρηση της διαλέκτου, εστιάζοντας στην κυριαρχία της πρότυπης γλώσσας και στην αποκλειστική καλλιέργειά της στην εκπαίδευση. Εξετάζεται σε συγχρονικό επίπεδο ο ρόλος της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών στην υποχώρηση αυτή, καθώς, σε αντίθεση με το παρελθόν, σήμερα αναγνωρίζεται η αξία των διαλέκτων και γίνεται προσπάθεια διάσωσής τους. Στη σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εργασίας, γίνεται φανερό ότι οι εκπαιδευτικοί, παρά το ότι είναι θετικοί απέναντι στις διαλέκτους, είναι επιφυλακτικοί απέναντι στην ιδέα της ενσωμάτωσής τους στην εκπαίδευση. Ως προς την ποντιακή διάλεκτο ωστόσο, φαίνεται να διατυπώνουν μια ιδιαίτερα θετική στάση, θεωρώντας ότι έχει να προσφέρει πολλά οφέλη στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής και σε ζητήματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. Η διδακτική πρόταση που κατατίθεται προβάλλει κάποια από τα οφέλη της επαφής με την ποντιακή διάλεκτο.

Λέξεις – Κλειδιά

ποντιακή διάλεκτος, πρότυπη γλώσσα, γλωσσικές στάσεις, γλωσσική συρρίκνωση / θάνατος

«The dialect of Pontos from the past to the future: Teaching practices of contact with the pontiac dialect »

Anastasia Papadopoulou

Abstract

The topic of this work is the linguistic, historical, and sociolinguistic review of the dialect of Pontos. In particular, it refers to the dialects' historical journey, from the creation and formation of its particular characteristics in the area of Pontos, to its shrinkage in the current times, a shrinkage which might possibly lead to its language death. The factors that have led to the dialect's language recession over time are presented, focusing on the dominance of the standard language, and its complete use in education. Furthermore, the role of education and educators in this language shift is examined at a synchronic level as, in contrast with the past, the value of dialects is nowadays recognized and their rescue is ventured. In the relative research which was carried out within the frame of this work, it is apparent that educators, despite their being positive to dialects, are reserved to the idea of their integration in education. Nevertheless, as far as the Pontiac dialect is concerned, they seem to formulate a positive attitude, which is attributed to the belief that it has to offer multiple benefits to the teaching of ancient Greek and to historical topics of the Greek language. The submitted teaching proposal makes use of some of the benefits of the contact with the Pontiac dialect.

Keywords

dialect of Pontos, standard language, language attitudes, language shrinkage / death

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα	vii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων	viii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	ix
1. Εισαγωγή.....	1
2. Ποντιακή διάλεκτος	3
2.1 Η ποντιακή διάλεκτος ως το 1923: γεωγραφική και ιστορική παρουσίαση	3
2.1.1 Γεωγραφική ταυτότητα της διαλέκτου.....	3
2.1.2 Ιστορικό πλαίσιο διαμόρφωσης και εξέλιξης της ποντιακής διαλέκτου.....	5
2.1.3 Επαφή της ποντιακής με άλλες γλώσσες	7
2.2 Νεοελληνικές διάλεκτοι: δημιουργία και εξέλιξη.....	8
2.2.1 Ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων	10
2.3 Διαλεκτική κατάταξη της ποντιακής.....	10
2.3.1 Ιδιώματα της ποντιακής	11
2.4 Βασικά χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου	12
2.4.1 Μελέτη-καταγραφή και προσπάθειες διδασκαλίας της ποντιακής διαλέκτου...	14
2.5 Κοινωνιογλωσσολογική κατάσταση της ποντιακής διαλέκτου από το 1923 έως σήμερα.....	16
2.5.1 Πρώτη γενιά Ποντίων ομιλητών	16
2.5.2 Επόμενες γενιές Ποντίων ομιλητών.....	16
2.5.3 Βασικά γλωσσικά χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου μετά το 1923	18
2.6 Γλωσσική συρρίκνωση.....	19
2.6.1 Η κυριαρχία της πρότυπης γλώσσας απέναντι στις διαλέκτους	20
2.6.2 Γλωσσικές στάσεις των ομιλητών απέναντι στις διαλέκτους	21
2.6.3 Διαλεκτική ταυτότητα: η περίπτωση των Ποντίων.....	22
2.6.4 Η εκπαίδευση ως παράγοντας γλωσσικής συρρίκνωσης των διαλέκτων	23
2.7 Χρησιμότητα της ενσωμάτωσης των διαλέκτων στην εκπαίδευση	24
3. Στοχοθεσία της εργασίας	28
3.1 Σκοπός της έρευνας.....	28
3.2 Μεθοδολογία.....	29
3.2.1 Μεθοδολογικό πλαίσιο.....	29
3.2.2 Μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας.....	30
3.2.3 Δείγμα της έρευνας-μέθοδος δειγματοληψίας	31
3.2.4 Ανάλυση δεδομένων	31
3.2.5 Περιορισμοί της έρευνας.....	32
3.3 Συμμετέχοντες στην έρευνα: δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	32
3.4 Παρουσίαση αποτελεσμάτων ποσοτικής ανάλυσης.....	34
3.5 Συζήτηση αποτελεσμάτων ποσοτικής ανάλυσης	46
4. Διδακτική επαφή με την ποντιακή διάλεκτο	51
5. Συμπεράσματα-Προτάσεις	59
Βιβλιογραφία.....	63
Παράρτημα Α: Ερωματολόγιο	72

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Γράφημα 1: Φύλο

Γράφημα 2: Ηλικία

Γράφημα 3: Εκπαιδευτική υπηρεσία

Γράφημα 4: Σπουδές

Γράφημα 5: Ενεργητικός/παθητικός ομιλητής κάποιας διαλέκτου

Γράφημα 6: Χρήση διαλέκτου

Γράφημα 7: Τι είναι διάλεκτος

Γράφημα 8: Ποιες είναι οι διάλεκτοι

Γράφημα 9: Σχέση νεοελληνικών διαλέκτων με τις αρχαίες ελληνικές

Γράφημα 10: Άποψη για διαλέκτους

Γράφημα 11: Σχέση διαλεκτικού λόγου με το επίπεδο μόρφωσης

Γράφημα 12: Χρήση διαλεκτικού λόγου από μαθητές

Γράφημα 13: Γνώμη για Κοινή Νεοελληνική

Γράφημα 14: Αναγκαιότητα διάσωσης διαλέκτων

Γράφημα 15: Ρόλος της εκπαίδευσης στη διάσωση των διαλέκτων

Γράφημα 16: Ωφέλεια διδασκαλίας διαλεκτικών κειμένων

Γράφημα 17: Ωφέλεια διδασκαλίας διαλεκτικού λόγου

Γράφημα 18: Παρακολούθηση επιμορφωτικού προγράμματος για διαλέκτους

Γράφημα 19: Οφέλη διδασκαλίας διαλέκτων

Γράφημα 20: Άποψη για ποντιακή διάλεκτο

Γράφημα 21: Πρόγραμμα εκμάθησης ποντιακής διαλέκτου

Γράφημα 22: Απόκλιση ποντιακής από την Κοινή Νεοελληνική

Γράφημα 23: Ποντιακή νεκρή γλώσσα

Γράφημα 24: Ωφέλεια διδασκαλίας ποντιακής

Γράφημα 25: Αναλυτικά προγράμματα-διάλεκτοι

Γράφημα 26: Ισχυρή διαλεκτική ταυτότητα

Γράφημα 27: Δήλωση διαλεκτικής ταυτότητας

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΚΝΕ Κοινή νεοελληνική

ΠΣ Προγράμματα Σπουδών

ΑΠΣ Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών

1. Εισαγωγή

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι, γλωσσικά συστήματα πλήρη και με μακρά ιστορία, φαίνεται να οδεύουν νομοτελειακά προς τον γλωσσικό θάνατο, αφού οι ομιλητές τους ολοένα και μειώνονται. Γλωσσολόγοι και ειδικοί επιστήμονες επισημαίνουν την αξία τους και τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει η διδασκαλία τους, η οποία μπορεί επιπλέον να οδηγήσει στη διάσωσή τους.

Μέρος των νεοελληνικών διαλέκτων αποτελεί η ποντιακή, μια σημαντική διάλεκτος με μακρόχρονη ιστορία, η παρουσίαση της οποίας αποτελεί το κυρίως θέμα της συγκεκριμένης εργασίας. Η παρουσίαση αυτή, γίνεται παράλληλα με την προβολή βασικών παραμέτρων που αφορούν την πορεία και των υπολοίπων νεοελληνικών διαλέκτων, πορεία η οποία καθορίζεται από τη σχέση τους με την πρότυπη γλώσσα και τον ρόλο της εκπαίδευσης στην αποκλειστική, εδώ και ενάμιση αιώνα, καλλιέργειά της. Έχοντας ως πλαίσιο αναφοράς τις παραπάνω παραδοχές, η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια.

Στο κυρίως μέρος, που ξεκινά από το δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα βασικά ιστορικά, γλωσσικά και κοινωνιογλωσσολογικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου σε δύο ιστορικές περιόδους: α) στην περίοδο που αποτέλεσε τη βασική γλώσσα επικοινωνίας στην περιοχή του Πόντου και β) στην περίοδο μετά το 1923 και τον βίαιο εκριζωμό των Ποντίων από την περιοχή που έζησαν χιλιάδες χρόνια, με άμεσο αποτέλεσμα η ποντιακή να αποτελεί σήμερα διάλεκτο χωρίς γεωγραφική υποδήλωση. Το κεφάλαιο επικεντρώνεται περισσότερο στη δεύτερη περίοδο, γιατί αυτή σηματοδοτεί τη συρρίκνωσή της, με άμεσο κίνδυνο την τελική υποχώρησή της, κίνδυνος που αφορά βέβαια όλες τις νεοελληνικές διαλέκτους. Παρουσιάζεται εκτενώς ο κυρίαρχος ρόλος της πρότυπης γλώσσας και η αποκλειστική καλλιέργειά της στην εκπαίδευση με τον ταυτόχρονο αποκλεισμό όλων των άλλων γλωσσικών ποικιλιών, ο οποίος οδήγησε αναπόφευκτα σε στερεοτυπικές κρίσεις για την «κατωτερότητά» τους. Με βάση τα οφέλη της διδασκαλίας των διαλέκτων, που καταγράφονται στο τέλος του κεφαλαίου, τίθεται το ζήτημα του ρόλου της εκπαίδευσης αλλά και των στάσεων των ίδιων των εκπαιδευτικών απέναντί τους.

Η ανίχνευση των γλωσσικών στάσεων των εκπαιδευτικών απέναντι στις διαλέκτους και στην προοπτική ενσωμάτωσής τους στην εκπαίδευση γενικά και στην ποντιακή ειδικότερα, αποτελούν το ζητούμενο της έρευνας, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εργασίας, και παρουσιάζεται στο τρίτο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφεται το μεθοδολογικό

πλαίσιο και η ποσοτική παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, η οποία χρησιμοποίησε ως μεθοδολογικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο.

Το τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζει μια πρόταση διδακτικής επαφής των μαθητών /τριών (στο εξής μαθητών) με την ποντιακή διάλεκτο, με σκοπό να τη γνωρίσουν και να αποκομίσουν διδακτικά οφέλη, όπως γλωσσικά, ιστορικά, παιδαγωγικά κ.ά., τα οποία αναφέρονται διεξοδικά στο τέλος του κεφαλαίου.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρονται τα γενικά συμπεράσματα, τα οποία σχετίζονται τόσο με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε όσο και με τη διδακτική πρόταση που παρουσιάστηκε. Παράλληλα, διατυπώνεται και η πρόταση της συνέχισης της έρευνας σε περιοχές που δεν υπάρχει έντονο διαλεκτικό στοιχείο, ώστε να φανούν τυχόν διαφοροποιήσεις στα αποτελέσματα.

Τέλος, ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές και το παράρτημα που περιέχει το ερωτηματολόγιο με το οποίο πραγματοποιήθηκε η έρευνα.

2. Ποντιακή διάλεκτος

Η νέα ελληνική γλώσσα, στην κοινή μορφή της (στο εξής ΚΝΕ) ομιλείται σήμερα στην Ελληνική και Κυπριακή δημοκρατία και-τουλάχιστον σε έναν βαθμό-σε σημαντικές εστίες της ελληνικής διασποράς π.χ. Η.Π.Α., Αυστραλία κ.ά. Διαλεκτικοί θύλακές της επιβιώνουν ακόμη σε παρευξείνιες περιοχές στην Τουρκία και σε περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης καθώς και στην Ιταλία. Ωστόσο, η νέα ελληνική γλώσσα δεν εξαντλείται μόνο στην κοινή μορφή της, αλλά περιλαμβάνει και τις νεοελληνικές διαλέκτους (Χρηστίδης, 2001:149). Οι ρίζες τους βρίσκονται στις διαφοροποιήσεις της ελληνιστικής κοινής, λόγω ιστορικών και γεωγραφικών αιτιών (Χρηστίδης, 2001:150).

Μία από τις σημαντικότερες νεοελληνικές διαλέκτους αποτελεί η ποντιακή, η οποία αποτελεί ταυτόχρονα ένα βασικό στοιχείο του πολιτισμού των Ποντίων (Τομπαΐδης, 1995:49). Η μελέτη της, τόσο σε συγχρονικό όσο και σε διαχρονικό επίπεδο, μπορεί να αποτελέσει σημαντική πηγή ιστορικών πληροφοριών, όπως συμβαίνει άλλωστε με όλες τις γλώσσες (Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004:7). «Η διαπίστωση ότι η ιστορία ενός λαού είναι η ιστορία του τόπου του ή, αντίστροφα, ότι η ιστορία της γλώσσας ενός λαού είναι η ιστορία του λαού αυτού», βρίσκει πλήρη εφαρμογή στην περίπτωση των Ελλήνων που κατοίκησαν στα παράλια του Πόντου, ήδη από τον 8^ο αιώνα π.Χ., διαμορφώνοντας την ποντιακή διάλεκτο (Τομπαΐδης, 1988:13). Η ποντιακή, στη χιλιόχρονη διαδρομή της, παρουσιάζει την ιστορία όχι μόνο των ομιλητών της αλλά και την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, της οποίας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι. Τη διάλεκτο αυτή, μαζί με τα ελάχιστα υπάρχοντά τους, έφεραν και διαφύλαξαν ως σήμερα οι Πόντιοι πρόσφυγες, αφήνοντας την πατρίδα τους και ερχόμενοι στην Ελλάδα (Τομπαΐδης, 1995:49). Αποτελεί τη μόνη διάλεκτο, η οποία ενώ ανήκει στις γεωγραφικές ποικιλίες, δεν έχει σήμερα συγκεκριμένη γεωγραφική υποδήλωση, αποτέλεσμα της αναγκαστικής απομάκρυνσης των Ποντίων, μετά το 1922, από τον τόπο εγκατάστασής τους (Τομπαΐδης, 2003:87).

2.1 Η ποντιακή διάλεκτος ως το 1923: γεωγραφική και ιστορική παρουσίαση

2.1.1 Γεωγραφική ταυτότητα της διαλέκτου

Γεωγραφικά, ο Πόντος εκτείνεται σε μια περιοχή-τουλάχιστον ως το 1924-ανάμεσα σε μία παράκτια ζώνη 400 χιλιομέτρων, από τη Σαμψούντα ως τη Ριζούντα και σε μια ορεινή

ενδοχώρα βάθους 100 χιλιομέτρων. Η περιοχή αυτή γνώρισε δύο σημαντικά μεταναστευτικά ρεύματα: α) προς τη ρωσική αυτοκρατορία τον 19ο αιώνα, με αποτέλεσμα την ίδρυση πολλών ποντιακών κοινοτήτων στην περιοχή του Καυκάσου και β) προς την Ελλάδα (Μακεδονία, Θράκη, Αθήνα κ.ά.) το 1924 (Δρέττας, 1999:15).

Ελληνικός πληθυσμός στον Πόντο απαντάται ήδη από την αρχαιότητα, από τον 8ο αιώνα π.Χ., όταν κάτοικοι από την Ιωνία αποίκισαν στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου μεταφέροντας την ιωνική διάλεκτο, η οποία στην πορεία του χρόνου ήρθε σε επαφή με άλλες γλώσσες, άλλαξε και εξελίχθηκε στην ποντιακή γλώσσα. Στον Όμηρο αναφέρονται ονόματα πόλεων του Πόντου, όπως η Κύτωρος η μετέπειτα Κωτύωρα και σημερινή Ορντού, η Σήσαμος, η Κρώμνα και η Αιγιάλος (Σαββίδης, χχ).

Ο Πόντος, ως την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, έμοιαζε περισσότερο με μια γεωγραφική περιοχή αποτελούμενη από πόλεις ανεξάρτητες μεταξύ τους, κατά τα πρότυπα της αρχαίας ελληνικής πόλης-κράτους. Ο Μ. Κωνσταντίνος μετατρέπει αργότερα την περιοχή σε επαρχία του Βυζαντινού κράτους, ενώ στη συνέχεια, με τη διαίρεση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας σε θέματα, ο Πόντος χωρίζεται αντίστοιχα στο θέμα Κολωνίας, στο Αρμενιακό θέμα και στο θέμα Χαλδίας με πρωτεύουσα την Τραπεζούντα, το οποίο λόγω της γεωγραφικής του απόστασης από την Κωνσταντινούπολη, απολαμβάνει και τον μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας. Αποτέλεσμα αυτής της αυτονομίας είναι η δημιουργία τελικά του ανεξάρτητου κράτους του Πόντου, κατά τη δυναστεία των Κομνηνών, στη διάρκεια της οποίας η περιοχή θα γνώρισε μεγάλη οικονομική και πολιτιστική άνθηση. Όλα αυτά βέβαια, μέχρι το 1461 και την κατάκτηση της περιοχής από τους Οθωμανούς Τούρκους και τον Μωάμεθ Β΄ (Τομπαΐδης, 1988:13-19).

Από τα μέσα του 19ου αιώνα, παρατηρείται άνθηση στην οικονομική και πνευματική ζωή του τόπου, αποτέλεσμα του Χάτι Χουμαγιούν, ενώ παράλληλα με το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, που λειτουργούσε ήδη από τον 17ο αιώνα, ιδρύεται το Φροντιστήριο της Αργυρούπολης, ενώ και άλλες πόλεις αποκτούν Γυμνάσιο. Μετά το 1908 ωστόσο, με την επικράτηση των Νεότουρκων, η κατάσταση θα αλλάξει άρδην με αποκορύφωμα το 1923, που σήμανε την οριστική εκδίωξη του ποντιακού στοιχείου από την περιοχή που έζησε για 2.700 χρόνια (Τομπαΐδης, 1988:13-19). Φυσικό επακόλουθο της εκδίωξης αυτής, αποτελεί το γεγονός ότι η ποντιακή διάλεκτος δεν έχει πια γεωγραφική υποδήλωση, ενώ ταυτόχρονα, κάτω από την πίεση της ΚΝΕ και αφού πέρασε από τα στάδια της αλλοίωσης και της φθοράς, βρίσκεται στο στάδιο της υποχώρησης (Κοντοσόπουλος, 2008:10-11).

Εκτός ελλαδικού χώρου, η ποντιακή σήμερα ομιλείται από Πόντιους μουσουλμάνους στον Όφι και στην περιοχή της Τόνιας της Τουρκίας, με καταλυτική βέβαια την επίδραση της τουρκικής γλώσσας. Στα οφίτικα μάλιστα ιδιώματα διατηρούνται αρχαίες λέξεις, οι οποίες δεν απαντώνται ούτε στα ποντιακά αλλά και ούτε σε άλλα ελληνικά ιδιώματα (Mackridge, 1999:27). Τέλος, Πόντιοι βρίσκονται στην Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών, στον βόρειο Καύκασο και στην Αρμενία (Δρέττας, 2000:36-37).

2.1.2 Ιστορικό πλαίσιο διαμόρφωσης και εξέλιξης της ποντιακής διαλέκτου

Η διαμόρφωση και η εξέλιξη της ποντιακής οφείλεται σε γεωγραφικούς και ιστορικούς λόγους. Η απομόνωσή της από την υπόλοιπη Βυζαντινή αυτοκρατορία, που σήμαινε ελάχιστες επαφές με άλλους ελληνόφωνους πληθυσμούς, οι αραβικές επιδρομές του 7ου και 8ου αιώνα στην περιοχή, οι ήδη υπάρχουσες τοπικές ιδιαιτερότητες της ελληνιστικής κοινής στην ευρύτερη περιοχή της Μικράς Ασίας και η ουσιαστική ανεξαρτησία του Πόντου, με την ίδρυση της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας μέχρι τα μέσα του 15ου αιώνα, οπότε και καταλύθηκε από τους Οθωμανούς, συντέλεσαν στη διαμόρφωση των ιδιαιτεροτήτων της ποντιακής γλώσσας και στη διαφοροποίησή της από άλλες γλωσσικές ποικιλίες (Χατζησαββίδης, 2012).

Η πρώτη αναφορά-μαρτυρία για την ποντιακή διάλεκτο χρονολογείται ήδη από τον 12ο αι. μ.Χ. από τον επίσκοπο Θεσσαλονίκης Ευστάθιο, ο οποίος, αναφερόμενος στη γλώσσα των κατοίκων του Πόντου, λέει: «Εστί δε μέχρι και νυν ακούσαι πολλούς των αγροίκων όντων και τα ακάνθια, αχάντια λέγοντας». Η μαρτυρία αυτή, σε συνδυασμό με τα δημοτικά τραγούδια που έχουν σωθεί, πολλά από τα οποία γράφτηκαν τον 6ο αι. μ.Χ., οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ποντιακή διάλεκτος παρουσίαζε σημαντικές διαφορές από τη γλώσσα των υπόλοιπων Ελλήνων ήδη από τη βυζαντινή εποχή. Οι διαφορές αυτές όμως δεν είναι εύκολο να οριοθετηθούν με ακρίβεια, αφού δεν υπάρχει γραπτή παραγωγή του ποντιακού λόγου μέχρι τις αρχές του 20ου αι. (Χατζησαββίδης, 2012).

Βασικά στοιχεία της ποντιακής διαλέκτου, αποτελούν αρχικά οι γλωσσικές καταβολές των πρώτων αποίκων από την Ιωνία, αφού Ίωνες άποικοι από τη Μίλητο κατέκτησαν τη Σινώπη στα παράλια της αρχαίας Παφλαγονίας (Τομπαΐδης, 1988:13).

Αρχαϊκά στοιχεία όπως η προφορά του *η* ως *ε* π.χ. *έκουσα* (*ήκουσα*), του *ω* ως *ου* π.χ. *ζωμίν* (*ζουμί*), η διατήρηση του συμφωνικού συμπλέγματος *σπ* αντί του κοινού *σφ* π.χ. *σποντύλιν* (*σφοντύλι*) κ.ά., αποδεικνύουν τις ιωνικές καταβολές της γλώσσας. Αντίστοιχα αρχαϊκά στοιχεία υπάρχουν και στο λεξιλόγιο, με μεγάλο αριθμό λέξεων να διατηρείται σε αυτό π.χ.

ωτίν (αυτί), *στούδιν* (οστό), *βοτρύδιν* (σταφύλι), *δαπάνα* (εφόδια), *κείμαι*, *κελεύω*, *ομνώ*, *έγκα* (*ήνεγκον*) κ.ά. (Ανδριώτης, 1992:102). Μάλιστα, στο λεξιλόγιο της ποντιακής υπάρχουν λέξεις οι οποίες διατηρούν ένα αρχαιότατο στοιχείο της ελληνικής γλώσσας, το F (δίγαμμα), όπως φαίνεται από τις λέξεις *ωβόν* (ωόν), *καίγω* (καίω) με προφορά του F ως β και γ αντίστοιχα (Μέσχη, 1995:129-130). Υπάρχουν επίσης λέξεις που απαντούν στον Όμηρο, π.χ. *έναν δερ φαϊν- άνθιμον είδαρ* (Οδ. ι, 84) (είδαρ: έδεσμα), *εκχύεν η χρα τ' - τρέπετε χρωσ* (Ιλ, Ν, 279) (χρωσ: χρώμα) (Σαββίδης, χχ). Σύμφωνα τέλος με τον Τριανταφυλλίδη (2018:537), η λέξη *παρχάρι* που σημαίνει *καλοκαιρινό λιβάδι*, ενδεχομένως να ανήκει στην προελληνική γλώσσα.

Δίπλα στους πρώτους κατοίκους της περιοχής του Πόντου, γρήγορα προστέθηκαν και άλλοι Έλληνες, όπως φαίνεται από το τοπωνύμιο Τραπεζούντα, πόλη στον αποικισμό της οποίας συμμετείχαν και κάτοικοι της Τραπεζούντας από την Αρκαδία ή τη δημιουργία της πόλης Αθήνα (σημερινή τουρκική ονομασία Ατίνα) από Αθηναίους αποίκους. Στα παράλια έρχονται επίσης σε επαφή με αλλόγλωσσους λαούς (Χάλυβες, Τιβαρηνούς κ.ά.), όπως μαρτυρά η παρουσία λέξεων π.χ. *τζουπάδι(ν)*, *κοστέλι(ν)* (Παπαδόπουλος, 1997:33-34), ενώ στη συνέχεια, στα χρόνια του Μ. Αλεξάνδρου, ιδρύονται νέες σημαντικές πόλεις π.χ. Νεοκαισάρεια, Νικόπολη κ.ά., αναπτύσσονται άλλες και όλες μαζί δέχονται τη γλωσσική επιρροή της ελληνιστικής κοινής (Τομπαΐδης, 1988:13-14). Η ρωμαϊκή διοίκηση, η περίοδος της Βυζαντινής ιστορίας, η ύπαρξη εμπορικών σχέσεων με τους Γενουάτες και τους Βενετούς στη διάρκεια της αυτοκρατορίας των Κομνηνών, αλλά και η ναυτιλιακή επικοινωνία με την Ιταλία και τη Ρουμανία επηρέασαν τη γλώσσα, η οποία εμπλουτίστηκε αντίστοιχα με πλήθος λέξεων από τη Λατινική, την Περσική, την Αραβική αλλά και από τις ρωμανικές γλώσσες. Επιπλέον, με τη διάδοση του χριστιανισμού και τον εκχριστιανισμό πολλών γειτονικών λαών, η ποντιακή γλώσσα ήρθε σε επαφή με άλλες γλώσσες, όπως των Αρμενίων, των Λαζών, των Γεωργιανών και άλλων Καυκάσιων λαών (Παπαδόπουλος, 2016: κγ-κδ).

Μετά το 1461, με την κατάκτηση του Πόντου από τον Μωάμεθ Β΄ και ως το 1923, με την εκδίωξη των Ποντίων από την περιοχή, η γλώσσα θα δεχτεί σε μεγαλύτερο βαθμό την επίδραση της τουρκικής και σε μικρότερο βαθμό την επίδραση άλλων γλωσσών π.χ. καυκασιανών, ρωσικών κ.ά., αποτέλεσμα της μετεγκατάστασης των Ποντίων στη Ν. Ρωσία λόγω της τουρκικής κατάκτησης (Τομπαΐδης, 1988:13-17).

Η γλωσσική συνύπαρξη επομένως των Ποντίων με τόσους πολλούς και διαφορετικούς λαούς διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της ποντιακής διαλέκτου.

2.1.3 Επαφή της ποντιακής με άλλες γλώσσες

Βασικό χαρακτηριστικό της ποντιακής, όπως κάθε ζωντανής γλωσσικής ποικιλίας, αποτελεί η γλωσσική επαφή με άλλες γλώσσες και οι αναπόφευκτες αλλαγές στις οποίες υπόκειται, αποτέλεσμα της γλωσσικής αυτής επαφής. Μία από τις σημαντικότερες πτυχές της γλωσσικής αλλαγής αποτελεί ο δανεισμός σε όλα τα επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης, αλλά κυρίως στο λεξιλόγιο (Καραντζόλα & Φλιάτουρας, 2004:199-200). Στο λεξιλόγιο μιας γλώσσας διακρίνονται δυο κατηγορίες δάνειων λέξεων ανάλογα με την ετυμολογία τους: α) τις κληρονομημένες, αυτές δηλαδή που έχει δανειστεί από κάποια πιο παλιά μορφή της και β) τις λέξεις που έχει δανειστεί από κάποια άλλη γλώσσα ή διάλεκτο σε κάποια χρονική στιγμή της ιστορίας της (Παπαναστασίου, 2001).

Στο λεξιλόγιο της ποντιακής συνυπάρχουν λοιπόν, ανάλογα με τη χρονική στιγμή της γλωσσικής επαφής, λέξεις:

- Αρχαίες π.χ. *σπογγίζω* (σκουπίζω), *φέγγος* (το φως του φεγγαριού), *άρκος* (αρκούδα), *κιντέα* [αρχ. ελ. κνίδα] (τσουκνίδα), *άναλος* (ανάλατος), *αούτος* (αυτός), *ημός* [αρχ. ελ. ήμισυς] (μισός), *όθεν* (όπου), *τ' εμόν* (δικό μου) κ.ά., οι οποίες βρίσκονταν σε χρήση μέχρι την εποχή της διαμόρφωσης της ποντιακής διαλέκτου, δηλαδή μετά την ελληνιστική εποχή (3^{ος} - 1^{ος} αιώνας π.Χ.) (Χατζησαββίδης, 2012:2).
- Μεσαιωνικές, που αποτελούν την πλειοψηφία, αφού η ποντιακή είναι μια γλώσσα με έντονα μεσαιωνικό χαρακτήρα (Τομπαΐδης, 1995:58).
- Λατινικές, που περνούν από τη ρωμαϊκή διοίκηση π.χ. *οσπίτιον-οσπίτιν*, *κάστρον-κάστρον* αλλά και λέξεις με λατινικές παραγωγικές καταλήξεις όπως *-arius* π.χ. *γλωσσάρης*, *αρνιγάρης*, *-arium* π.χ. *ανοιγάριν*, *δεκάριν* κ.ά. (Ανδριώτης, 1992:55).
- Λέξεις από τη Βυζαντινή περίοδο και τη διάδοση του Χριστιανισμού π.χ. *Κυριακή*, *άγγελος*, *διάβολος*, *εκκλησία-εγκλε(η)σία* κ.ά. (Ανδριώτης, 1992:55).

Ταυτόχρονα, η παρουσία πολλών λέξεων κοινών σε πολλές γειτονικές γλώσσες όπως π.χ. *λαβάς*: (λεπτό επίπεδο ψωμί) στην ποντιακή, περσική, γεωργιανή, αρμένικη, τουρκική, *περισάντζ*: (δυστυχής, ταλαιπωρημένος) στην ποντιακή, τουρκική, περσική, κουρδική, *πουσιμανεύω*: (μετανοώ) στην ποντιακή, περσική, κουρδική, φανερώνουν την ανάμειξη και

την επαφή της ποντιακής με άλλους λαούς και τις γλώσσες τους στην ευρύτερη περιοχή (Σετάτος, 1995:30-31).

Το μεγαλύτερο βέβαια μέρος τόσο των δάνειων λέξεων όσο και των παραγωγικών καταλήξεων της ποντιακής, αφορά στην τουρκική γλώσσα, αφού η επαφή της με αυτήν ήταν ιστορικά μεγαλύτερη. Όσο μεγαλύτερη εξάλλου είναι η επαφή των γλωσσών, τόσο μεγαλύτερη είναι και η διείσδυση δάνειων λέξεων στο λεξιλόγιό τους (Παπαναστασίου, 2001).

Ουσιαστικά και επίθετα π.χ. *κιάριν* (κέρδος), *κιούπιν* (πιθάρι), *κουρπάνιν* (θυσία) *κεβεζές* (φλύαρος) κ.ά., ρήματα από το θέμα του τουρκικού απαρεμφάτου με αφαίρεση της κατάληξης *-mak*, *-mek* και την προσθήκη της κατάληξης *-έω*, π.χ. *αραέω* (*aramak*), παράγωγα ουσιαστικά με τις τουρκικές καταλήξεις *-λης*, *-λους*, π.χ. *σεβδαλής-σεβδαλούς*, *ζαβαλής-ζαβαλούς*, σε *-ης* π.χ. *αχμάκης*, *ζεβζέκης* κ.ά., αποτελούν μόνο μερικά παραδείγματα που δείχνουν την παρουσία του τουρκικού στοιχείου στην ποντιακή (Παπαδόπουλος, 1997:142,144). Ωστόσο, ακόμη και ο δανεισμός αυτός δεν αλλοίωσε την ελληνική φυσιογνωμία της, αφού η ποντιακή, χρησιμοποιώντας την αφομοιωτική της ικανότητα και τους απαραίτητους εσωτερικούς μηχανισμούς, ενέταξε μορφολογικά τις δάνειες λέξεις στο γραμματικό της σύστημα, το οποίο ήταν αμιγώς ελληνικό (Τομπαΐδης, 2003:94). Αξίζει βέβαια να αναφερθεί ότι η ποντιακή είχε μικρότερη επίδραση από την τουρκική γλώσσα σε σχέση με άλλες διαλέκτους, όπως τα Καππαδοκικά και πως η επίδραση αυτή αφορά κυρίως στο λεξιλόγιο (Τομπαΐδης, 1988:26).

2.2 Νεοελληνικές διάλεκτοι: δημιουργία και εξέλιξη

Διάλεκτος θεωρείται η γλωσσική εκείνη ποικιλία η οποία διαφοροποιείται από μια υπερκείμενη ποικιλία, την πρότυπη γλώσσα, όχι με αξιολογικά κριτήρια αλλά με γεωγραφικά, ιστορικά κ.ά., προσδιορίζοντας με τον τρόπο αυτό τη γεωγραφική ταυτότητα ενός ομιλητή. Αποτελεί ένα πλήρες γλωσσικό σύστημα, το οποίο λόγω ιστορικών συγκυριών δεν απέκτησε γραπτό λόγο, δεν τυποποιήθηκε, όπως συνέβη με την πρότυπη, δεν έγινε η γλώσσα της εκπαίδευσης και του δημόσιου βίου αλλά αντίθετα παρέμεινε η γλώσσα των ανεπίσημων καθημερινών περιστάσεων. Θεωρείται υποδιαίρεση της υπερκείμενης ποικιλίας και έχει ομοιότητες με αυτήν, λόγω της κοινής ιστορικής καταγωγής τους, αλλά και διαφορές σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. (Κακριδής-

Φερράρι, 2007). Η διαλεκτική διαφοροποίηση αυτή, αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό όλων των γλωσσών του κόσμου σε όλες τις περιόδους τους, καθώς αποτελεί φυσική έκφραση της γλωσσικής ποικιλότητας (Γούτσος, 2013:191).

Ο διαχωρισμός των γλωσσικών ποικιλιών σε γλώσσες και διαλέκτους, υπονοεί μια ανισότητα ανάμεσά τους, αφού η γλώσσα έχει το κύρος της τυποποιημένης γλωσσικής ποικιλίας ενώ η διάλεκτος αναφέρεται κυρίως σε μια γεωγραφική ποικιλία. Τα κριτήρια άλλωστε κατάταξης και διαχωρισμού των γλωσσικών ποικιλιών σε γλώσσες και διαλέκτους, δεν κρίνονται επαρκή από γλωσσολογική άποψη (Κακριδή-Φερράρι, 2005:54). Σύμφωνα μάλιστα με την Τζακώστα (2022), η αναμφισβήτητη ισοτιμία όλων των γλωσσικών ποικιλιών μπορεί να αποτελέσει παράγοντα ονομασίας τους σε γλώσσες ή τοπικές γλώσσες. Μοναδικό γλωσσολογικό κριτήριο ταξινόμησής τους στην περίπτωση αυτή, αποτελεί η απόκλιση τους από την ΚΝΕ, καθώς και η μεταξύ τους απόκλιση σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Έτσι, η ποντιακή θεωρείται μια γλώσσα ή τοπική γλώσσα, όπως θεωρείται η ΚΝΕ, η κρητική, η επτανησιακή κ.ά., ενώ όλες μαζί αποτελούν την ελληνική υπερ-γλώσσα. Εξάλλου, τόσο ο Ηρόδοτος όσο και ο Θουκυδίδης κάνουν λόγο για Ιωνική και Δωρική γλώσσα αντίστοιχα (Τζακώστα & Σιμήρης, 2022:267-269).

Οι ρίζες των νεοελληνικών διαλέκτων βρίσκονται στην ελληνιστική κοινή, μία γλωσσική ποικιλία με διαφορετικές διαλεκτικές αποχρώσεις αλλά στέρεη βάση την αττική διάλεκτο, η οποία χρησιμοποιήθηκε από Έλληνες και δίγλωσσους κατοίκους της Ανατολής και έγινε στην πορεία της διεθνής γλώσσα (Ανδριώτης, 1992:37-38). Οι νεοελληνικές διάλεκτοι, διαμορφώνουν αρχικά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (με εξαίρεση την Τσακωνική) στην περίοδο του μεσαίωνα, λόγω της αναπόφευκτης αδυναμίας της ελληνιστικής να διατηρηθεί ανεπηρέαστη σε μια τεράστια γεωγραφική έκταση, διαφοροποιούνται στη συνέχεια στην περίοδο της τουρκοκρατίας και αποκτούν τελικά στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, τη σημερινή περίπου μορφή τους (Τριανταφυλλίδης, 2018:65).

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι, παρά τις αποκλίσεις που παρουσιάζουν μεταξύ τους, δεν εξελίχθηκαν σε διαφορετικές ομάδες γλωσσών, όπως συνέβη με τη ρωμανική ή τη σλαβική οικογένεια. Αυτό οφείλεται στην ύπαρξη ενοποιητικών παραγόντων που προώθησαν την πολιτική και πολιτιστική ταυτότητα των ομιλητών τους και οδήγησαν τελικά στη δημιουργία μίας εθνικής ταυτότητας (Browning, 1995:178).

Στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ξεκινά η σταδιακή υποχώρηση των διαλέκτων, αποτέλεσμα πολλών και ποικίλων αιτιών όπως π.χ. οι υποχρεωτικές και μη μεταναστεύσεις πληθυσμών μέσα και έξω από τα όρια του ελληνικού κράτους, η αρνητική στάση μέσα στο οικογενειακό

πλαίσιο που αποτρέπει τη χρήση της, η αστικοποίηση και κυρίως η ισοπεδωτική κυριαρχία της πρότυπης μέσω της εκπαίδευσης και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) (Παπαναστασίου, 2015:24).

2.2.1 Ταξινόμηση των νεοελληνικών διαλέκτων

Σύμφωνα με τον Τριανταφυλλίδη (2018:66-67), οι νεοελληνικές διάλεκτοι μπορούν να διακριθούν με βάση φωνητικά, μορφολογικά και συντακτικά χαρακτηριστικά όπως:

1. Η απορρίνωση των ρινικών συμπλεγμάτων mb, ng, nd, π.χ. [ku'bi] - [ku'mbi].
2. Η τροπή του [ç] σε [ʃ] π.χ. ['çeri] > ['ʃeri].
3. Η διατήρηση της λεγόμενης χρονικής αύξησης π.χ. [e'denete] - ['ðenate].
4. Η χρήση της αιτιατικής ενικού των προσωπικών αντωνυμιών μετά από τα ρήματα δίνω, λέω π.χ. [se 'leo] - [su 'leo].
5. Η επίταξη των άτονων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας π.χ. ['ðini mu] - [mu 'ðini]

Μία από τις πιο γνωστές επίσης ταξινομήσεις των νεοελληνικών διαλέκτων είναι αυτή που προτείνεται στα τέλη του 19ου αιώνα, από τον Χατζιδάκι (Hatzidakis, 1892), όπως αναφέρεται στον Τζιτζιλί (2000:16-17). Σύμφωνα με την ταξινόμηση αυτή, τα νεοελληνικά ιδιώματα χωρίζονται α) σε βόρεια, όταν τα άτονα μεσαία και κλειστά φωνήεντα /o/ και /e/ μετατρέπονται σε /u/ και /i/ αντίστοιχα, ενώ τα άτονα /i/ και /u/ αποβάλλονται και β) σε νότια όταν τα φωνήεντα αυτά παραμένουν. Αντίστοιχα, διακρίνονται σε α) ανατολικά, όταν διατηρούν ή επεκτείνουν το τελικό -ν και β) σε δυτικά όταν το αποβάλλουν.

Τέλος, ο Κοντοσόπουλος χωρίζει διαλεκτικά την Ελλάδα, ανάλογα με τη χρήση της ερωτηματικής αντωνυμίας τι, στην Ελλάδα του τι (ηπειρωτική Ελλάδα και Ιόνια νησιά) και στην Ελλάδα του *είντα*. (Τζιτζιλί, 2000:17).

2.3 Διαλεκτική κατάταξη της ποντιακής

Σύμφωνα με την Ακαδημία Αθηνών, η Ποντιακή μαζί με την Καππαδοκική, την Κατωιταλική, την Τσακωνική, την Κυπριακή και την Κρητική, αποτελεί-με κριτήρια γεωγραφικά και γλωσσικά-μία από τις νεοελληνικές διαλέκτους¹. Από αυτές, η Ποντιακή, η ελληνο-κριμαϊκή διάλεκτος (Μαριούπολη) και οι διάλεκτοι της Καππαδοκίας (οι οποίες βρίσκονται σε ταχύτατη πορεία εξαφάνισης), λόγω των κοινών γραμματικών

¹ <http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/dialects>

χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν, κατατάσσονται στις ανατολικές ελληνικές διαλέκτους. Οι ομοιότητες των διαλέκτων αυτών από διαχρονική άποψη-παρά τις δομικές διαφορές τους-φανερώουν την ύπαρξη μιας ιδιαίτερης μετακλασικής κοινής που χρησιμοποιήθηκε στην κεντρική και ανατολική Μικρά Ασία, καθώς και στην Κριμαία (Δρέττας, 1999:15). Η ποντιακή μάλιστα με την Καππαδοκική, εντάσσονται στα μικρασιατικά ιδιώματα, τα οποία παρουσιάζουν κοινά στοιχεία με τα Κυπριακά, τα Δωδεκανησιακά κ.ά. (Τομπαΐδης, 1996).

Η Ποντιακή τέλος, σύμφωνα με τη διαίρεση του Κοντοσόπουλου που προαναφέρθηκε (πβ. 2.2.1), ανήκει στη ζώνη του *είντα*, με τη διαφορά ότι αυτό προφέρεται *ντο* (Κοντοσόπουλος, 2008:16). Η ερωτηματική αντωνυμία *ντο* προέρχεται από την έκφραση *τί ένι τό* (*τι είναι τούτο*) *τί έν 'το*, *τέντό*, από το οποίο τελικά, μέσω του μηχανισμού της ανομοίωσης, έμεινε το *ντο* (Παπαδόπουλος, 1997:68). Το ρήμα *ένι* (*ή έναι*) προέρχεται από την αντικατάσταση του *εστί*, η οποία συντελέστηκε κατά τη μεσαιωνική εποχή (Ανδριώτης, 1992:79).

2.3.1 Ιδιώματα της ποντιακής

Η μεγάλη γεωγραφική έκταση μέσα στην οποία χρησιμοποιήθηκε η ποντιακή διάλεκτος, οδήγησε στην απομόνωση και στην έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα στους ομιλητές της, με αποτέλεσμα την κατάτμησή της σε ιδιώματα (Τομπαΐδης, 1988:28). Τα ιδιώματα αποτελούν τοπικές γλωσσικές παραλλαγές, οι οποίες παρουσιάζουν μεταξύ τους αισθητές διαφορές, όχι όμως σε τέτοιο βαθμό που να αποτελούν εμπόδιο στην επικοινωνία των ομόγλωσσων-μη ντόπιων-ομιλητών².

Σύμφωνα με τον Τριανταφυλλίδη (2018:288), η Ποντιακή χωρίζεται σε τρεις διαλεκτικές υποομάδες: α) τα οινουντιακά, με εντονότερη την επίδραση της κοινής νεοελληνικής (β) τα τραπεζουντιακά και (γ) τα χαλδιώτικα με εντονότερη επίδραση από την τουρκική, ενώ σύμφωνα με τον Παπαδόπουλο, όπως αναφέρεται στην Τσάκωνα (2007), τα ποντιακά ιδιώματα, με κριτήρια γεωγραφικά και όχι γλωσσολογικά, διακρίνονται σε έξι κύριες ομάδες: α) ιδίωμα Τραπεζούντας, Ματσούκας, Σάντας και Χαλδίας (το πολυπληθέστερο) β) Όφη και Σουρμαίνων γ) Κερασούντας και Τρίπολης δ) Οινόης ε) Αμισού και στ) Ινέπολης.

---

² <http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/whatisdialect>

2.4 Βασικά χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου

Παρά την κατάτμηση της διαλέκτου σε ιδιώματα και παρά τις κατά τόπους διαλεκτικές διαφοροποιήσεις, η ποντιακή αποτελεί αυτόνομο γλωσσικό σύστημα με βασικά χαρακτηριστικά, κοινά για πολλά ιδιώματα, τουλάχιστον μέχρι το 1923, σε:

α. Φωνητική-φωνολογία

- Συναίρεση των διφθόγγων /ia/ και /io/ σε [ä] και [ö], με προφορά περίπου σαν τη γερμανική: π.χ. [vasilädes] (βασιλιάδες), [telöno] (τελειώνω) κ.ά. (Τσάκωνα, 2007).
- Προφορά του [η] ως [ε]: *νύφη* [nife], *κλέφτης* [kléftes] κ.ά. (Τσάκωνα, 2007).
- Σίγηση των άτονων φωνηέντων /i/ και /u/, [pɛɣáð] (πηγάδι), [ákson] (άκουσον), [kór] (κόρη) κ.ά. (Τσάκωνα, 2007).
- Διατήρηση του τελικού [n] και επέκταση του σε λέξεις στις οποίες ιστορικά δεν δικαιολογείται: *πόρταν* [pórtan], *τραπέζιν* [trapézin], *χώμαν* [xóman] κ.ά. (Τσάκωνα, 2007).
- Μη διατήρηση του νόμου της τρισυλλαβίας με ανέβασμα του τόνου στην κλητική των ονομάτων π.χ. *Ανασταση*, *Χάραλαμπε* κ.ά., σε ρηματικούς τύπους π.χ. *έφαγαμε*, *έκαιγαμε* κ.ά. και σε προπαροξύτονα θηλυκά επίθετα π.χ. *έμορφεσα*, *νόστιμεσα* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988: 41-42).
- Ασυνίζητη προφορά στις ακολουθίες /ia/, /io/ και /ea/ π.χ. *παιδιά*, *παλαίος*, *βασιλέας* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:38).

β. Μορφολογία (κλίση-παραγωγή-σύνθεση)

- Η γενική ενικού του άρθρου είναι *τη* και για τα τρία γένη π.χ. *τη Γιάννη*, *τη Χριστού* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:46).
- Χρήση των τύπων *σον*, *σην*, *ση*, *σα* κ.ά., στη θέση των εμπρόθετων άρθρων στον, στην, στη, στα κ.ά π.χ. *σον κύρη μ'*, *σο χωράφιν* (Τομπαΐδης, 1988:44).
- Η ονομαστική ενικού των δευτερόκλιτων αρσενικών ουσιαστικών λήγει σε -ον όταν είναι έναρθρη π.χ. *ο δάσκαλον* και σε -ος όταν είναι άναρθρη π.χ. *γυρευός κρούει την πόρταν* (Τομπαΐδης, 1988:45).
- Σχηματισμός του πληθυντικού των θηλυκών με το ουδέτερο άρθρο *τα*, όταν αυτά είναι άψυχα ή έμψυχα μη λογικά όντα π.χ. *η εικόνα-τα εικόνας*, *η κοσσάρα-τα κοσσάρας* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:45).
- Σχηματισμός θηλυκών επιθέτων με το ελληνικό επίθημα -έσσα π.χ. *άσπρεσα*, *καλέσα*, *κακέσα* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:48).

- Διατήρηση της αύξησης -ε, ανεξάρτητα με το αν τονίζεται ή όχι π.χ. *έσπερνα-εσπέρναμε, εφορέθαμε* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:49).
- Η προστακτική αορίστου λήγει σε -ον π.χ. *βάλον, φύγον στείλον* και του ενεστώτα των οξύτονων ρημάτων σε -ει π.χ. *λάλει, κάλει* (Τομπαΐδης, 1988:53-54).
- Κατάληξη -μες στο α' πληθυντικό των ρημάτων του ενεστώτα παθητικής φωνής και του ρήματος είμαι π.χ. *είμες, φαίνουμες, κάθουμες, αγαπίουμες* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:56).

γ. Σύνταξη

- Το αντικείμενο τίθεται πάντα σε πτώση αιτιατική π.χ. *λέγω την μάνα μ', έφερα τον Γιάννην έναν γράμμα* κ.ά. (Τσάκωνα, 2007).
- Οι αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας ακολουθούν πάντα το ρήμα, ακόμη και σε περίπτωση άρνησης, όταν αυτοί έχουν θέση αντικειμένου π.χ. *είδα τον, κι πουλεί με το χτήνον* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:63).
- Χρήση της άρνησης 'κι, η οποία διαφοροποιεί την ποντιακή από τις άλλες ελληνικές διαλέκτους π.χ. *κι θέλω* (Τομπαΐδης, 1988:64).
- Η εκφορά του β' όρου σύγκρισης γίνεται με το επίθετο άλλο/κι άλλο και θετικός βαθμός π.χ. *άλλο έμορφος /κι άλλο έμορφος* κ.ά. και του απόλυτου υπερθετικού με το πολλά π.χ. *πολλά έμορφος* κ.ά. (Τομπαΐδης, 1988:64).
- Η πολύ συχνή χρήση του μορίου *πα*, το οποίο δηλώνει το θέμα ή την εστία της πρότασης (Σετάτος, 1995:47).

Η κλίση επίσης, τόσο των πτωτικών όσο και των ρηματικών τύπων, παρά τις επιμέρους ιδιοματικές διαφορές, εντάσσεται δομικά στο κλιτικό σύστημα της ΚΝΕ π.χ.

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

Ονομ. ο άντρας

Γεν. του άντρα-αντρου, αντρός

Αιτ. τον άντραν

Κλητ. άντρα

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

οι άντρες

των αντρών-αντρούδων

τους άντρας-άντρες-αντρούδες

άντρες

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ-ΟΡΙΣΤΙΚΗ

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

α' τιμώ

β' τιμάς

γ' τιμά

(Παπαδόπουλος, 1955:36-37, 75).

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

τιμούμε(ν), τιμούμες, τιμούμ'

τιμάτε, τιμάτεν, τιμάτιν(ε)

τιμούν(ε)

Η ποντιακή τέλος, υπόκειται σε φωνολογικούς κανόνες, οι οποίοι προκαλούν τόσο διαγλωσσικά όσο και στη Ν. Ελληνική, τις συχνότερες φωνολογικές μεταβολές όπως π.χ. η αφομοίωση, η ανάπτυξη, η αποβολή κ.ά. (Αναγνωστοπούλου, 2013:69-72). Έτσι, η αφομοίωση του τελικού ν των άρθρων *τον, την* μπροστά από τα λ, μ, ρ, π.χ. *τολ λύκον (τον λύκον), τημ μάνναν (την μάνναν), τηρ ρόκαν (την ρόκαν)*, η ανάπτυξη του τελικού -ν στα ουδέτερα πρωτότυπα και ρηματικά παράγωγα σε-μα (προϊόν της μεσαιωνικής κληρονομιάς στην ποντιακή), π.χ. *γράμμαν, πράγμαν, αίμαν, αγάπεμαν, χώρισμαν, τέρεμαν* κ.ά., η ανάπτυξη του β ή του γ ανάμεσα στο άου π.χ. *αβούτος*, και η αποβολή του τ από το σύμπλεγμα φτ (του παλαιότερου πτ) π.χ. *θάφω, βάφω, σκάφω* κ.ά., αποτελούν κάποια παραδείγματα φωνητικών μεταβολών της ποντιακής διαλέκτου (Παπαδόπουλος, 1997:25-30).

Πρέπει να αναφερθεί πως τα παραπάνω ενδεικτικά χαρακτηριστικά της ποντιακής αναφέρονται στη μορφή που είχε πριν το 1922 και όχι βέβαια στη σημερινή μορφή της, αφού, όπως και για τις περισσότερες νεοελληνικές διαλέκτους, δεν υπάρχει υλικό και μελέτες σε συγχρονικό επίπεδο για αυτές (Τσάκωνα, 2007).

Η ποντιακή ωστόσο, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της ως περιφερειακή διάλεκτος, προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών, οι οποίοι από πολύ νωρίς παρουσίασαν, περιέγραψαν και ερμήνευσαν το σύνολο των χαρακτηριστικών της-τουλάχιστον στη μορφή της μέχρι το 1923-σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (Κουτίτα-Καϊμάκη, 1995:25).

2.4.1 Μελέτη-καταγραφή και προσπάθειες διδασκαλίας της ποντιακής διαλέκτου

Η μελέτη και η καταγραφή της ποντιακής διαλέκτου ξεκινά το 1927 στην Αθήνα, με την ίδρυση της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών, η οποία είχε ως στόχο την «περισυλλογή, μελέτη και δημοσίευση γλωσσικού, λαογραφικού και ιστορικού υλικού του Πόντου». Η επιτροπή εκδίδει το 1927 το περιοδικό σύγγραμμα «Αρχεῖον Πόντου», που περιλαμβάνει πληθώρα επιστημονικών μελετών με περιεχόμενο ιστορικό, γλωσσικό κ.ά., το οποίο αριθμεί μέχρι σήμερα 55 τόμους (Παπαδόπουλος, 2016:ζ).

Η αρχαϊκή και μεσαιωνική μορφή της, ο αριθμός των χρηστών της, τα γλωσσολογικά ενδιαφέροντα μορφωμένων ομιλητών της, το πρώιμο ενδιαφέρον που έδειξαν για αυτήν ξένοι ερευνητές κ.ά., αποτελούν κάποιους μόνο από τους λόγους που συντέλεσαν στο να θεωρείται η ποντιακή σήμερα η πιο μελετημένη νεοελληνική διάλεκτος. Οι γραμματικές του Δ. Οικονομίδη, του Α. Παπαδόπουλου, του Κ. Τοπχαρά, το λεξικό του Α. Παπαδόπουλου, κείμενα δημοσιευμένα στο «Αρχεῖον του Πόντου» και σε άλλα περιοδικά

του ποντιακού ελληνισμού, σε μονογραφίες, σε διατριβές, σε συλλογές και σε κάθε είδους γλωσσολογικές μελέτες, αποτελούν το γλωσσικό υλικό καταγραφής της ποντιακής διαλέκτου (Σετάτος, 1995:11-12). Τις τελευταίες δεκαετίες πλήθος ποιητικών συλλογών, διηγημάτων και θεατρικών έργων, έρχεται να επιβεβαιώσει την έμφαση που δίνεται από τους Πόντιους στη διάλεκτό τους και στην επιθυμία τους για την καλλιέργεια και χρήση της (Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004:14).

Παράλληλα με τη συγκέντρωση και καταγραφή γλωσσικού υλικού, τίθενται τα θεμέλια και για τη μελλοντική έρευνα της ποντιακής, με βάση νέες γλωσσολογικές μεθόδους σε τομείς που σχετίζονται με τη συγχρονική και ιστορική γλωσσολογία, τη γλωσσογεωγραφία, τη γλωσσολογική παλαιοντολογία, καθώς και σε θέματα που απορρέουν από την επαφή της με άλλες γλώσσες και άλλες νεοελληνικές διαλέκτους (Σετάτος, 1995:12).

Στο πλαίσιο της μελέτης και της επιστημονικής ενασχόλησης με τη διάλεκτο, αξίζει να αναφερθούν κάποιες οργανωμένες προσπάθειες διδασκαλίας της, όπως η παράδοση μαθημάτων της ποντιακής διαλέκτου το 1998, από τη φιλόλογο Βέρα Αντωνιάδου-Κεσίδου σε πόλεις της Μακεδονίας π.χ. Θεσσαλονίκη, Κατερίνη, Κοζάνη κ.ά. Στα μαθήματα αυτά δίδαξαν πανεπιστημιακοί όπως οι Δ. Τομπαΐδης, Σ. Χατζησαββίδης, Χ. Συμεωνίδης, Μ. Κουτίτα-Καϊμάκη και άλλοι εκπαιδευτικοί γνώστες της ποντιακής (Χατζησαββίδης, 2015:250).

Προσπάθειες πιο οργανωμένες, με σαφή στόχο τη διατήρηση της διαλέκτου, έγιναν τα επόμενα χρόνια, οι οποίες οδήγησαν στην έκδοση του Εγχειριδίου της Ποντιακής Διαλέκτου, το καλοκαίρι του 2013, από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Ποντίων Εκπαιδευτικών. Σκοπός της έκδοσης του εγχειριδίου ήταν η θεσμοθέτηση της διδασκαλίας της ποντιακής στις δομές της Διά Βίου Μάθησης των Δήμων σε προγράμματα φοίτησης 3 χρόνων (50 ώρες τον χρόνο). Το πρόγραμμα τελικά δεν λειτούργησε. Εφαρμόστηκε ωστόσο εθελοντικά σε κάποιους δήμους, με τους συμμετέχοντες σε αυτό να δηλώνουν, σε σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε, ευχαριστημένοι από τη συμμετοχή τους και πρόθυμοι να συνεχίσουν τα μαθήματα (Χατζησαββίδης, 2015:251-253).

2.5 Κοινωνιογλωσσολογική κατάσταση της ποντιακής διαλέκτου από το 1923 έως σήμερα

2.5.1 Πρώτη γενιά Ποντίων ομιλητών

Η ποντιακή αποτέλεσε μια διάλεκτο με μεγάλο κύρος στη γεωγραφική περιοχή που ομιλούνταν για περισσότερο από 2000 χρόνια, αφού υπήρξε η γλώσσα της πλειοψηφίας στην περιοχή αυτή (Horrocs, 2014:572). Δεν είναι τυχαίο ότι, ακόμη και μετά τον εκριζωμό του ελληνικού-χριστιανικού στοιχείου από την περιοχή του Πόντου, οι αρχές στην Τραπεζούντα ήταν υποχρεωμένες να χρησιμοποιούν διερμηνείς προκειμένου να επικοινωνούν με μουσουλμάνους ομιλητές της ποντιακής (Horrocs, 2014:566).

Οι Πόντιοι ομιλητές λοιπόν, αφήνοντας τον τόπο τους και ερχόμενοι στην Ελλάδα μετατράπηκαν σε πρόσφυγες, χαρακτηρισμός με αρνητική και υποτιμητική σημασία, τουλάχιστον για την πρώτη γενιά από αυτούς. Ήταν οι Αούτηδες, λόγω της προφοράς της αντωνυμίας *αυτός* ως *αούτος*, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν την, παράξενη για τον υπόλοιπο κόσμο, ομιλία τους (Τομπαΐδης, 1995:49-50).

Το πλαίσιο αυτό, μπορεί να οδήγησε στη δημιουργία ισχυρών δεσμών ανάμεσα στους Πόντιους πρόσφυγες και στη δημιουργία ισχυρής διαλεκτικής ταυτότητας, υπήρξε όμως τροχοπέδη στη διατήρηση της ίδιας της ποντιακής διαλέκτου, αφού η χρήση της αποτελούσε εμπόδιο στην κοινωνική και οικονομική αποκατάστασή τους και οδηγούσε στον κοινωνικό στιγματισμό τους (Τομπαΐδης, 1995:49-50). Ο κοινωνικός εξάλλου στιγματισμός οδηγεί κάθε διαλεκτόφωνο όχι μόνο στο να μη χρησιμοποιεί ο ίδιος τη διάλεκτό του, αλλά και να φροντίζει για τη συμμόρφωση των παιδιών του στη χρήση της πρότυπης, στην περίπτωση μας της ΚΝΕ (Πλαδή, 2001:623). Η γλωσσική ομογενοποίηση άλλωστε, και ο αποκλεισμός όλων των άλλων γλωσσικών ποικιλιών αποτέλεσε πρωταρχικό στόχο της εκπαίδευσης στην Ελλάδα αλλά και στα περισσότερα δυτικά κράτη (Παπαζαχαρίου, Δ., Α. Φτερνιάτη, Α. Αρχάκης & Β. Τσάμη, 2016:331-332).

2.5.2 Επόμενες γενιές Ποντίων ομιλητών

Ο θάνατος της πρώτης γενιάς Ποντίων ομιλητών που ήταν αποκλειστικά διαλεκτόφωνοι, η παράλληλη χρήση της ποντιακής με την ΚΝΕ από τη δεύτερη γενιά και η αποκλειστική χρήση της ΚΝΕ από τις επόμενες γενιές, έχει οδηγήσει σήμερα τη διάλεκτο σε πορεία συρρίκνωσης (Χατζησαββίδης, 2015:242). Από τη στιγμή που μια γλώσσα παύει να χρησιμοποιείται σε καθημερινή επικοινωνία, οδηγείται νομοτελειακά σε υποχώρηση, η

οποία συνήθως ολοκληρώνεται σε τρεις γενιές (Χατζηδάκη, 1999:67). Σύμφωνα με την Holmes μάλιστα (2016:87), η γλωσσική υποχώρηση είναι παρόμοια με τη μορφή του σταδιακού γλωσσικού θανάτου.

Η γλωσσική συρρίκνωση και υποχώρηση βέβαια, δεν αφορούν μόνο την ποντιακή αλλά όλες τις γεωγραφικές διαλέκτους, οι οποίες έχουν υποχωρήσει σημαντικά ή έχουν εξαφανιστεί, κάτω από την πίεση και το εμφανές κύρος της πρότυπης ποικιλίας (Πλαδή, 2001:623). Η συρρίκνωση αυτή εκδηλώνεται σταδιακά με μείωση της πολυπλοκότητας των δομικών στοιχείων, απλοποίηση φωνολογικών και γραμματικών δομών και σημαντικό περιορισμό στο λεξιλόγιο και στα περιβάλλοντα χρήσης μιας διαλέκτου, στην περίπτωση μας της ποντιακής (Holms, 2016:87-88).

Αντίστοιχη συρρίκνωση παρουσιάζουν και τα ιδιώματα της ποντιακής τα οποία χρησιμοποιούνταν ως γλώσσα επικοινωνίας στον γεωγραφικό χώρο του Πόντου, πριν το 1923. Η αφομοίωση των επιδράσεων της ΚΝΕ και η ενδογαμική τάση των Ποντίων ομιλητών, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας ποντιακής κοινής, η οποία τροποποίησε τελικά τις διαλεκτικές παραλλαγές της ποντιακής διαλέκτου. Οι διαλεκτικές παραλλαγές, προσαρμοσμένες στη συνέχεια στο ατομικό επίπεδο του κάθε ομιλητή (*ιδιόλεκτος*), οδήγησαν σε μεγαλύτερο αριθμό ιδιολεκτικών διαφοροποιήσεων, γεγονός που γίνεται σήμερα εμφανές στη λογοτεχνία, ιδιαίτερα στο θέατρο, και στο τραγούδι, το οποίο έχει τη μεγαλύτερη διάδοση (Δρέττας, 1999:16-17). Η ποντιακή βέβαια, δεν επηρεάστηκε μόνο από την ΚΝΕ αλλά και από άλλες διαλέκτους με τις όποιες ήρθε σε επαφή, όταν Πόντιοι ομιλητές εγκαταστάθηκαν σε περιοχές γλωσσικά ανομοιογενείς (π.χ. Αρωμουνική), ή και σε περιοχές όπου υπήρχαν ομιλητές της ποντιακής προερχόμενοι από διαφορετικές περιοχές του Πόντου (Ρεβυθιάδου, Α., Β. Σπυρόπουλος & Κ. Κακαρικός, 2009:18). Η ανάδειξη εξάλλου μιας κοινής είναι πάντα το αποτέλεσμα της δυναμικής συνύπαρξης και ομαλοποίησης διαφορετικών διαλέκτων και ιδιωμάτων, αποτέλεσμα του μεγάλου βαθμού επαφής των ομιλητών τους (Budenik, 2001:259).

Η ποντιακή διάλεκτος, παρά τη συρρίκνωσή της, αποτελεί σήμερα μία από τις σημαντικότερες διαλέκτους της Ελλάδας με τους ενεργούς ομιλητές της να υπολογίζονται πάνω από 300.000, αριθμός που γίνεται ακόμη μεγαλύτερος, αν συμπεριληφθούν σε αυτόν και οι παθητικοί ομιλητές της διαλέκτου (Δρέττας, 1999:15). Σε περιοχές μάλιστα με έντονο το ποντιακό στοιχείο, όπως στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκης (Καλαμαριά, Σταυρούπολη κ.ά.), η ποντιακή έχει λειτουργήσει ως *υπόστρωμα* στην παραλλαγή της βόρειας δημοτικής που χρησιμοποιείται στην περιοχή αυτή (Δρέττας, 2000:37).

2.5.3 Βασικά γλωσσικά χαρακτηριστικά της ποντιακής διαλέκτου μετά το 1923

Η ποντιακή παρουσιάζει σήμερα, σε σχέση με την πριν το 1923 μορφή της, σημαντικές διαφοροποιήσεις σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, όπως π.χ.:

Φωνητική:

α) την παράλληλη με τον παχύ συριστικό φθόγγο *χ, σ*, χρήση ενός λεπτού συριστικού φθόγγου *σ*, ο οποίος πλησιάζει στον νεοελληνικό π.χ. *δακόσα, χερούλ'*

β) το κατέβασμα του τόνου από την τέταρτη συλλαβή π.χ. *ετίμανάμε, Χάραλάμπε*

γ) οι φθόγγοι *ea, ia, eo, io* οι οποίοι προφέρονταν ως *a, o* π.χ. *δαβαίνω, δάκρον*, προφέρονται τώρα ως *διαβαίνω, δάκρυα*

δ) τη μη προφορά των όμοιων συμφώνων σε περιπτώσεις ρημάτων όπως π.χ. *χάν'ατό* (γ' ενικό) - *χαν'ν ατο* (γ' πληθυντικό).

Μορφολογία

α) η χρήση της γενικής *τη πάππο, τη λύκο* αντί *τη πάππονος, τη λύκονος*

β) η χρήση της κατάληξης *-οι αντί άντ(οι)* π.χ. *Ρούσοι, Τούρκοι* αντί *Ρουσάντ' Τουρκάντ'*

γ) ο σχηματισμός των θηλυκών σε *-η* π.χ. *άλαλη, άνοστη* αντί *άλαλεσα, άνοστεσα* (Τομπαΐδης, 1995:56).

Οι περιστάσεις επικοινωνίας στις οποίες γίνεται σήμερα χρήση-προφορική βέβαια-της ποντιακής παράλληλα με την ΚΝΕ, είναι ο μεταξύ των Ποντίων χαιρετισμός, η χρήση στερεότυπων εκφράσεων, παροιμιών, στίχων τραγουδιών, η πιστή απόδοση φράσεων όταν οι ομιλητές θέλουν να τονίσουν την ποντιακή τους καταγωγή κ.ά. Χρήση αποκλειστικά της ποντιακής γίνεται ανάμεσα σε Πόντιους ομιλητές από την πρώην Σοβιετική Ένωση, ανάμεσα σε νεότερους ομιλητές, όταν συνομιλούν με άτομα που γνωρίζουν μόνο την ποντιακή, σε αφηγήσεις προς ακροατές που κατανοούν την ποντιακή, έστω και παθητικά, στα κείμενα μαζικής κουλτούρας και σπανιότατα σε δημόσιες εκδηλώσεις που σχετίζονται με ποντιακά θέματα (Χατζησαββίδης, 2015:242-243). Η παραπάνω παρουσίαση βέβαια των περιστάσεων επικοινωνίας, αποτελεί απλά μια ενδεικτική καταγραφή, αφού τελικά η χρήση της εξαρτάται και από παράγοντες που πρέπει να ερευνηθούν κοινωνιογλωσσολογικά, όπως ο τόπος κατοικίας, η ηλικία, το φύλο και η μόρφωση των ομιλητών, καθώς και οι στάσεις τους απέναντι στη διάλεκτο (Χατζησαββίδης, 2012).

Είναι γεγονός πάντως ότι σήμερα η ποντιακή έχει πάψει να αποτελεί γλώσσα επικοινωνίας και υπάρχει ορατός κίνδυνος να μετατραπεί σε μουσειακή γλώσσα (Τομπαΐδης, 1995:49-50). Η επανενίσχυσή της με την έλευση των Ποντίων προσφύγων από τη Ρωσία τη δεκαετία του 1990, δεν άλλαξε ιδιαίτερα την πορεία προς τη συρρίκνωση και την τελική υποχώρηση,

η οποία ενδεχομένως θα πραγματοποιηθεί στις επόμενες γενιές (Παπαναστασίου, 2015:37). Σύμφωνα με τη θεωρία του γλωσσικού θανάτου άλλωστε, το χάσμα γενεών προοιωνίζεται τον γλωσσικό θάνατο μιας διαλέκτου (Πλαδή, 2001:624).

2.6 Γλωσσική συρρίκνωση

Η γλωσσική συρρίκνωση αποτελεί ένα κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο κατά το οποίο μια γλώσσα ή διάλεκτος χωρίς εγγενείς δομικές ατέλειες, υφίσταται σημαντικές απώλειες και περιορισμούς στη χρήση της, εξαιτίας της επαφής της με μια άλλη γλώσσα ή διάλεκτο με συμβολική κυριαρχία. Η γλωσσική συρρίκνωση έχει πολλά αίτια, με σημαντικότερο την κυριαρχία της πρότυπης γλώσσας που ομιλείται από την ισχυρότερη κοινωνικοοικονομική τάξη (Τσιτσιπής, 2001:81). Η κυριαρχία αυτή οδηγεί στην άνιση κατανομή των γλωσσικών ποικιλιών σε μια κοινότητα, με αποτέλεσμα οι ομιλητές των «κατώτερων» ποικιλιών να στρέφονται αποκλειστικά στη χρήση της κυρίαρχης ποικιλίας, οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο τις δικές τους γλωσσικές ποικιλίες στη συρρίκνωση και τελικά στην υποχώρηση (Sasse, 1992:24).

Οι ίδιοι οι ομιλητές επομένως των γλωσσικών ποικιλιών, στην περίπτωση μας των διαλέκτων, είναι οι πρωταρχικοί αίτιοι της γλωσσικής συρρίκνωσης. Οι φυσικοί ομιλητές ομιλούν τη διάλεκτό τους με τρόπο φυσικό και αβίαστο, αφού αποτελεί τη γλώσσα με την οποία κοινωνικοποιήθηκαν. Η επαφή τους με μια κυρίαρχη γλώσσα δημιουργεί στην πορεία τους ημι-ομιλητές, οι οποίοι μπορούν σε γενικές γραμμές και με απλό και λιτό τρόπο να εκφράζονται στη διάλεκτό τους (Sallabank, 2013:13-14). Η περιορισμένη ωστόσο χρήση μιας διαλέκτου από τους ημι-ομιλητές, επηρεάζει την εξέλιξή της (Dorian, 1997:28). Από τη στιγμή δηλαδή, που οι ημι-ομιλητές χρησιμοποιούν τη διάλεκτό τους αποσπασματικά, δημιουργούν οι ίδιοι τις προϋποθέσεις συρρίκνωσής της, αφού παύουν να τη μεταδίδουν στις επόμενες γενιές επιταχύνοντας έτσι το γλωσσικό θάνατό της (Sasse, 1992:17).

Αφετηρία επομένως της γλωσσικής συρρίκνωσης μιας διαλέκτου αποτελεί η μετατόπιση των φυσικών ομιλητών της στην πρότυπη ποικιλία, επηρεάζοντας αναπόφευκτα τη μετάδοσή της στις επόμενες γενιές (Sasse, 1992:14).

2.6.1 Η κυριαρχία της πρότυπης γλώσσας απέναντι στις διαλέκτους

Πρότυπη γλώσσα, ονομάζεται η γλωσσική ποικιλία, η οποία με κριτήρια μη γλωσσολογικά επιλέχθηκε ως επίσημη γλώσσα ενός κράτους. Η γλώσσα αυτή καλλιεργείται από την εκπαίδευση, χρησιμοποιείται σε επίσημες περιστάσεις και είναι κοινωνικά αποδεκτή. Θεωρείται υπόδειγμα γλώσσας και για αυτόν τον λόγο έχει ρυθμιστική αξία και αναμφισβήτητο κύρος σε σχέση με άλλες γλωσσικές ποικιλίες (Κακριδής-Φερράρι, 2000). Η πρότυπη κοινή νεοελληνική, που αποτελεί την επίσημη γλώσσα της χώρας μας, θεωρείται ότι περιέχει ένα σύνολο από διαλεκτικά στοιχεία τα οποία χρησιμοποιούνταν σε μεγαλύτερη κλίμακα από κάποια άλλα, ανάμεσα στα οποία σημαντική θέση κατέχουν στοιχεία από πελοποννησιακά και επτανησιακά-κατά δεύτερο λόγο-ιδιώματα (Τζακώστα, 2022). Κάθε γλωσσική ποικιλία προκειμένου να αναθθεί σε επίσημη γλώσσα ακολουθεί συγκεκριμένες διαδικασίες:

- α) Επιλογή: για ιστορικούς κοινωνικούς και πολιτικούς λόγους επιλέγεται από την κυρίαρχη κοινωνική τάξη ένα ιδίωμα το οποίο χρησιμοποιείται στον γραπτό και προφορικό λόγο.
- β) Κωδικοποίηση: πρόκειται για τη γραπτή αναπαράσταση του λεξιλογίου της επίσημης γλώσσας καθώς και των γλωσσικών κανόνων που καθορίζουν την ορθότητα ή όχι της χρήσης της. Στη συνέχεια, η εκπαίδευση αναλαμβάνει να διδάξει στους μαθητές τους γλωσσικούς αυτούς κανόνες προκειμένου να χρησιμοποιείται «ορθά» και «ομοιόμορφα».
- γ) Καλλιέργεια της λειτουργίας της: η επίσημη γλώσσα χρησιμοποιείται στη λογοτεχνία, στην επιστήμη, στις τέχνες, στις γλωσσικές λειτουργίες που σχετίζονται με τον δημόσιο βίο κ.ά.
- δ) Αποδοχή: η επίσημη γλώσσα γίνεται αποδεκτή από όλους τους ομόγλωσσους ομιλητές, θεωρείται ανώτερη από τα άλλα ιδιώματα και αποκτά υψηλό κύρος (Μπασλής, 2012:89-92).

Από τη στιγμή που μία γλωσσική ποικιλία περνάει τα στάδια της προτυποποίησης και γίνεται αποδεκτή ως επίσημη, τίθεται στόχος να λειτουργήσει ταυτόχρονα και ως εθνική γλώσσα, η οποία ενώνει το έθνος και το διαφοροποιεί από τα άλλα (Μπασλής, 2017:51). Ενώ δηλαδή η επίσημη γλώσσα έχει περισσότερο χρηστικό και λειτουργικό χαρακτήρα, η εθνική γλώσσα έχει συμβολική σημασία και ιδεολογική διάσταση (Holmes, 2016:136). Με τον διττό αυτό ρόλο, αποκτά αναμφισβήτητο κύρος σε σχέση με μια οποιαδήποτε άλλη γλωσσική ποικιλία (Κακριδής-Φερράρι, 2000). Αποτέλεσμα του διττού αυτού ρόλου είναι η διαμόρφωση θετικών στάσεων απέναντί της, η έγκρισή της από το κοινό αίσθημα και φυσικά η προνομιούχα αντιμετώπιση των ομιλητών της (Garrett, 2010:99).

Η επίσημη γλωσσική εκπαίδευση στην Ελλάδα, στηρίχτηκε και στηρίζεται στη διδασκαλία και καλλιέργεια μόνο της πρότυπης γλώσσας προωθώντας την ιδεολογία της γλωσσικής ομογενοποίησης (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2018). Η εκπαιδευτική πραγματικότητα που διαμορφώθηκε με βάση την ιδεολογία αυτή, κυριάρχησε για ενάμιση αιώνα και απέκλεισε οποιαδήποτε προοπτική θετικής αντιμετώπισης της γλωσσικής και πολιτισμικής ετερογένειας (Χρηστίδης, 2001:266).

Σε αυτό το γλωσσικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον, οι ομιλητές αναπόφευκτα αντιλαμβάνονται ότι η χρήση μιας ποικιλίας διαφορετικής από την πρότυπη, τους αποκλείει από την επικοινωνία με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και αποτελεί παράγοντα σχολικής αποτυχίας και κατάληψης ανεπιθύμητων θέσεων εργασίας. Αντίθετα, η γνώση και η χρήση της πρότυπης, εξασφαλίζει την επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και τους επίσημους φορείς, την ένταξη και επιτυχή φοίτηση στο εκπαιδευτικό σύστημα και την κατάληψη επιθυμητών θέσεων εργασίας (Χατζηδάκη, 1999:66).

2.6.2 Γλωσσικές στάσεις των ομιλητών απέναντι στις διαλέκτους

Μέσα στο πλαίσιο κυριαρχίας της πρότυπης που προαναφέρθηκε, διαμορφώνονται οι γλωσσικές στάσεις των ομιλητών απέναντι στις διαλέκτους, οι οποίες καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την ιστορική τους τύχη. Στην ουσία πρόκειται για αντιλήψεις που έχουν διαμορφωθεί απέναντι σε γλωσσικές ποικιλίες (κοινωνικές, γεωγραφικές κ.ά.) από συγκεκριμένες εθνικές και κοινωνικές ομάδες, οι οποίες, αγνοώντας πλήρως τα πορίσματα της γλωσσολογίας, διατυπώνουν αρνητικές αξιολογήσεις τόσο για την υπόσταση όσο και για τη μορφή των γλωσσικών ποικιλιών, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο τη διατήρηση ή την υποχώρησή τους (Κακριδής-Φερράρι, 2007).

Οι γλωσσικές στάσεις είναι αποτέλεσμα γλωσσικής ιδεολογίας και μεταπραγματολογικών στερεοτύπων, όπως αυτά που συνδέονται με τη γλωσσική ομοιογένεια που πρέπει να υπάρχει σε κάθε κοινωνία και επιτυγχάνεται μόνο με τη χρήση της πρότυπης. Αποτελεί άλλωστε γεγονός ότι για τους περισσότερους ομιλητές, η χρήση διαλέκτων θεωρείται «επιτρεπτή» μόνο σε ανεπίσημες περιστάσεις, ενώ οι ίδιοι οι ομιλητές των διαλέκτων συνδέονται με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά (π.χ. η χρήση του βόρειου ιδιώματος συνδέεται με αμόρφωτους ανθρώπους). Σε αυτό συμβάλλει βέβαια και ο ρόλος των ΜΜΕ, τα οποία στοχοποιούν χιουμοριστικά τις διαλέκτους υπαγορεύοντας πολλές φορές με συγκαλυμμένο τρόπο τη δική μας στάση απέναντί τους (Παπαζαχαρίου κ.ά., 2016:332).

Οι ομιλητές μιας διαλέκτου λοιπόν, κάτω από την πίεση της ηγεμονικής θέσης του σχολείου και άλλων κρατικών μηχανισμών, αισθάνονται ντροπή για τη γλώσσα τους, υιοθετώντας παράλληλα την άποψη περί της υποτιθέμενης υπεροχής της πρότυπης ποικιλίας (Τσιτσιπής, 2001:78).

2.6.3 Διαλεκτική ταυτότητα: η περίπτωση των Ποντίων

Η διαλεκτική ταυτότητα ενός ομιλητή, παρά το ότι δεν αποτελεί μετρήσιμο παράγοντα συρρίκνωσης ή διατήρησης μιας διαλέκτου, αποτελεί ωστόσο σημαντικό κριτήριο διαμόρφωσης στάσεων απέναντί της. Η σημασία που δίνει ένας Πόντιος ή Κρητικός στην καταγωγή του, μπορεί να αποτελέσει παράγοντα, που σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, π.χ. μία εκπαιδευτική πολιτική που προωθεί τη διδασκαλία των διαλέκτων, θα οδηγήσει στη διατήρησή τους (Παπαναστασίου, 2015:45-46).

Για τους Πόντιους, η χρήση της διαλέκτου τους αποτελεί στοιχείο που επιβεβαιώνει την ταυτότητά τους (Τομπαΐδης, 1995:50). Με βάση το δεδομένο αυτό, μπορούν να συμμετέχουν σε δράσεις οι οποίες στοχεύουν στη διατήρησή της, αφού για αυτούς η διαλεκτική ταυτότητά τους εκδηλώνεται με το αίσθημα της θετικής ταύτισης του «ανήκειν» στην ομάδα των Ποντίων και τη συμμετοχή τους σε δράσεις που σχετίζονται με την ταύτιση αυτή (Βεργέτη, 2008:107). Η ισχυρή διαλεκτική ταυτότητά τους επιβεβαιώνεται και από τη-στερεοτυπική βέβαια-αναπαράστασή τους στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, στα οποία παρουσιάζονται να είναι τόσο υπερήφανοι για την καταγωγή τους, ώστε «καταλήγουν» να θεωρούν Πόντιους τον Θουκυδίδη, τον Ευκλείδη κ.ά. (Στάμου & Ντίνας, 2011:300).

Η θετική στάση απέναντι στη διάλεκτό τους, ενισχύεται και λόγω της επίγνωσης της αρχαιότητάς της, η οποία σε μια απλουστευμένη μορφή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι «τα ποντιακά είναι αρχαία ελληνικά» (Παπαναστασίου, 2015:37). Η άποψη αυτή, προσθέτει κύρος στην ποντιακή διάλεκτο, αφού οτιδήποτε είναι ταυτισμένο με την αρχαιότητα, έχει και ιδεολογικές προεκτάσεις σχετιζόμενες με τον ανόθευτο χαρακτήρα της αρχαίας ελληνικής, την αναμφισβήτητη συνοχή και συνέχεια της, την αποκλειστική κληροδοσία της στη ΚΝΕ και την αξιολογική προτεραιότητα της έναντι άλλων γλωσσών (Μαρωνίτης, 2007:20). Στο ιδεολογικό αυτό πλαίσιο κυριαρχίας της αρχαίας ελληνικής, η καλλιέργεια της νεοελληνικής αποκτά ιδιαίτερη σημασία, αφού εξαρτάται πλήρως από την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής (Χάρης, 2007:13).

Οι Πόντιοι αναγνωρίζουν βέβαια στη νεοελληνική την κυρίαρχη θέση ως γλωσσικό όργανο επικοινωνίας. Θεωρούν ωστόσο ότι η διάλεκτός τους έχει πλεονεκτήματα, τα οποία δεν

υπάρχουν στην ΚΝΕ (Χατζησαββίδης, 2012). Έτσι, χρησιμοποιούν τη διάλεκτό τους, κάθε φορά που οι συνθήκες το επιτρέπουν και είναι πρόθυμοι να συμβάλουν στη διατήρησή της. Εξαιτίας της στάσης τους αυτής, η ποντιακή διάλεκτος συρρικνώνεται με ρυθμούς πιο αργούς από άλλες νεοελληνικές διαλέκτους (Χατζησαββίδης, 2012).

2.6.4 Η εκπαίδευση ως παράγοντας γλωσσικής συρρίκνωσης των διαλέκτων

Βασικός παράγοντας που καθορίζει τη διατήρηση, την εξαφάνιση ή την αναβίωση μιας διαλέκτου είναι η εκπαιδευτική γλωσσική πολιτική που εφαρμόζεται, η οποία στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, που μας ενδιαφέρει εδώ, επικεντρώνεται στη διδασκαλία και καλλιέργεια της ΚΝΕ, αφού αυτή προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα όπως η ομοιογενής εκπαιδευτική διαδικασία (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2018). Αντίθετα, οι γλωσσικές ποικιλίες αντιμετωπίζονται ως προφορικός λόγος κατώτερος από την ΚΝΕ, η διδασκαλία του οποίου θα μπορούσε επιπλέον να προκαλέσει μαθησιακά προβλήματα στους μαθητές. Ανάλογη στάση επιδεικνύουν και οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι προκρίνουν την αποκλειστική διδασκαλία μόνο της πρότυπης γλώσσας, απαλλαγμένης από διαλεκτικά στοιχεία (Τζακώστα, 2020).

Η αποκλειστική ωστόσο διδασκαλία της ΚΝΕ, τοποθετεί αναπόφευκτα τις γλωσσικές ποικιλίες και τους ομιλητές τους σε κατώτερη θέση (Αγγελοπούλου, 2010:86, 170-171). Μάλιστα, ακόμη και σε περιοχές που υπάρχει έντονο διαλεκτικό στοιχείο και θα μπορούσε ίσως να υπάρχει κάποια διαφοροποίηση στην αντιμετώπισή τους, κυριαρχεί η ασταθής στάση των εκπαιδευτικών και το υποκειμενικό στοιχείο στην αξιολόγηση των μαθητών (Αγγελοπούλου, 2010:97). Με τον τρόπο αυτό, οι διαλεκτόφωνοι μαθητές οδηγούνται πολλές φορές, εκτός από τον στιγματισμό, στη σχολική αποτυχία (Γούτσος, 2013:193).

Ο στιγματισμός των γεωγραφικών διαλέκτων γίνεται φανερός επιπλέον από το γεγονός ότι τόσο οι καθηγητές όσο και οι μαθητές υψηλών επιδόσεων επιδεικνύουν μια πιο ανεκτική στάση απέναντι στις κοινωνικές διαλέκτους παρά στις γεωγραφικές, αφού οι πρώτες δεν αποτελούν εμπόδιο στην εκπαιδευτική και επαγγελματική τους εξέλιξη (Καψάσκη & Τζακώστα, 2016:165).

Την ίδια άποψη τέλος, ασπάζονται και οι γονείς, οι οποίοι θεωρούν ότι τα παιδιά τους πρέπει να καλλιεργήσουν μόνο την πρότυπη, αφού μόνο αυτή μπορεί να τους προσφέρει κοινωνική εξέλιξη και επαγγελματική αποκατάσταση (Αγγελοπούλου, 2010:98).

Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που αντιμετωπίστηκαν οι Πόντιοι ομιλητές της πρώτης αλλά και δεύτερης γενιάς, όταν χρησιμοποίησαν τη διάλεκτό τους στο χώρο του σχολείου.

Οι παραινέσεις από δασκάλους προς τους γονείς να μη χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους ούτε καν στο σπίτι τους και οι-καθόλου σπάνιες-σωματικές τιμωρίες στους μαθητές, όταν αυτοί χρησιμοποιούσαν κάποια ποντιακή λέξη, είναι ενδεικτική της αντιμετώπισης της διαλέκτου, η οποία καταγράφεται σε πολλές προσωπικές μαρτυρίες Ποντίων ομιλητών³. Η κατάσταση, ως προς τη δυνατότητα χρήσης της ποντιακής διαλέκτου στο χώρο του σχολείου, δεν άλλαξε βέβαια ούτε για τους Πόντιους που ήρθαν μετά το 1990 από τη Ρωσία. Πρωταρχικό μέλημα της εκπαίδευσης ήταν και γι' αυτούς η «συμμόρφωσή» τους στη χρήση της ΚΝΕ, προκειμένου να επικοινωνούν ευκολότερα με τους υπόλοιπους Έλληνες και να διευκολύνουν την κοινωνική τους ένταξη (Τομπαΐδης, 1992:11).

2.7 Χρησιμότητα της ενσωμάτωσης των διαλέκτων στην εκπαίδευση

Η εκπαιδευτική γλωσσική αγωγή είναι απαραίτητο να λαμβάνει υπόψη δύο βασικές αρχές της γλωσσολογίας: α) όλα τα γλωσσικά συστήματα είναι ίσα ως προς την επίτευξη της γλωσσικής επικοινωνίας και επομένως ισότιμα με την πρότυπη ποικιλία και β) σε κάθε γλωσσικό σύστημα πρέπει να μελετώνται όχι μόνο τα γλωσσικά καθολικά αλλά και οι ιδιαιτερότητές τους, δηλαδή οι διαλεκτικές ποικιλίες που το αποτελούν (Αγγελοπούλου, 2010:167).

Η διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο με σκοπό την ανάδειξη της γλωσσικής πολυμορφίας και η εγκατάλειψη της ιδέας της διδασκαλίας ενός μόνο γλωσσικού προτύπου,

---

³Πηγή: <https://www.poe.org.gr/default.aspx?pageid=317>:

Και όταν η μητρική γλώσσα αναπόφευκτα έβγαινε από τα χείλη των παιδιών, τόσο στο μάθημα όσο και στο διάλειμμα, οι γονείς καλούνταν στο σχολείο για να απολογηθούν. Έτσι όταν ο Χρυσόστομος χτυπήθηκε από τον Παναγιώτη με μία χιονόμπαλα στο πρόσωπο, έτρεξε στο δάσκαλο κλαίγοντας και του είπε: «Κύριε, ο Παναγιώτης εντόκ' εμε σο κασίιν». «Τι είπες;» του απάντησε ο δάσκαλος αγριεμένος και με γουρλωμένα μάτια. Ο Χρυσόστομος αμέσως κατάλαβε ότι ο δάσκαλος θύμωσε στο άκουσμα της ποντιακής λαλιάς και επανέλαβε στα νεοελληνικά: «Ο Παναγιώτης με χτύπησε στο πρόσωπο». «Φώναζε μου τον Παναγιώτη» είπε ο δάσκαλος και ο Χρυσόστομος τον υπάκουσε. Μόλις ο Παναγιώτης στάθηκε μπροστά στο δάσκαλο τέσσερα χαστούκια, αλλά τι χαστούκια, άστραψαν στο πρόσωπό του. Το θέμα όμως δεν έληξε εκεί Ο Χρυσόστομος πάει να φύγει και ο δάσκαλος τον φωνάζει: «Έλα και εσύ εδώ» και του ρίχνει δύο χαστούκια που δεν ξεχνιούνται εύκολα. «Αυτά γιατί μίλησες ποντιακά και αύριο να φέρεις τον πατέρα σου στο σχολείο». Ο κυρ Μήτσος την άλλη μέρα στάθηκε απέναντι στο δάσκαλο και άκουσε για το παράπτωμα του γιου του. «Ο γιος σας μίλησε ποντιακά. Τα παιδιά δεν πρέπει να μιλούν αυτή τη γλώσσα, ούτε και στο διάλειμμα. Σας παρακαλώ να μη μιλάτε ποντιακά στο σπίτι μπροστά στα παιδιά». Ο Κυρ Μήτσος απολογήθηκε: «Μα δεν μιλάμε στα παιδιά ποντιακά και δεν ξέρω που τα μαθαίνει.»

εντάσσεται στο πλαίσιο του κινήματος των πολυγραμματισμών και της ανάπτυξης του κριτικού γραμματισμού (Καψάσκη & Τζακώστα, 2016:161).

Στο πλαίσιο αυτό, κυρίαρχες αντιλήψεις, οι οποίες προέρχονταν από το κίνημα του Ρομαντισμού στην Ευρώπη και προέκριναν την τυποποιημένη και ρυθμιστική διδασκαλία της γλώσσας στο σχολείο, έχουν αρχίσει να παραχωρούν τη θέση τους στη διδασκαλία των διαλέκτων, όπως συνέβη στη Γαλλία, όπου διδάσκονται πρωτότυπα κείμενα σε αντιπροσωπευτικές διαλέκτους, με σκοπό να αναδειχθεί η γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία και να καλλιεργηθεί ο σεβασμός στο διαφορετικό (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009:102).

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι αποτελούν ζωντανές όψεις της ελληνικής γλώσσας (Τζακώστα, 2014:422). Η ενασχόληση με αυτές σε θεωρητικό και εφαρμοσμένο πεδίο αποκτά ιδιαίτερη σημασία λόγω της ανάγκης διάσωσής τους, αφού πρόκειται για γλωσσικές ποικιλίες οι οποίες διαθέτουν ομιλητές (Τζακώστα, 2020). Η ποντιακή, αποτελεί για παράδειγμα σήμερα από δημογραφική άποψη, μαζί με την κρητική και την κυπριακή, μία από τις μεγαλύτερες διαλέκτους της Ελλάδας (Δρέττας, 2000:37). Η ενσωμάτωσή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να προσφέρει σημαντικά οφέλη στους μαθητές, αφού σύμφωνα και με τη σκοποθεσία και τους ειδικούς στόχους των νέων ΠΣ για το μάθημα της Γλώσσας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση,⁴ η διδασκαλία της γλώσσας πρέπει να στοχεύει, ανάμεσα σε άλλα, στο: «Να εκτιμήσουν οι μαθητές, τη σημασία της γλώσσας ως βασικού φορέα της έκφρασης και του πολιτισμού κάθε λαού. Να εκτιμήσουν την πολιτιστική τους παράδοση, της οποίας βασικό στοιχείο και φορέας είναι η γλώσσα, σεβόμενοι συγχρόνως τη γλώσσα και τις πολιτιστικές αξίες άλλων λαών. Να κατανοήσουν, ότι οι αλληλεπιδράσεις των λαών αποτυπώνονται και στη γλώσσα τους και [...] στη συνειδητοποίηση από μέρους των μαθητών/τριών του ρόλου, των λειτουργιών, και των δομικών χαρακτηριστικών των γεωγραφικών, κοινωνικών κ.ά. ποικιλιών της γλώσσας καθώς και της λογοτεχνίας, των αλλαγών της γλώσσας και της ιστορικής εξέλιξης της ελληνικής, εκκινώντας από την ανάγκη για σεβασμό στη γλωσσική ετερότητα μέσω της ανάπτυξης της γλωσσικής επίγνωσης». Η ενσωμάτωσή τους επομένως στην εκπαίδευση μπορεί να:

- Αναδείξει, μέσω της συνδυαστικής διδασκαλία τους με την πρότυπη, τις ομοιότητες και διαφορές τους, ώστε να γίνει εμφανής η γραμματική συγγένειά τους και να καλλιεργηθεί η μεταγλωσσική ικανότητα των μαθητών (Τζακώστα, 2014:429).

---

⁴ <http://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>

- Προβάλλει τον λεξιλογικό και εκφραστικό πλούτο των διαλέκτων, τη ζωντάνια και την παραστατικότητα τους, στοιχεία που ώθησαν πολλούς και μεγάλους λογοτέχνες (Παλαμάς, Καζαντζάκης, Σολωμός κ.ά.), να εντάξουν ιδιωματικά και διαλεκτικά στοιχεία στα έργα τους, όπως άλλωστε διαπιστώνουν οι ίδιοι μαθητές στο μάθημα της Λογοτεχνίας (Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004:13).
- Βοηθήσει τους μαθητές να αντιληφθούν τη μακραίωνη ιστορία της γλώσσας, η οποία σχετίζεται με την ιστορία των διαλέκτων (Κατσούδα, 2016:114). Μπορούν δηλαδή για παράδειγμα να δουν πώς η γλώσσα αντλούσε σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της πολλά γλωσσικά στοιχεία, γραμματικούς τύπους και συντακτικές δομές από τις διαλέκτους όπως π.χ. ο ηπειρωτικός ρηματικός τύπος του μεσοπαθητικού Παρατατικού *γραφόμεσταν, γραφόσασταν* που τείνει πια να καθιερωθεί ως κοινός τύπος της KNE (Τομπαΐδης, 2003:96).
- Αναδειξεί τον ρόλο της γλωσσικής επαφής στην ιστορία των γλωσσών. Η ποντιακή π.χ. λόγω της μεγάλης επαφής της με γλώσσες της Ανατολής, που ανήκουν μάλιστα σε διαφορετικές γλωσσικές οικογένειες π.χ. ινδοευρωπαϊκές, τουρκικές, σημιτικές κ.ά., μπορεί να αποτελέσει πεδίο μελέτης φαινομένων που απορρέουν από τη γλωσσική επαφή (Τομπαΐδης, 1995:51).
- Καλλιεργήσει τον σεβασμό απέναντι στη διαφορετικότητα που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνίες, καθώς οι διάλεκτοι αποτελούν έκφραση πολιτιστικής ετερότητας (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009:106). Με τον τρόπο αυτό, οι μαθητές καλλιεργούν όχι μόνο την αποδοχή αλλά και τον σεβασμό απέναντι στη γλωσσική και στην πολιτισμική διαφορετικότητα, δημιουργώντας επιπρόσθετα το ιδανικό περιβάλλον και για τους μαθητές που προέρχονται από διαφορετικά γλωσσικά περιβάλλοντα (Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004:15).
- Καταδειξεί τον δυναμικό χαρακτήρα της γλώσσας σε επίπεδο διαχρονικό και συγχρονικό (Αγγελοπούλου, 2010:167). Με βάση το δεδομένο αυτό, η μελέτη της ποντιακής, μιας διαλέκτου με έντονο μεσαιωνικό χαρακτήρα και πολλούς αρχαϊσμούς σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, μπορεί να γίνει η βάση για τη μελέτη των νεοελληνικών διαλέκτων τόσο σε διαχρονικό όσο και σε συγχρονικό επίπεδο (Τομπαΐδης, 1995:58).
- Συμβάλει στην αποκατάσταση και επιβίωση των διαλέκτων, οι οποίες φαίνεται πως οδεύουν προς τον γλωσσικό θάνατο. Η διδασκαλία τους μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν την ισότητα όλων των γλωσσικών ποικιλιών και να

καλλιεργήσουν τον σεβασμό απέναντι σε αυτές, καταπολεμώντας τελικά τα στερεότυπα που συνοδεύει τη χρήση τους (Αγγελοπούλου, 2010:168-169).

- Διασώσει τέλος, εκτός από τις ίδιες τις διαλέκτους και τον πολιτισμικό πλούτο που σχετίζεται με αυτές, όπως παραδόσεις, ήθη, έθιμα, τρόπος σκέψης κ.ά. Η συρρίκνωση και τελικά η εξαφάνισή τους σημαίνει και την εξαφάνιση αυτού του πολιτισμικού πλούτου. (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009:106). Ο Peter Mackridge, αναφέρει σχετικά στον πρόλογο του λεξικού των Ρωμείκων του Βαχίτ Τουρσούν: «η ποντιακή ελληνική γλώσσα εκφράζει μια ολόκληρη κουλτούρα, έναν ολόκληρο κόσμο αισθήσεων, γνώσεων, στάσεων και ιδεών [...] Μια γλώσσα που απειλείται με εξαφάνιση είναι σαν ένα φυσικό είδος που κινδυνεύει. Όταν μια γλώσσα εξαφανιστεί, η πλούσια ποικιλομορφία του ανθρώπινου πολιτισμού και της εμπειρίας μειώνεται και φτωχαίνει, όπως και η εξαφάνιση ενός φυσικού είδους μειώνει την ποικιλομορφία του φυσικού κόσμου⁵».

Παρά τα πορίσματα ωστόσο της επιστημονικής έρευνας και την αναγνώριση της αξίας της διδασκαλίας των διαλέκτων στα ΠΣ⁶, τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στην πράξη η διδασκαλία των διαλέκτων απουσιάζει από την εκπαιδευτική διαδικασία, γεγονός που αποδεικνύει τελικά τη διατήρηση των «μύθων» που συνδέονται με τη χρησιμότητά τους. Χρειάζεται όχι μόνο η ενσωμάτωσή τους στα ΠΣ ως απλή σκοποθεσία αλλά και η εφαρμογή τους στη σχολική τάξη, σε συνδυασμό βέβαια με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων για τη χρησιμότητα της διδασκαλίας τους (Τζακώστα, 2020).

Το γεγονός ότι στην τριτοβάθμια εκπαίδευση υπάρχει διαφοροποίηση ως προς τις στάσεις απέναντι στις διαλέκτους, γεννά ελπίδες για τη δημιουργία θετικών στάσεων στο μέλλον και στις υπόλοιπες βαθμίδες της εκπαίδευσης (Τζακώστα, 2020). Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό, η εκπόνηση πολλών διπλωματικών εργασιών που σχετίζονται με τις διαλέκτους, όπως π.χ. οι διπλωματικές εργασίες που εκπονήθηκαν στο ΕΑΠ για την ποντιακή διάλεκτο των: Σούλη (2022), Σταμογιώργου (2022), Κόλλια (2020), Μαχαιρίδου (2021) κ.ά.

---

⁵ <https://sarantakos.wordpress.com/2019/10/11/vahit-tursun/>

⁶ <http://ebooks.edu.gr/ebooks/v2/ps.jsp>

3. Στοχοθεσία της εργασίας

Τα οφέλη της διδασκαλίας των διαλέκτων, πολλά από τα οποία ήδη έχουν παρουσιαστεί (πβ. 2.7), σε συνδυασμό με την αναμφισβήτητη ανάγκη διατήρησής τους ως φορείς πολιτισμού, αποτυπώνονται στα τελευταία ΑΠΣ και ΠΣ (2011, 2021)⁷, τα οποία κάνουν ξεχωριστή αναφορά σε αυτές.

Η απουσία ωστόσο οργανωμένης προσπάθειας ενσωμάτωσής τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, γεννά ερωτήματα και θέτει προβληματισμούς τόσο για τον ρόλο του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος όσο και για τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντί τους. Πολλές έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί προκειμένου να ανιχνευτούν οι γλωσσικές στάσεις των εκπαιδευτικών, οι οποίες επηρεάζουν, στο βαθμό που τις αναλογούν, τη συντήρηση των στερεοτύπων που σχετίζονται με τη θεώρηση των διαλέκτων ως κατώτερων γλωσσικών συστημάτων καθώς και τον ρόλο του εκπαιδευτικού συστήματος στη θεώρηση αυτή, ρόλος ο οποίος οδήγησε, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω (πβ. 2.6, 2.6.1, 2.6.2, 2.6.3, 2.6.4) στη σταδιακή υποχώρησή τους.

3.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να ανιχνευτούν οι γλωσσικές στάσεις των εκπαιδευτικών για τις διαλέκτους. Οι στάσεις τους έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς οι εκπαιδευτικοί αποτελούν φορείς του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο μπορεί να συμβάλει σε σημαντικότατο βαθμό στη διατήρηση ή συρρίκνωσή τους. Επομένως, η συγκεκριμένη έρευνα αποσκοπεί στην ενασχόληση με προβλήματα-θέματα που απασχολούν την κοινωνική ζωή, μέρος της οποίας αποτελεί και η εκπαιδευτική (Κάλλας, 2015:139).

Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα, ασχολείται με τη διαλεκτική ενημερότητα και τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στις διαλέκτους και στην προοπτική ενσωμάτωσή τους στην εκπαίδευση, εστιάζοντας στην ποντιακή διάλεκτο, η οποία αποτελεί και το κυρίως θέμα της συγκεκριμένης εργασίας.

Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται να συγκεντρωθούν και να αναλυθούν α) τα δεδομένα που συνδέονται με την υπόθεση της στερεοτυπικής αντιμετώπισης των διαλέκτων από μέρους

---

⁷<http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
<http://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>

των εκπαιδευτικών, ως κατώτερων γλωσσικών συστημάτων και τη συνακόλουθη απαξίωση τους ως μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας β) να ανιχνευτούν οι στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο και σε μια δυνητική προοπτική διδασκαλίας της στη β/θμια εκπαίδευση.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, τίθενται τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι γνώσεις των εκπαιδευτικών για τις νεοελληνικές διαλέκτους.
2. Ποια είναι η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στις γεωγραφικές διαλέκτους.
3. Ποια είναι η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων.
4. Ποια είναι η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο.
5. Ποια είναι η στάση τους απέναντι στη διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου στα σχολεία της β/θμιας εκπαίδευσης.

3.2 Μεθοδολογία

3.2.1 Μεθοδολογικό πλαίσιο

Η διερεύνηση των ερωτημάτων της συγκεκριμένης έρευνας θα στηριχτεί στην ανάλυση της σημερινής πραγματικότητας. Έπομένως, από την άποψη του χωροχρόνου, η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η συγχρονική, αφού η έρευνα πραγματοποιείται σε συγκεκριμένο χρόνο: Απρίλιος του σχολικού έτους 2021-2022 και χώρο: σχολεία της β/θμιας εκπαίδευσης του Δήμου Βέροιας (Κάλλας, 2015:157).

Μέσω της έρευνας, γίνεται προσπάθεια να καθοριστεί κατά πόσο η εμπειρική πραγματικότητα υποστηρίζει τις προσδοκίες και υποθέσεις που διατυπώθηκαν παραπάνω, σχετικά με τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στις διαλέκτους. Η έρευνα επομένως επειδή στοχεύει στον έλεγχο των υποθέσεων αυτών, ακολουθεί την παραγωγική μέθοδο (Babbie, 2011:107-111). Οι στάσεις και τα αισθήματα των ομιλητών γενικά απέναντι στη γλώσσα, μπορούν να ανιχνευτούν με διάφορες τεχνικές και ιδιαίτερα με το ερωτηματολόγιο, το οποίο θεωρείται εργαλείο των άμεσων μεθοδολογικών προσεγγίσεων και χρησιμοποιείται από την κοινωνιογλωσσολογία και τη ψυχολογολογία (Καρυολαίμου, 1993:459-460).

Το ερωτηματολόγιο, χρησιμοποιείται επίσης και ως βασικό εργαλείο της ποσοτικής ανάλυσης του περιεχομένου μιας έρευνας όπως η συγκεκριμένη (Μακράκης, 1998:35). Μία ποσοτική-εκπαιδευτική έρευνα θέτει ερωτήματα μικρού εύρους, συγκεντρώνει δεδομένα τα

οποία μπορούν να αναλυθούν ποσοτικά χρησιμοποιώντας τη στατιστική και ερμηνεύει την ανάλυση αυτή σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα (Creswell, 2011:66-77). Τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας μπορούν να οδηγήσουν σε γενικεύσεις, μόνο αν πληρούνται κάποιοι όροι, όπως η τυχαία δειγματοληψία και η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος (Μακράκης, 1998:19).

3.2.2 Μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας

Το ερωτηματολόγιο είναι ένα διαδεδομένο μέσο συλλογής πληροφοριών, το οποίο, παρά τα μειονεκτήματά που έχει (ειλικρινείς απαντήσεις, διαφορετικός τρόπος πρόσληψης του θέματος ανάμεσα στον ερευνητή και στους ερωτώμενους, μικρό και όχι αντιπροσωπευτικό δείγμα κ.ά.), χρησιμοποιείται σε πολλά πεδία έρευνας (Βαμβούκας, 2002:246). Με το ερωτηματολόγιο μπορούν να συγκεντρωθούν πληροφορίες για τους ερωτώμενους σχετικά με α) τις γνώσεις β) τις πεποιθήσεις και γ) τις στάσεις τους (Robson, 2010:275). Αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου ή πολλαπλής επιλογής, οι οποίες δίνονται είτε σε έντυπη μορφή είτε ηλεκτρονικά, με συγκεκριμένη δομή και σειρά, είναι απλές και σύντομες και όχι περίπλοκες και συντετμημένες (Babbie, 2015:398). Αυτονόητη είναι η προστασία της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, η οποία τους προσφέρει την απαραίτητη ασφάλεια προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμμετοχή τους στην έρευνα (Babbie, 2015:399).

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα είναι ένα ερωτηματολόγιο ατομικής συμπλήρωσης σε έντυπη μορφή, η συμπλήρωση του οποίου δεν επιβαρύνει χρονικά τους συμμετέχοντες. Η συμπλήρωσή του πραγματοποιήθηκε στον χώρο εργασίας των ερωτώμενων, ενώ η παραλαβή τους έγινε από την ίδια την ερευνήτρια μετά από τρεις ημέρες. Ο τρόπος αυτός παράδοσης και παραλαβής των ερωτηματολογίων αποτελεί μια διαχειριστική διευκόλυνση λόγω της περιορισμένης χρονικής διάρκειας εκπόνησης της έρευνας (Robson, 2010:278).

Η μορφή του είναι η πιο συνηθισμένη και απλή μορφή ερωτηματολογίου, αυτή της επιλογής μιας απάντησης από μια λίστα απαντήσεων (Babbie, 2015:399). Οι ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου, διχοτομικές και πολλαπλής επιλογής, οι οποίες είναι εύκολες στη συμπλήρωση και κωδικοποίηση, ενώ περιέχονται και δύο ανοικτές ερωτήσεις, προκειμένου να διατυπώσουν οι ερωτώμενοι ελεύθερα τη γνώμη τους (Cohen, Manion & Morrison, 2007:418-419).

Ως προς τη δομή του, χωρίζεται σε δύο μέρη: στο πρώτο περιλαμβάνονται ερωτήσεις για τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και στο δεύτερο περιλαμβάνονται ερωτήσεις

που ανιχνεύουν τις γνώσεις και τις θέσεις τους σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας (20 ερωτήσεις κλειστού τύπου-2 ανοικτού).

Οι ερωτήσεις κλειστού τύπου κινούνται σε τρεις άξονες και προσπαθούν να ανιχνεύσουν α) τις γνώσεις των εκπαιδευτικών για τις νεοελληνικές διαλέκτους (ερωτήσεις 1-3) β) τις στάσεις τους τόσο απέναντι στις διαλέκτους (ερωτήσεις 4-8) όσο και απέναντι σε μια ενδεχόμενη ενσωμάτωσή τους στην εκπαίδευση (ερωτήσεις 9-13) και γ) την άποψη/στάση τους για την ποντιακή διάλεκτο (ερωτήσεις 14-20). Στις ερωτήσεις ανοικτού τύπου: «Τι γνωρίζετε για την ποντιακή διάλεκτο» και «Ποια οφέλη θα μπορούσαν να προκύψουν από τη διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου», επιδιώκεται να ανιχνευτεί ποιο θεωρείται σημαντικότερο γνώρισμα της ποντιακής διαλέκτου και ποια τα δυνητικά οφέλη της διδασκαλίας της.

Εννοείται, ότι προηγείται το εισαγωγικό σημείωμα που συνοδεύει κάθε ερωτηματολόγιο, στο οποίο αναφέρεται σύντομα ο σκοπός της έρευνας και τονίζεται η χρησιμότητα της συνεισφοράς των συμμετεχόντων σε αυτήν (Βαμβούκας, 2002:261).

3.2.3 Δείγμα της έρευνας-μέθοδος δειγματοληψίας

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι μόνο φιλόλογοι οι οποίοι εργάζονται σε πέντε (5) σχολεία (Γυμνάσια και Λύκεια) της β/θμιας εκπαίδευσης του δήμου Βέροιας. Ο λόγος επιλογής των συγκεκριμένων σχολείων είναι γιατί βρίσκονται στον τόπο εργασίας της ερευνήτριας. Επειδή η έρευνα δεν επεκτείνεται σε όλα τα σχολεία του νομού λόγω της έλλειψης χρόνου, ακολουθείται η μη συστηματική δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα και πιο συγκεκριμένα η βολική δειγματοληψία. Επομένως, δεν μπορεί να λεχθεί με σιγουριά ότι τα αποτελέσματα της έρευνας είναι αντιπροσωπευτικά του πληθυσμού. Ωστόσο, το δείγμα μπορεί να δώσει χρήσιμες απαντήσεις στα συγκεκριμένα ερωτήματα της έρευνας προκειμένου να καταλήξουμε σε κάποια επιμέρους συμπεράσματα. (Creswell, 2011:178-182). Σύμφωνα με τον Μικρό (2017:228) άλλωστε, ο αριθμός των 30 συμμετεχόντων σε μια έρευνα μπορεί να εξασφαλίσει κάποια έγκυρα συμπεράσματα.

3.2.4 Ανάλυση δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιείται η περιγραφική στατιστική, η οποία περιγράφει τις τάσεις των δεδομένων με αριθμούς (Creswell, 2008:220-221). Η παρουσίαση των δεδομένων γίνεται με γραφικές παραστάσεις, οι οποίες δεν επιβαρύνουν τους αναγνώστες με επιπλέον όγκο πληροφοριών. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται

οριζόντια ραβδογράμματα στις απαντήσεις που δεν είναι μονολεκτικές και δισκογράμματα, όταν είναι ανάγκη να παρουσιαστούν ποσοστά (Dunleavy, 2006: 190-193).

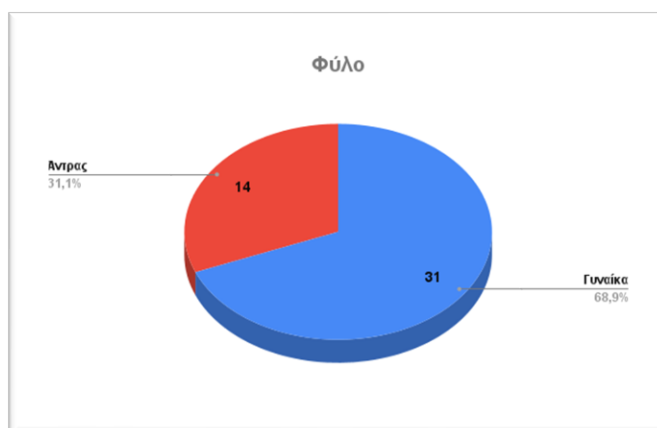
3.2.5 Περιορισμοί της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιείται, όπως προαναφέρθηκε, σε σχολεία της β/θμιας εκπαίδευσης της Ημαθίας και πιο συγκεκριμένα στον δήμο της Βέροιας. Δεν επεκτείνεται επομένως ούτε σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπου οι διάλεκτοι έχουν υποχωρήσει περισσότερο, ούτε σε πιο απομακρυσμένες περιοχές, στις οποίες ενδεχομένως οι διάλεκτοι διατηρούνται περισσότερο. Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι στην πόλη της Βέροιας εργάζονται πολλοί Πόντιοι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι έχουν εύλογα μια θετικότερη στάση απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο.

3.3 Συμμετέχοντες στην έρευνα: δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στη συγκεκριμένη έρευνα πήραν μέρος 45 φιλόλογοι, οι οποίοι, όπως προαναφέρθηκε, εργάζονται ως μόνιμοι εκπαιδευτικού σε σχολεία της β/θμιας εκπαίδευσης του δήμου Βέροιας (3 Λύκεια, 2 Γυμνάσια). Από αυτούς, σύμφωνα με το Γράφημα 1 (στο εξής Γ1), το 68,9% είναι γυναίκες και το 31,1% άντρες, γεγονός αναμενόμενο καθώς οι γυναίκες φιλόλογοι υπερτερούν αριθμητικά των ανδρών.

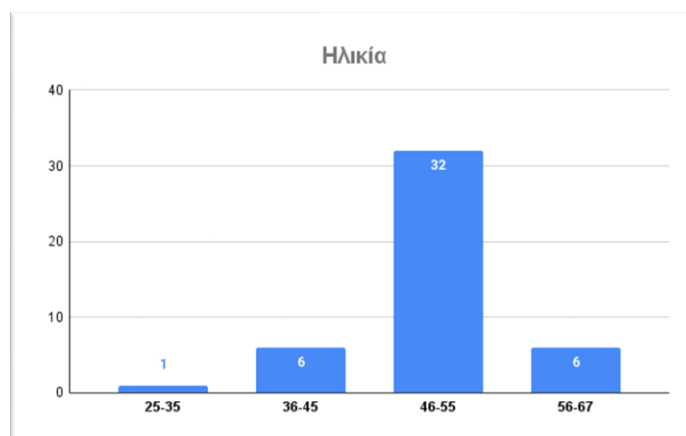
Γράφημα 1

Όσον αφορά στην ηλικία τους (Γ2), 32 από αυτούς ανήκουν στο ηλικιακό φάσμα των 46-55 ετών, έξι βρίσκονται ανάμεσα στα έτη 56-67, έξι ανάμεσα στα έτη 36-45 και ένας μόνο

ανάμεσα στα έτη 25-35, γεγονός επίσης αναμενόμενο, καθώς ο μέσος όρος της ηλικίας των εκπαιδευτικών στην β/θμια εκπαίδευση είναι 49,2 έτη.⁸

Γράφημα 2

Από τους εκπαιδευτικούς επίσης, (Γ3) οι 23 έχουν 11-20 χρόνια εκπαιδευτικής υπηρεσίας, οι 17 έχουν 21-30, οι 3 περισσότερα από 30 και δύο μόνο έχουν από 1-10, καθώς εδώ και πολλά χρόνια δεν έχουν γίνει μόνιμοι διορισμοί στην εκπαίδευση.

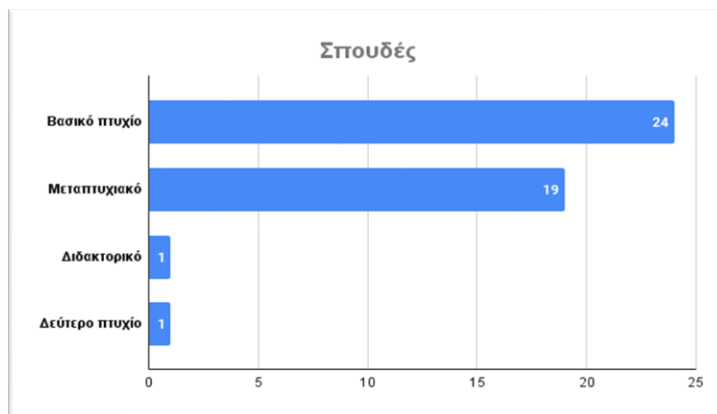
Γράφημα 3

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (Γ4), οι 24 έχουν το βασικό πτυχίο, ενώ οι υπόλοιποι 21 έχουν υψηλότερη κατάρτιση, αφού οι 19 είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού, ένας είναι κάτοχος διδακτορικού και ένας δεύτερου πτυχίου.

⁸ https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/237877_48-eton-o-mesos-oros-ilikias-ton-ekpaideytkon-sta-ellinika-sholeia

Γράφημα 4

Τέλος, από τους συμμετέχοντες στην έρευνα (Γ5), το 60% δεν είναι ομιλητής κάποιας διαλέκτου ενώ το 40% είναι. Από το 40% των ερωτώμενων, από τους 18 δηλαδή φιλόλογους που δήλωσαν ότι είναι ομιλητές κάποιας διαλέκτου, οι 13 είναι ομιλητές της ποντιακής, 3 της βλάχικης, ένας της κρητικής και ένας του θεσσαλικού ιδιώματος (Γ6). Στο νομό Ημαθίας υπάρχει έντονο άλλωστε το ποντιακό στοιχείο, καθώς υπάρχουν πολλά χωριά που έχουν κατοίκους ομιλητές της ποντιακής⁹.

Γράφημα 5

Γράφημα 6

3.4 Παρουσίαση αποτελεσμάτων ποσοτικής ανάλυσης

Τα αποτελέσματα της ποσοτικής ανάλυσης παρουσιάζονται ανάλογα με τους τρεις άξονες του β' μέρους του ερωτηματολογίου: α) τις γνώσεις των εκπαιδευτικών για τις νεοελληνικές διαλέκτους β) τη στάση τους απέναντι σε αυτές αλλά και απέναντι στην προοπτική

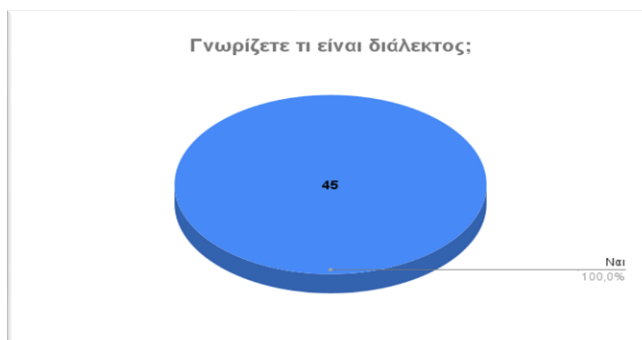
⁹ <https://www.poe.org.gr/default.aspx?pageid=331>

ενσωμάτωσής τους στην εκπαίδευση και γ) τη στάση τους απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο.

❖ Γνώσεις των εκπαιδευτικών για τις διαλέκτους

Οι ερωτώμενοι (Γ7) παρουσιάζονται να γνωρίζουν όλοι τι είναι διάλεκτος (100%) και να γνωρίζουν επίσης (Γ8) σε ποσοστό 93,3% κάποιες από τις νεοελληνικές διαλέκτους σε αντίθεση με το 6,7% που δεν γνωρίζει καμία διάλεκτο.

Γράφημα 7

Γράφημα 8

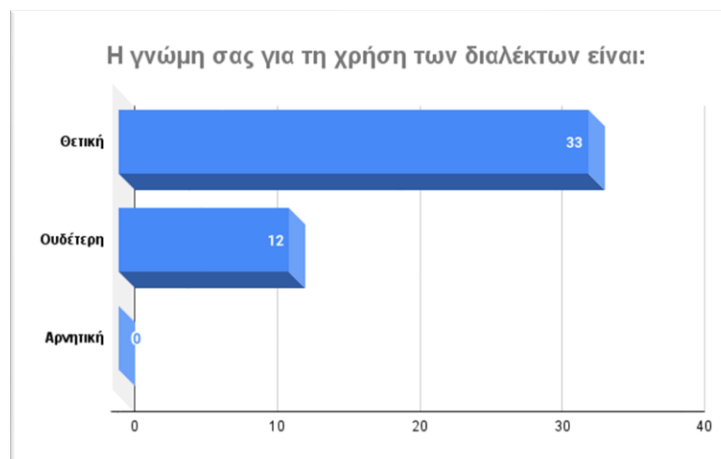
Ωστόσο, θεωρούν (Γ9) σε ποσοστό 48,9% πως οι νεοελληνικές διάλεκτοι είναι η εξέλιξη των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων, σε ποσοστό 28,9% ότι είναι η συνέχειά τους, ενώ ένα ποσοστό 15,6% δηλώνει ότι δεν γνωρίζει και ένα 6,7% (τρεις ερωτώμενοι) δηλώνουν ότι δεν υπάρχει άμεση σχέση.

Γράφημα 9

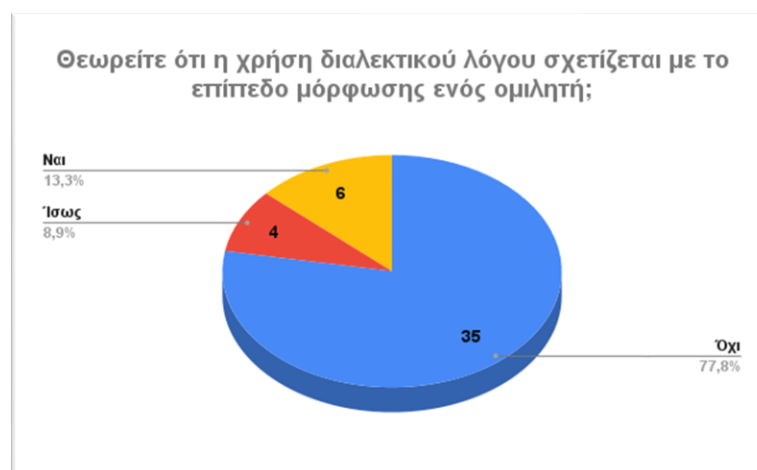
❖ Στάσεις απέναντι στις διαλέκτους

Όσον αφορά στη γνώμη των ερωτώμενων για τη χρήση των διαλέκτων (Γ10), το 33% απαντά πως είναι θετική, το 12% ότι είναι ουδέτερη, ενώ κανείς δεν είναι αρνητικός απέναντι τους.

Γράφημα 10

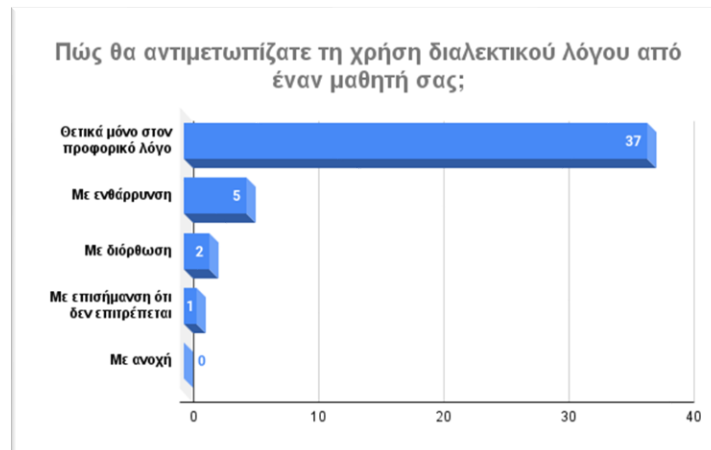
Στο ερώτημα της συσχέτισης του διαλεκτικού λόγου με το επίπεδο μόρφωσης ενός ομιλητή (Γ11), το 77,8% θεωρεί ότι δεν υπάρχει καμία συσχέτιση, το 13,3% θεωρεί ότι σχετίζεται, ενώ το 8,9% απαντά πως ίσως να σχετίζεται.

Γράφημα 11

❖ Στάσεις απέναντι στην προοπτική ενσωμάτωσης των διαλέκτων στην εκπαίδευση
Η χρήση του διαλεκτικού λόγου από έναν μαθητή (Γ12) αντιμετωπίζεται θετικά από τους 37 ερωτώμενους, μόνο όμως αν πρόκειται για χρήση σε προφορικό λόγο. Από τους υπόλοιπους 12 ερωτώμενους, οι 5 απαντούν ότι θα αντιμετώπιζαν τη χρήση του με ενθάρρυνση, οι 2 με διόρθωση και ένας με την επισήμανση ότι δεν επιτρέπεται.

Γράφημα 12

Οι ερωτώμενοι, σύμφωνα με το Γ13, φαίνονται να θεωρούν σε ποσοστό 80% ότι η ΚΝΕ που διδάσκεται στα σχολεία δεν αποτελεί ανώτερη γλωσσική ποικιλία από τις διαλέκτους, σε αντίθεση με το 20% που θεωρούν ότι είναι. Φαίνεται δηλαδή ότι η πλειοψηφία τους αναγνωρίζει την αξία των διαλέκτων ως πλήρη γλωσσικά συστήματα, αν και υπάρχει και ένα ποσοστό που υποστηρίζει την ανωτερότητα της ΚΝΕ.

Γράφημα 13

Όσον αφορά στην ανάγκη να διασωθούν οι διάλεκτοι (Γ14), η συντριπτική πλειοψηφία με ποσοστό 97,8% απαντά πως υπάρχει λόγος να διασωθούν, ενώ μόνο 2,2% (ένας ερωτώμενος) απαντά πως δεν υπάρχει λόγος.

Γράφημα 14

Στο ρόλο της εκπαίδευσης στη διατήρησή τους (Γ15), το 51,1% δηλώνει πως η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει σε αυτήν, το 44,4% φαίνεται πιο επιφυλακτικό, αφού απαντάει ότι ίσως θα μπορούσε, ενώ ένα 4,4% απαντά ότι δεν θα μπορούσε να βοηθήσει.

Γράφημα 15

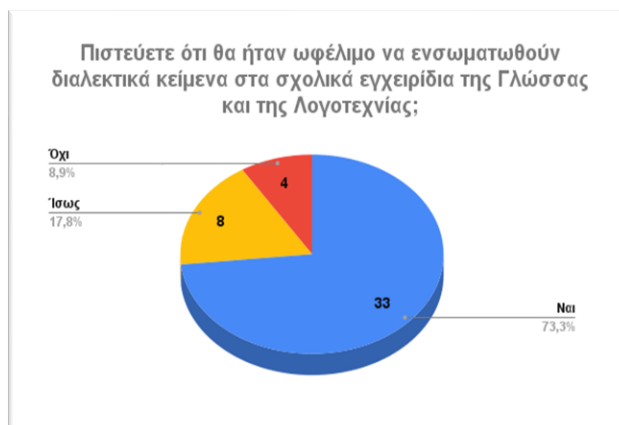

Η ενσωμάτωση διαλεκτικών κειμένων στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας (Γ16), θεωρείται ωφέλιμη σε ποσοστό 73,3%, το 17,8% απαντά πως ίσως να είναι ωφέλιμη, ενώ το 8,9% είναι αρνητικό απέναντι σε αυτή την προοπτική. Πρέπει βέβαια να αναφερθεί ότι οι εκπαιδευτικοί είναι σε έναν βαθμό εξοικειωμένοι με την παρουσία διαλεκτικού λόγου π.χ. στα βιβλία της Λογοτεχνίας τόσο της Α¹⁰ όσο και της Β¹¹ Λυκείου (κρητική διάλεκτος, θεσσαλικό ιδίωμα κ.ά.).

¹⁰ http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2700/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_A-Lykeiou_html-empl/indexB6_3.html

¹¹ http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2702/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_B-Lykeiou_html-empl/index_d_11_02.html

Γράφημα 16

Στην προοπτική ενσωμάτωσης της διδασκαλίας των διαλέκτων στην εκπαίδευση (Γ17), το δείγμα είναι μοιρασμένο ανάμεσα στις απαντήσεις «ναι», «όχι» και «ίσως», με ποσοστό 33,3%.

Γράφημα 17

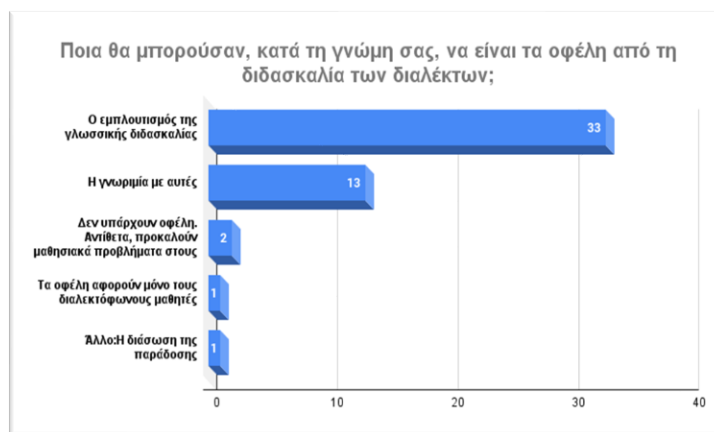
Ως προς την προοπτική παρακολούθησης ενός επιμορφωτικού προγράμματος για τις διαλέκτους και την ενσωμάτωσή τους στην εκπαίδευση (Γ18), το 40% των ερωτώμενων την αντιμετωπίζει θετικά, το 17,8% αρνητικά, ενώ το 42,2% απαντά ότι ίσως να παρακολουθούσε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

Γράφημα 18

Τέλος, 33 ερωτώμενοι (Γ19) θεωρούν «τον εμπλουτισμό της γλωσσικής διδασκαλίας» ως το πιο σημαντικό όφελος από μια ενδεχόμενη ενσωμάτωση των διαλέκτων στο σχολείο, 13 ερωτώμενοι θεωρούν ως όφελος «τη γνωριμία με αυτές», δύο απαντούν ότι «δεν υπάρχουν καθόλου οφέλη, αλλά αντίθετα η διδασκαλία τους προκαλεί μαθησιακά προβλήματα στους μαθητές», ένας απαντά ότι «τα οφέλη αφορούν μόνο τους διαλεκτόφωνους μαθητές» και ένας πως το όφελος θα ήταν «η διάσωση της παράδοσης».

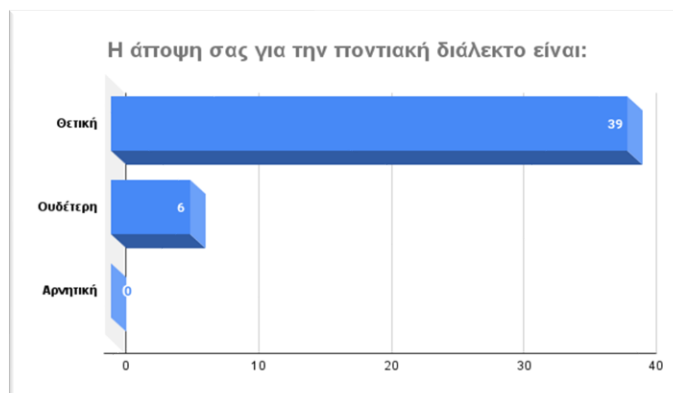
Γράφημα 19

- ❖ Στάσεις απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο και στην προοπτική ενσωμάτωσής της στην εκπαίδευση

Η ποντιακή διάλεκτος αντιμετωπίζεται (Γ20) θετικά από τους 39 ερωτώμενους, ουδέτερα από τους 6, ενώ αρνητικά από κανέναν, γεγονός αναμενόμενο λόγω του έντονου ποντιακού στοιχείου που υπάρχει στην πόλη.

Γράφημα 20

Οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους σε ποσοστό 66,7% δεν γνωρίζουν για τα μαθήματα ποντιακής διαλέκτου που πραγματοποιήθηκαν στον δήμο τους, ενώ το 33,3% το γνωρίζει (Γ21).

Γράφημα 21

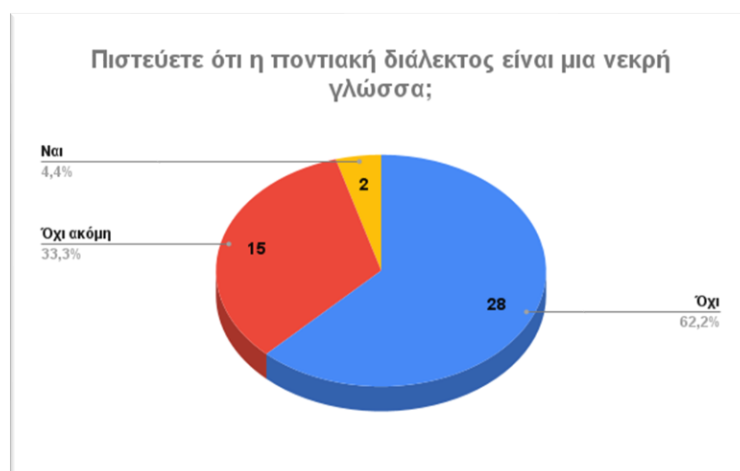
Στην ερώτηση για το αν η απόκλιση της ποντιακής διαλέκτου από την ΚΝΕ (Γ22) αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα εκμάθησής της, το 46,7% των ερωτηθέντων απαντά αρνητικά, το 24,4% θετικά, το 22,2% απαντά ότι ίσως να αποτελεί, ενώ το 6,7% απαντά πως δεν γνωρίζει.

Γράφημα 22

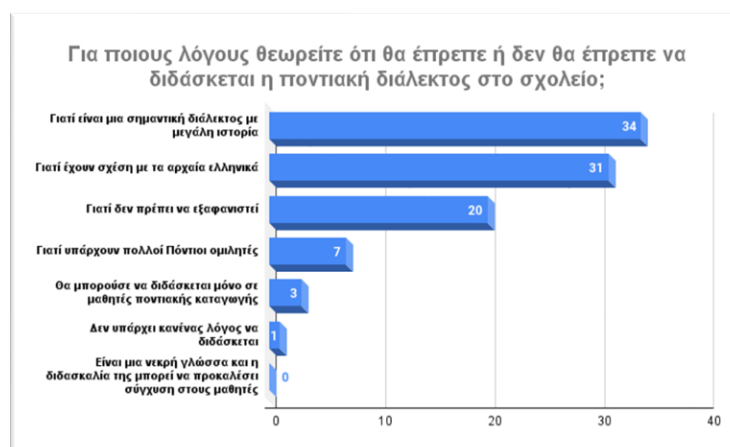
Η ποντιακή γλώσσα δεν θεωρείται νεκρή γλώσσα (Γ23) από το 62,2%, το 33,3 απαντά ότι δεν είναι ακόμη νεκρή γλώσσα, ενώ μόνο ένα 4,4% (δύο ερωτώμενοι) απαντούν θετικά, ότι αποτελεί δηλαδή νεκρή γλώσσα.

Γράφημα 23

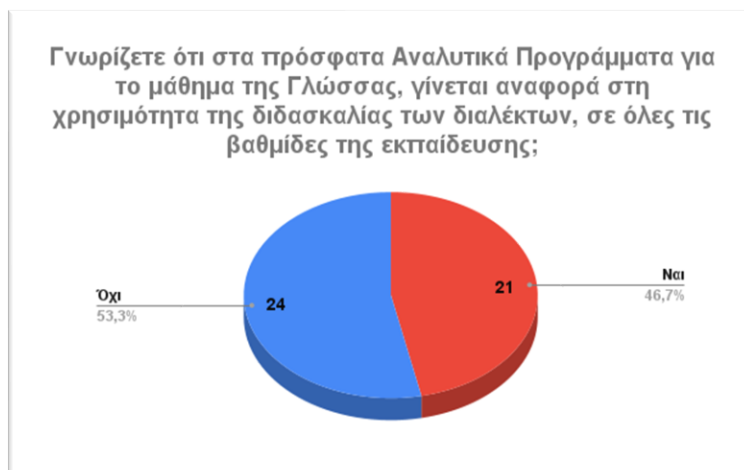
Η αναγνώριση ότι η ποντιακή είναι μια σημαντική διάλεκτος με μεγάλη ιστορία και η σχέση της με τα αρχαία ελληνικά θεωρούνται οι πιο σημαντικοί λόγοι για τη διδασκαλία της στα σχολεία, όπως απάντησαν οι 34 και 31 ερωτώμενοι αντίστοιχα. Το ότι δεν πρέπει να εξαφανιστεί θεωρείται σημαντικός λόγος για 20 από αυτούς και το γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί Πόντιοι ομιλητές για τους 7. Υπάρχουν ωστόσο τρεις ερωτώμενοι που θεωρούν πως πρέπει να διδάσκεται μόνο σε μαθητές ποντιακής καταγωγής και μόνο ένας που πιστεύει ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος να διδάσκεται (Γ24).

Γράφημα 24

Στο ερώτημα σχετικά με το αν γνωρίζουν ότι στα Αναλυτικά Προγράμματα για το μάθημα της Γλώσσας, γίνεται αναφορά στη χρησιμότητα της διδασκαλίας των διαλέκτων (Γ25), οι ερωτώμενοι που απαντούν αρνητικά είναι λίγο περισσότεροι με ποσοστό 53,3% σε σχέση με αυτούς που απαντούν θετικά με ποσοστό 46,7%.

Γράφημα 25

Τέλος, οι ερωτώμενοι θεωρούν πως δεν έχουν ισχυρή διαλεκτική ταυτότητα (Γ26) σε ποσοστό 68,9% σε αντίθεση με αυτούς που δηλώνουν ότι έχουν με ποσοστό 31,1% (14 ερωτώμενοι). Από τους 14 ερωτώμενους που δηλώνουν πως έχουν ισχυρή διαλεκτική ταυτότητα (Γ27), οι 10 δηλώνουν την ποντιακή, οι τρεις τη βλάχικη, ένας την κρητική και ένας της Χαλκιδικής.

Γράφημα 26

Γράφημα 27

Στις ερωτήσεις ανοικτού τύπου τέθηκαν, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, δύο ερωτήματα. Το πρώτο «τι γνωρίζετε για την ποντιακή διάλεκτο» έχει σκοπό να ανιχνεύσει, μέσα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων, ποια είναι η πιο κοινή και διαδεδομένη άποψη που επικρατεί για την ποντιακή διάλεκτο.

Η πιο συχνή απάντηση που δόθηκε λοιπόν στο ερώτημα αυτό ήταν η σχέση της ποντιακής με τα αρχαία ελληνικά, διατυπωμένη με διαφορετικούς τρόπους από τους 26 στους 45 ερωτώμενους όπως:

- ❖ Έχει μεγάλη σχέση με τα αρχαία ελληνικά
- ❖ Είναι συνέχεια της αρχαίας ελληνικής και αυτό αποδεικνύει την ελληνικότητα του Πόντου
- ❖ Είναι η συνέχεια της Ιωνικής διαλέκτου
- ❖ Έχει πολλές αρχαίες λέξεις
- ❖ Έχει τις ρίζες της στα αρχαία ελληνικά
- ❖ Μοιάζει πολύ με τα αρχαία ελληνικά
- ❖ Λόγω της σχέσης της με την αρχαία ελληνική μπορεί να γίνει κατανοητή
- ❖ Έχει ίδια γραμματικά στοιχεία με την ιωνική διάλεκτο κ.ά.

Αρκετοί ερωτώμενοι, οι 9 στους 45, απάντησαν επίσης ότι είναι μια ισχυρή διάλεκτος με μεγάλη ιστορία π.χ.

- ❖ Είναι ισχυρή γιατί ομιλείται από πολλούς
- ❖ Έχει μακραίωνη ιστορία
- ❖ Ομιλείται σε πολλές περιοχές
- ❖ Ομιλείται για χιλιάδες χρόνια
- ❖ Διασώθηκε εξαιτίας της γεωγραφικής απομόνωσης της και παρέμεινε ισχυρή
- ❖ Έχει ιστορία χιλιάδων ετών
- ❖ Έχει πολύ μεγάλη ιστορία, την οποία οι Πόντιοι έφεραν εδώ
- ❖ Υπάρχουν πολλοί Πόντιοι ομιλητές
- ❖ Την μιλούν σήμερα σε πολλά χωριά κ.ά.

Άλλες απαντήσεις που δόθηκαν ήταν:

- ❖ Είναι πλούσια σε έκφραση και λεξιλόγιο
- ❖ Είναι μία διάλεκτος, όπως όλες οι άλλες διάλεκτοι που δεν χρησιμοποιείται πια
- ❖ Συνδέεται με την ταυτότητά μας και καθρεφτίζει το παρόν και το μέλλον μας
- ❖ Ήταν η γλώσσα των παππούδων μας και μου προκαλεί συγκίνηση
- ❖ Μου προκαλεί συγκίνηση γιατί θυμάμαι τα παιδικά μου χρόνια
- ❖ Είναι υπερήφανοι οι Πόντιοι για τη γλώσσα τους και δεν θέλουν να χαθεί
- ❖ Είναι δύσκολη στην κατανόηση, αλλά έχει ωραία τραγούδια

Στο δεύτερο ερώτημα «ποια οφέλη θα μπορούσαν να προκύψουν από τη διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου», οι απαντήσεις των ερωτώμενων, εστίασαν κυρίως σε δύο άξονες. Ο πρώτος σχετίζεται, όπως και στο πρώτο ερώτημα, με τη σχέση της ποντιακής διαλέκτου με τα αρχαία ελληνικά. Πιο συγκεκριμένα, οι 29 από τους 45 ερωτώμενους απάτησαν:

- ❖ Να συνδυαστεί με τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών

- ❖ Να εμβαθύνουν οι μαθητές στην ετυμολογία των ποντιακών λέξεων και να τις συνδυάσουν με αρχαίες ελληνικές
- ❖ Η ευκολότερη προσέγγιση των αρχαίων ελληνικών
- ❖ Διαφορετικός τρόπος προσέγγισης των αρχαίων ελληνικών
- ❖ Γνωριμία με μια σημαντική διάλεκτο με ταυτόχρονο εμπλουτισμό της υπάρχουσας γλωσσικής γνώσης
- ❖ Συσχετισμός με την αρχαία ελληνική
- ❖ Καλύτερη γνώση της Ν. Ελληνικής
- ❖ Να δούμε την εξέλιξη της γλώσσας από την αρχαιότητα ως σήμερα
- ❖ Άλλος τρόπος προσέγγισης της αρχαίας ελληνικής
- ❖ Να δουν οι μαθητές στοιχεία της αρχαίας ελληνικής κ.ά.

Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με την ανάγκη διάσωσης τόσο τις ίδιες της ποντιακής όσο και την ανάγκη διατήρησης της παράδοσης:

- ❖ Να διατηρηθεί μια διάλεκτος με τόσο μεγάλη ιστορία
- ❖ Να συνεχιστεί ο πολιτισμός των Ποντίων
- ❖ Να παραμείνει ζωντανή αφού αφορά μεγάλο αριθμό ομιλητών
- ❖ Να διασωθεί η παράδοση των Ποντίων
- ❖ Να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με μία διάλεκτο η οποία σχετίζεται με την ιστορία και τον πολιτισμό (θέατρο, μουσική, παροιμίες, λαογραφία, ενδυμασία, κουζίνα-διατροφή) των Ποντίων, ενός υπερήφανου λαού, που παρά τη γενοκτονία τους διατήρησαν τη γλώσσα και την ταυτότητά τους
- ❖ Αναγέννηση της παράδοσης
- ❖ Ενίσχυση της παράδοσης και του ελληνικού πολιτισμού
- ❖ Γνωριμία με τον διαλεκτικό πλούτο και τον πολιτισμό των ομιλητών της
- ❖ Εμπλουτισμός λεξιλογίου
- ❖ Αυτοπεποίθηση για τους Πόντιους ομιλητές
- ❖ Να γνωρίσουν οι μαθητές τον πολιτισμό των Ποντίων κ.ά.

Υπήρξαν βέβαια και πέντε ερωτώμενοι οι οποίοι υποστήριξαν ότι τα παιδιά χρειάζονται σύγχρονο λόγο και όχι διαλεκτικό:

- ❖ Δεν βοηθάει πουθενά
- ❖ Δεν ομιλείται πια
- ❖ Δεν έχει κανένα γλωσσικό όφελος
- ❖ Δεν έχει κανένα παιδαγωγικό όφελος

- ❖ Θα προκαλέσει σύγχυση στους μαθητές, ιδιαίτερα στους πιο αδύναμους.

3.5 Συζήτηση αποτελεσμάτων ποσοτικής ανάλυσης

Η ποσοτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας που προηγήθηκε, επιτρέπει τη διατύπωση κάποιων επιμέρους συμπερασμάτων σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα και τις υποθέσεις στις οποίες στηρίχτηκαν.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα εστίασε στις γνώσεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις διαλέκτους. Οι εκπαιδευτικοί, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, φαίνονται να γνωρίζουν τι είναι διάλεκτος και να γνωρίζουν επίσης κάποιες από τις νεοελληνικές διαλέκτους, γεγονός αναμενόμενο αφού πρόκειται για φιλόλογους, οι οποίοι έχουν έρθει σε επαφή με τη διαλεκτολογία, τόσο στη βασική τους εκπαίδευση όσο και στη διδακτική τους εμπειρία. Εξάλλου, το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου της Α΄ Λυκείου¹² στη Γλώσσα, αναφέρεται στις γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες, δίνεται ορισμός των όρων διάλεκτος, ιδίωμα, ιδιωματοσμός, αναφέρονται ποιες είναι οι νεοελληνικές διάλεκτοι και παρατίθενται παραδείγματα διαλεκτικών κειμένων από διάφορες διαλέκτους. Αντίστοιχα, στο βιβλίο της Γλώσσας της Γ΄ Γυμνασίου¹³, υπάρχει κείμενο το οποίο, αν και περισσότερο υπαινικτικά, αναφέρεται στις διαλέκτους και στα ιδιώματα. Στο ερώτημα ωστόσο, για το ποια είναι η σχέση των αρχαίων με τις νεοελληνικές διαλέκτους, το μεγαλύτερο ποσοστό φαίνεται να μη γνωρίζει ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι δεν σχετίζονται άμεσα με τις αρχαίες, παρά βέβαια τα στοιχεία που κάποιες διατήρησαν όπως π.χ. η ποντιακή (Παντελίδης 2007:7). Αντίθετα, οι περισσότεροι θεωρούν πως πρόκειται είτε για συνέχεια είτε για εξέλιξη τους, επιβεβαιώνοντας έτσι τη γενικότερη άποψη που επικρατεί και σχετίζεται με τον ενιαίο χαρακτήρα της ελληνικής γλώσσας από τη μυκηναϊκή εποχή μέχρι σήμερα (Πετρούνιας, 2007:25).

Οι εκπαιδευτικοί φαίνονται να έχουν στη μεγαλύτερη πλειοψηφία τους θετική στάση για τη χρήση των διαλέκτων, όπως αυτή αποτυπώνεται στις απαντήσεις τους που σχετίζονται με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό, ότι κανείς από τους

---

¹² http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2674/Ekfrasi-Ekthesi_A-Lykeiou_html-empl/indexa_2.html

¹³ http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2216/Neoelliniki-Glossa_G-Gymnasiou_html-empl/indexc_1.html

ερωτώμενους δεν έχει αρνητική στάση, παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία τους δηλώνει ότι δεν έχει ισχυρή διαλεκτική ταυτότητα και επομένως η θετική στάση τους δεν απορρέει από την ταυτότητα αυτή. Στις μέρες μας άλλωστε, σε αντίθεση με το παρελθόν, οι περισσότεροι ομιλητές διάκεινται θετικά απέναντι στη γλωσσική ποικιλότητα (Ντίνας, 2015:168).

Η συσχέτιση της χρήσης διαλεκτικού λόγου με το επίπεδο μόρφωσης ενός ομιλητή, επιβεβαιώνει επίσης τη θετική στάση των περισσότερων εκπαιδευτικών απέναντι στις διαλέκτους. Έτσι, το μεγαλύτερο μέρος τους δεν συσχετίζει τη χρήση του διαλεκτικού λόγου με το επίπεδο μόρφωσης ενός ομιλητή, αφού γνωρίζουν ότι σπουδαίοι λογοτέχνες, χρησιμοποιούν συνειδητά διαλεκτικό λόγο στα έργα τους, πολλά από τα οποία μάλιστα βρίσκονται στα βιβλία της Λογοτεχνίας του Γυμνασίου και του Λυκείου π.χ. ο Η. Βενέζης, ο Α. Παπαδιαμάντης, ο Α. Τερζάκης, ο Γ. Ξενόπουλος κ.ά. (Αγγελοπούλου, 2010:177). Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί της εν λόγω έρευνας, διαμένουν και εργάζονται σε μία πόλη με πολλούς ενεργητικούς ή παθητικούς ομιλητές μιας γεωγραφικής ποικιλίας π.χ. ποντιακή, βλάχικη κ.ά., οι οποίοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο.

Στο ερώτημα ωστόσο που σχετίζεται με τη χρήση του διαλεκτικού λόγου από έναν μαθητή, οι περισσότεροι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί φαίνονται θετικοί μόνο αν πρόκειται για προφορική χρήση, αν και λίγοι από αυτούς απαντούν ότι θα ενθάρρυναν γενικά τη χρήση του. Ανάλογος διαχωρισμός προφορικού-γραπτού λόγου αναφέρεται και σε σχετικές έρευνες που αφορούν εκπαιδευτικούς γνώστες και χρήστες μιας διαλέκτου, οι οποίοι θεωρούν ανεκτά τα διαλεκτικά στοιχεία μόνο σε καθημερινές προφορικές εργασίες και ποτέ σε γραπτές (Αγγελοπούλου, 2010:97).

Οι εκπαιδευτικοί επομένως, παρά τη θετική στάση τους απέναντι στις διαλέκτους, προτιμούν στην πλειοψηφία τους, στον λόγο της σχολικής τάξης, τη χρήση της πρότυπης, της «καθαρισμένης» από διαλεκτικά στοιχεία (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2019). Λέγοντας βέβαια σχολικό λόγο εννοείται η γραπτή μορφή του, αφού η μορφή αυτή καλλιεργείται κυρίως στον σχολικό χώρο (Λιόσης, 2007:60). Ο γραπτός λόγος είναι αυτός που εξασφαλίζει τη σχολική επιτυχία των μαθητών καθορίζοντας και σε έναν βαθμό την οικονομική και κοινωνική τους άνοδο (Τζακώστα & Μπετεινάκη, 2018).

Διαφαίνεται επομένως ήδη ένας διαχωρισμός στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών ανάμεσα στη στάση τους για τις διαλέκτους γενικά και στη χρήση τους στο σχολείο ειδικότερα: είναι θετικοί δηλαδή απέναντι στις διαλέκτους και επιφυλακτικοί απέναντι στη χρήση τους στο σχολείο. Η γενικότερη θετική τους στάση πάντως, επιβεβαιώνεται και στις επόμενες απαντήσεις τους, με τους περισσότερους από αυτούς να δηλώνουν ότι οι διάλεκτοι δεν

αποτελούν κατώτερα γλωσσικά συστήματα, συμφωνώντας επιπλέον σχεδόν όλοι στην ανάγκη διάσωσής τους.

Το τρίτο ερευνητικό ερώτημα που σχετίζεται με τη στάση των εκπαιδευτικών στην προοπτική της διδασκαλίας των διαλέκτων, καταδεικνύει την αβεβαιότητα και την ασταθή τους θέση σχετικά με το ζήτημα αυτό, θέση που υπογραμμίζεται σε σχεδόν όλες τις σχετικές μελέτες (Αγγελοπούλου, 2010:97). Έτσι, παρά το ότι όλοι συμφωνούν στην ανάγκη διάσωσής τους, μόνο οι μισοί από τους εκπαιδευτικούς θεωρούν ότι η εκπαίδευση θα μπορούσε να βοηθήσει στη διατήρησή τους, ενώ οι υπόλοιποι είναι επιφυλακτικοί ή αρνητικοί. Η στάση τους αυτή δεν μπορεί να μη συσχετιστεί με την επίσημη γλωσσική εκπαίδευση στην Ελλάδα, την οποία βέβαια δεν μπορούν να παρακάμψουν, η οποία στηρίχτηκε και στηρίζεται στην ιδεολογία της γλωσσικής ομογενοποίησης, με άμεσο αποτέλεσμα τον, εδώ και ενάμιση αιώνα, αποκλεισμό κάθε διαλεκτικής και τοπικής εκδοχής (Ντίνας, 2015:170).

Οι εκπαιδευτικοί φαίνονται επίσης περισσότερο δεκτικοί στην ενσωμάτωση διαλεκτικών κειμένων στην εκπαιδευτική διαδικασία-με τα οποία βέβαια έχουν διδακτική επαφή-όχι όμως και στη διδασκαλία των ίδιων των διαλέκτων για τις οποίες δεν έχουν λάβει καμία επιμόρφωση, ενώ περισσότεροι από τους μισούς δεν γνωρίζουν επιπλέον ότι στα πρόσφατα ΠΣ γίνεται αναφορά στην αναγκαιότητα και στα οφέλη της διδασκαλίας τους. Είναι αξιοσημείωτο ωστόσο, πως οι περισσότεροι θα παρακολουθούσαν ή ίσως θα παρακολουθούσαν ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα τόσο για τις ίδιες τις διαλέκτους όσο και για την προοπτική διδασκαλίας τους. Σε αυτό που συμφωνούν πάντως οι περισσότεροι, είναι στην άποψη ότι η διδασκαλία των διαλέκτων θα μπορούσε να εμπλουτίσει τη γλωσσική διδασκαλία και να επιτρέψει τη γνωριμία με αυτές. Η άποψη αυτή, είναι ενδεχομένως αποτέλεσμα της νέας προσέγγισης του μαθήματος της Γλώσσας, κάτω από το πρίσμα του κινήματος του γραμματισμού, που προκρίνει την επαφή των μαθητών με όλα τα είδη της γλώσσας, ανάμεσα στα οποία ανήκουν και εκείνα που αναδεικνύουν την αξία της πολιτισμικής και γλωσσικής πολυμορφίας, μέρος της οποίας αποτελούν οι διάλεκτοι (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009:101-102).

Η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στις διαλέκτους και στην προοπτική ενσωμάτωσής τους στην εκπαίδευση, με βάση τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας, φαίνεται να επιβεβαιώνει εν μέρει τις υποθέσεις για τη στερεοτυπική αντιμετώπιση των διαλέκτων, πάνω στις οποίες στηρίχτηκε το δεύτερο και τρίτο ερευνητικό ερώτημα. Οι εκπαιδευτικοί δηλαδή, ενώ δηλώνουν ότι δεν αντιμετωπίζουν τις διαλέκτους στερεοτυπικά και ενώ

θεωρούν ότι υπάρχουν διδακτικά οφέλη από τη διδασκαλία τους, φαίνονται αντιφατικοί τόσο στη χρήση του διαλεκτικού λόγου από μέρους των μαθητών όσο και στη διδασκαλία του στη σχολική τάξη. Η επιφυλακτικότητά τους αυτή αναιρεί στην ουσία τη θετική τους στάση, αφού στην πράξη δεν φαίνονται πρόθυμοι να τις διδάξουν. Πρέπει βέβαια πάντα να λαμβάνεται υπόψη αφενός η παντελής έλλειψη επιμόρφωσής τους και αφετέρου η προσήλωση στη διδασκαλία της πρότυπης γλώσσας που επιβάλλει το εκπαιδευτικό σύστημα, στο οποίο υπηρετούν.

Τα δύο τελευταία ερευνητικά ερωτήματα σχετίζονται με την ποντιακή διάλεκτο. Πιο συγκεκριμένα, ανιχνεύονται οι γνώσεις των εκπαιδευτικών και η στάση τους τόσο απέναντί της όσο και απέναντι στην προοπτική ενσωμάτωσής της στην εκπαίδευση.

Τα ευρήματα αρχικά των απαντήσεων επιβεβαιώνουν τις θεωρίες που αφορούν στην ποντιακή διάλεκτο, οι οποίες παρουσιάστηκαν παραπάνω (πβ. Κεφάλαιο 2) και σχετίζονται με τη μακρόχρονη ιστορία της και τις ιωνικές καταβολές της, παράγοντες που την καταξιώνουν στη συνείδηση των ομιλητών ως μια γλωσσική ποικιλία ιδιαίτερα σημαντική, η οποία δεν κατατάσσεται στις νεκρές γλώσσες. Η σημαντικότητα της διαλέκτου επιβεβαιώνεται και από τα οφέλη που καταγράφονται από τους ερωτώμενους σε μια ενδεχόμενη ενσωμάτωσή τους στο σχολείο. Οι περισσότεροι δηλαδή ερωτώμενοι, ασπάζονται τη γενικότερη άποψη που συνδέει την ποντιακή με την αρχαία ελληνική, αναγνωρίζουν ότι πρόκειται για μια σημαντική διάλεκτο με μεγάλη ιστορία, πιστεύουν ότι πρέπει να διασωθεί και, παρά του ότι πολλοί φαίνονται επιφυλακτικοί ως προς την «ευκολία» εκμάθησής της, θεωρούν ότι η διδασκαλία της θα μπορούσε να βοηθήσει στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής. Η τελευταία αυτή άποψη είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού τα αρχαία ελληνικά, ως διδασκόμενο μάθημα στο ελληνικό σχολείο, κατέχει προνομιακή θέση τόσο ως προς τις ώρες διδασκαλίας του όσο και ως προς τους φιλόδοξους στόχους που μπορεί να επιτύχει (Πόλκας, 2001:234). Ζητήματα που αφορούν τη σχέση της αρχαίας ελληνικής με τη νέα ελληνική και θέματα που σχετίζονται με την ιστορική διαδρομή της ελληνικής γλώσσας, αποτελούν ζητούμενα της διδασκαλίας του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών (Σεράνης, 2018:212-213), ζητούμενα τα οποία η ποντιακή διάλεκτος μπορεί να φωτίσει, όπως θα φανεί στη διδακτική πρόταση που θα ακολουθήσει. Η συσχέτιση λοιπόν της ποντιακής με αρχαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας αλλά και η μακροχρόνια ιστορία της, αποτελούν βασικές αιτίες αναγνώρισης της αξίας της διαλέκτου. Η θετική αυτή στάση της συντριπτικής πλειοψηφίας των ερωτώμενων απέναντι

της, επιτρέπει τον χαρακτηρισμό της ποντιακής ως *βιώσιμης* διαλέκτου, η οποία μπορεί, με τη βοήθεια της εκπαίδευσης, να διασωθεί (Πλαδή, 2008:172).

4. Διδακτική επαφή με την ποντιακή διάλεκτο

Με δεδομένο τον καταλυτικό ρόλο της εκπαίδευσης στη διατήρηση ή υποχώρηση μιας διαλέκτου και τον χαρακτηρισμό της ποντιακής ως βιώσιμης διαλέκτου, δημιουργούνται προσδοκίες ότι η ποντιακή μπορεί τελικά να διατηρηθεί με τη συμβολή της εκπαίδευσης (Πλαδή, 2008:172).

Στην πράξη βέβαια, η ενσωμάτωσή της-όπως βέβαια και όλων των διαλέκτων-απαιτεί και προϋποθέτει μια σειρά μέτρων, τα οποία σίγουρα δεν εξαντλούνται σε επίπεδο γενικόλογων στόχων διατυπωμένων στα νέα ΠΣ, σχετικών με την παιδαγωγική και πολιτιστική αξία των διαλέκτων. Οι στόχοι αυτοί, διατυπωμένοι συγκεκριμένα ως στόχοι του μαθήματος της Γλώσσας, αποτελούν το πρώτο βήμα για τη διδασκαλία τους, το οποίο μπορεί βέβαια να είναι αναγκαίο αλλά σίγουρα δεν είναι επαρκές τόσο για την ενσωμάτωσή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία όσο και για τη διάσωσή τους.

Για να αποτελέσει η ποντιακή, όπως και κάθε διάλεκτος, αντικείμενο διδασκαλίας, απαιτείται αρχικά η εκπλήρωση κάποιων βασικών και αυτονόητων προϋποθέσεων, κοινών για όλα τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στο σχολείο: στοχευμένος εκπαιδευτικός σχεδιασμός, κατάλληλο διδακτικό υλικό και συγκεκριμένες οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς, προκειμένου να αντιμετωπιστούν δυσκολίες που πολλές φορές έχουν όχι μόνο επιστημονικό υπόβαθρο αλλά και ιδεολογικό (Συμεωνίδης, 2015:139). Ιδιαίτερα για τις διαλέκτους, λόγω της ιδιαιτερότητας της διδασκαλίας τους, αφού ποτέ δεν διδάχτηκαν στο σχολείο, αλλά αντίθετα αποκλείστηκαν από αυτό, χρειάζεται επιπλέον να καταπολεμηθούν αφενός τα στερεότυπα που σχετίζονται με την αξία τους ως γλωσσικά συστήματα και αφετέρου οι προβληματισμοί ως προς τη χρησιμότητα της διδασκαλίας τους, παράμετροι οι οποίες δεν ισχύουν (ή τουλάχιστον ισχύουν σε μικρότερο βαθμό) για τα υπόλοιπα σχολικά μαθήματα.

Για να μπορεί λοιπόν η ποντιακή-και κάθε διάλεκτος-να ενσωματωθεί στην εκπαίδευση, χρειάζεται να ενταχθεί στο ωρολόγιο πρόγραμμα, να επιμορφωθούν οι εκπαιδευτικοί, να καταγραφεί και να διανεμηθεί διδακτικό και συνοδευτικό υλικό τέτοιο που να ανταποκρίνεται στους στόχους της διδασκαλίας της, προκαλώντας ταυτόχρονα το ενδιαφέρον των μαθητών. Η μεθοδευμένη, οργανωμένη και προσεκτική ενσωμάτωσή της, υποδηλώνει ρητά τη χρησιμότητα της διδασκαλίας μιας γλωσσικής ποικιλίας, ισότιμης με την πρότυπη γλώσσα, καταπολεμώντας με αυτόν τον τρόπο στερεοτυπικές αντιλήψεις και αποκαθιστώντας την αξία της στη συνείδηση των μαθητών, των δασκάλων και τελικά της

κοινωνίας (Πλουμίδα, 2016). Επιπλέον, η ποντιακή έχει το πλεονέκτημα της ύπαρξης πολλών συγγραμμάτων, όπως γραμματικές, λεξικά συντακτικά, συλλογές κ.ά., γραμμένα από διακεκριμένους γλωσσολόγους, που «νομιμοποιούν» την αξία και την υπόσταση της διαλέκτου και διευκολύνουν τόσο την ενσωμάτωσή της στο σχολικό πρόγραμμα όσο και την αποδοχή της από τους μαθητές (Σεάτος, 1995:11-12, Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004:18).

Η διδακτική αξιοποίησή της μέσα στη σχολική τάξη, προϋποθέτει επίσης τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου εργασίας (project), στη διάρκεια του οποίου ο εκπαιδευτικός δεν διδάσκει απλά, αλλά συζητά σε κάθε ευκαιρία που του δίνεται-και όχι μόνο κατά τη διδασκαλία-την αξία τόσο της ποντιακής όσο και όλων των διαλέκτων ως φορέων πολιτισμού και ως γλωσσικών συστημάτων ικανών να εκφράσουν όλα τα νοήματα (Ντίνας & Ζαρκογιάννη, 2009:108-109). Η συνειδητοποίηση της αξίας αυτής από μαθητές και εκπαιδευτικούς, αποτελεί κομβικό σημείο όχι μόνο της ενσωμάτωσής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και της θετικής αποδοχής τους ως γλωσσικά συστήματα άξια διδασκαλίας.

Με δεδομένο τους παραπάνω περιορισμούς, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας, γίνεται μια ενδεικτική διδακτική πρόταση επαφής-γνωριμίας με την ποντιακή διάλεκτο σε μαθητές β/θμιας εκπαίδευσης, με σκοπό να έρθουν σε μια πρώτη επαφή μαζί της και να διαφανούν τα διδακτικά οφέλη από τη διδασκαλία της, πολλά από τα οποία αναφέρθηκαν και στις απαντήσεις των ερωτώμενων της έρευνας που προηγήθηκε (π.χ. οι ιωνικές καταβολές της και η χιλιόχρονη ιστορία της). Η προσέγγιση αυτή, δεδομένων των εμποδίων που προαναφέρθηκαν, επιλέγεται ως η πιο ρεαλιστική προσέγγιση, προκειμένου οι μαθητές να έχουν μια πρώτη επαφή με τη διάλεκτο. Εννοείται βέβαια ότι η διδασκαλία της ποντιακής μπορεί να γίνει ευκολότερα σε περιοχές που κατοικούν μαθητές και εκπαιδευτικοί που έχουν έστω κάποια εμπειρία με το ποντιακό στοιχείο, όπως η πόλη της Βέροιας. Πρόταση για τη διδασκαλία της διαλέκτου στα σχολεία, έστω μέσω της χρήσης παροιμιών, ποιημάτων κ.ά., με τη συνοδεία βέβαια επεξηγηματικών σχολίων, έχει ήδη διατυπωθεί από τους Κασκαμανίδα & Ντίνα (2004:14).

Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, απλές καθημερινές εκφράσεις και καθημερινό λεξιλόγιο, παροιμίες, αινίγματα και απλά ποιήματα, με τα απαραίτητα βέβαια ιστορικά, γεωγραφικά και γλωσσικά σχόλια, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αρχικό γλωσσικό υλικό διδακτικής επαφής με τη διάλεκτο.

Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι πως ακόμη και μέσα από αυτό το απλό υλικό οι μαθητές μπορούν, παράλληλα με τη γνωριμία τους με τη διάλεκτο, να αποκομίσουν, με εύκολο και ευχάριστο τρόπο εκπαιδευτικά, παιδαγωγικά και πολιτιστικά οφέλη, τα οποία αναφέρονται στο τέλος της διδακτικής πρότασης. Το υλικό αυτό, είναι εύκολα προσβάσιμο και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους τους εκπαιδευτικούς, ανεξάρτητα με το αν είναι ή όχι ομιλητές της ποντιακής. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως γλωσσικό υλικό του μαθήματος της Γλώσσας, στο πλαίσιο της αυτονομίας που προσφέρουν τα νέα ΠΣ στον εκπαιδευτικό, να επιλέγει και να χρησιμοποιεί διδακτικό υλικό το οποίο δεν προέρχεται απαραίτητα από το σχολικό βιβλίο. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να αποτελέσει συνοδευτικό διδακτικό υλικό του μαθήματος της Γλώσσας της Α΄ Λυκείου, αφού στο σχολικό βιβλίο της τάξης αυτής υπάρχει κεφάλαιο που αναφέρεται στον χαρακτήρα της Γλώσσας και στις γεωγραφικές ποικιλίες¹⁴. Έτσι, η εφαρμογή μιας τέτοιας διδακτικής πρότασης μπορεί να είναι άμεση, χωρίς να προκαλεί «προβλήματα» στο ωρολόγιο πρόγραμμα και στη διδασκαλία της προβλεπόμενης ύλης.

Μέσα από μια απλή φράση χαιρετισμού π.χ. *πώς λένε σε, πώς εν τ' όνομα σ'* (πώς σε λένε, πώς είναι το όνομά σου), *ντο δουλείαν ευτάς* (τι δουλεία κάνεις), οι μαθητές, με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, μπορούν να εντοπίσουν:

- α) τη μεταρρηματική θέση της προσωπικής αντωνυμίας σε θέση αντικειμένου, σύνταξη την οποία απαντούν στην αρχαία ελληνική που διδάσκονται στο σχολείο, όχι όμως στη νέα ελληνική
- β) την προφορά της λέξης *δουλείαν*, η οποία είναι επίσης ίδια με τη γραμματική της αρχαίας ελληνικής, όχι όμως με της νέας ελληνικής
- γ) το ρήμα *είναι* το οποίο στην ποντιακή λέγεται *εν*, μορφή που είχε το ρήμα στη μεσαιωνική εποχή, από την οποία η ποντιακή διατηρεί πολλά στοιχεία
- δ) το φαινόμενο της αποβολής, στη φράση *τ' όνομα σ'*
- ε) τη χαρακτηριστική για τη διάλεκτο ερωτηματική αντωνυμία *ντο*, η οποία αποτελεί κριτήριο διαλεκτικής κατάταξής της.

Μέσα από απλές παροιμίες π.χ. *που 'κί τερεί όντες κάθεται, θαμάεται όντες σ'κούται* (όποιος δεν κοιτά που κάθεται, απορεί όταν σηκώνεται), *γαμπρός υιός 'κ' ίνεται και νύφε θεγατέρα* (ο γαμπρός δεν γίνεται γιος και η νύφη κόρη), *πρώτα ώβασον κ' επεκεί κακάντζον* (πρώτα

---

¹⁴ http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2674/Ekfrasi-Ekthesi_A-Lykeiou_html-empl/indexa_2.html

κλώσησε και μετά κακάριζε), *εγώ λέγ' ατον καλόερος είμαι κι ατός ερωτά με πόσα παιδιά έεις* (εγώ του λέω καλόερος είμαι και αυτός με ρωτά πόσα παιδιά έχεις), *το κάστανον εξέβεν* *ας σο τζέπλιν 'αθε κ' εκλώστην είπεν: Φτου κι απόθεν εξέβα* (το κάστανο βγήκε από το περίβλημά του, γύρισε και είπε: «φτου» και από πού βγήκα), *το κατζίν'ατ κ' ιδρών* (το πρόσωπο του δεν ιδρώνει), *εσάσεψα κ'επέμ'να*, (απόρησα και έμεινα) (Παυλίδης & Χαριτίδου, 2013) κ.ά., οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν:

- α) την προφορά της λέξης *νύφη* ως *νύφε*, χαρακτηριστική προφορά της ιωνικής διαλέκτου, η οποία απαντάται και σε άλλα μικρασιατικά ιδιώματα
- β) την προστακτική *ώβασον* και *κακάντζον*, με καταλήξεις της προστακτικής αορίστου της αρχαίας ελληνικής, όχι όμως και της νέας
- γ) το άρθρο *σο*, κοινό και σε άλλα μικρασιατικά ιδιώματα
- δ) τις αρχαιοελληνικές λέξεις *θεγατέρα*, *υιός*, *τζεπλίν*
- ε) τη λέξη *κατζίν* με προέλευση από τη λατινική *capsa* (κιβώτιο)
- στ) την ιδιωματική χρήση του ρήματος *εκλώστην*, το οποίο προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα κλώθω
- ζ) το ρήμα *σασεύω* (απορώ) από το τουρκικό *şaşmak* (Παυλίδης & Χαριτίδου, 2013).

Μέσα από αινίγματα π.χ. *η κοιλία εγέννεσεν και τ' οσπίτ' εγέλασεν* (η κοιλιά γέννησε, το σπίτι γέλασε) (Μελανοφρύδης, 1987:113) και στίχους ποιημάτων π.χ. *ο Κούντουρος εν' λειψός, εν ολίγον πα ζαντός* (ο Φεβρουάριος είναι λειψός, είναι και λίγο παλαβός), *έρθεν και ο Χορτοθέρτζ, έπαρ' το καγάν σο χερ'* (ήρθε και ο Ιούλιος, πάρε το δρεπάνι στο 'χέρι σου), *Αλωνάρτζ φερ, τα γεμίσα, ας σην κορφήν ως σα νύχια* (ο Αύγουστος φέρνει τα φρούτα από την κορυφή ως τα νύχια), *Αεργίτες ους να εβγαίν' σην σισέν ρακίν εμπαιν'* (ο Νοέμβριος μέχρι να βγεί, στο ρακοπότηρο ρακί μπάινει), *ο ουρανόν εν κατενός, λίβα πούθεν κί φαίνταν* (ο ουρανός είναι καθαρός, σύννεφο πουθενά δε φαίνεται), *τα ζα εσέβαν σο μαντρίν, κι ανθρώπ'ς ση χουλασέαν και τα πουλόπα τη Θεού, εκρύφταν σα τρυπία* (τα ζώα μπήκαν στο μαντρί, οι άνθρωποι στη ζεστασιά και τα πουλάκια του θεού κρύφτηκαν στις τρύπες) κ.ά. (Παυλίδης & Χαριτίδου, 2013), οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν:

- α) τη διατήρηση του -ν στα ουδέτερα ουσιαστικά π.χ. *μαντρίν, ρακίν*,
- β) την υποκοριστική μεσαιωνική κατάληξη -οπα π.χ. *πουλόπα*,
- γ) τη διατήρηση της αύξησης -ε στους παρελθοντικούς χρόνους, όταν αυτή δεν τονίζεται π.χ. *εγέννεσεν, εγέλασεν*
- δ) τη χρήση του μορίου *πα*, ιδιαίτερα σημαντικού στην ποντιακή διάλεκτο
- ε) την άρνηση *κί*

στ) λέξεις αρχαιοελληνικές π.χ. ζαντός, λίβα

ζ) λέξεις τούρκικες π.χ. γεμίσα, σισέν, ρακίν

η) λέξεις άγνωστης ετυμολογίας π.χ. καγάν (Παυλίδης & Χαριτίδου, 2013).

Τα ονόματα των μηνών: *Καλαντάρτς, Κούντουρον, Μαρτ'ς, Απρίλτς, Καλομηνάς, Κερασινόν, Χορτοθέρτς, Άγουστον και Αλωνάρτς, Σταυρίτες, Τρυγομηνάς, Αεργίτες, Χριστιανάρτς*, μπορούν να δείξουν στους μαθητές (Παυλίδης & Χαριτίδου, 2013):

α) τις ομοιότητες με τις αντίστοιχες ονομασίες των μηνών στη νέα ελληνική π.χ. *Μαρτ'ς (Μάρτιος), Απρίλτς (Απρίλιος), Άγουστον (Αύγουστος)*

β) τις διαφορές στην ονομασία και την ιδιαίτερη σημασία-θρησκευτική και οικονομική-που έχουν οι ονομασίες αυτές στην ποντιακή, λαμβάνοντας με αυτόν τον τρόπο και πληροφορίες για τον πολιτισμό, τα ήθη, τα έθιμα και τον τρόπο ζωής των Ποντίων (Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2004:13) π.χ. *Καλαντάρτς*: Ιανουάριος-κάλαντα, *Κούντουρον*: Φεβρουάριος-κοντή ουρά, *Κερασινόν*: Ιούνιος-κεράσια, *Χορτοθέρτς*: Ιούλιος-θερισμός των χόρτων, *Αλωνάρτς*: Αύγουστος-αλωνισμός, *Σταυρίτες*: Σεπτέμβριος-η γιορτή του Σταυρού, *Τρυγομηνάς*: Οκτώβριος-τρύγος, *Αεργίτες*: Νοέμβριος-Άγιος Γεώργιος (τοπικός άγιος) και *Χριστιανάρτς*: Δεκέμβριος-Χριστούγεννα.

Η παράθεση των παραπάνω ενδεικτικών παραδειγμάτων, αποδεικνύει κάποια από τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από τη διδακτική επαφή των μαθητών με την ποντιακή, τα οποία γενικά μπορούμε να τα συνοψίσουμε στα εξής:

- Οι μαθητές αρχικά, έρχονται σε επαφή και γνωρίζουν κάποια βασικά γνωρίσματα της διαλέκτου που αποτελούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, όπως η προφορά του *η* ως *ε* π.χ. *νύφε*, η κατάληξη της προστακτική αορίστου σε *-ον* π.χ. *ώβασον, κακάντσον*, η χρήση του μορίου *πα* αλλά και η άρνηση *κί*, η διατήρηση του τελικού *-ν* στα ουδέτερα π.χ. *μαντρίν*, η διατήρηση της συλλαβικής αύξησης *ε*, όταν αυτή είναι άτονη, π.χ. *εγέλασεν*, η αποβολή στη φράση *τ' όνομα σ' κ.ά.* Η γνωριμία των μαθητών με βασικές δομές της διαλέκτου σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον τους και να αποτελέσει τη βάση για πιο συστηματική διδασκαλία της που θα οδηγήσει στη διάσωσή της.
- Ιδιαίτερα η προφορά του *η* ως *ε* στη λέξη *νύφε*, μπορεί να γίνει το έναυσμα για συζήτηση σχετικά με την προφορά των αρχαίων ελληνικών γραμμάτων, όπως π.χ. τη μακρότητα ή τη βραχύτητά των φωνηέντων, η οποία απουσιάζει από τη νέα ελληνική.

- Οι μαθητές ενισχύουν τη μεταγλωσσική τους ενημερότητα, καθώς εντοπίζουν και χρησιμοποιούν μεταγλώσσα προκειμένου να περιγράψουν συγκεκριμένα φαινόμενα της ποντιακής που ισχύουν βέβαια και σε πολλές άλλες γλωσσικές ποικιλίες π.χ. η αποβολή.
- Διαπιστώνουν μέσω της αντιπαραβολικής διδασκαλίας με την ΚΝΕ, ότι το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν σήμερα και προέρχεται από ξένες λέξεις π.χ. *ροκ-ροκάρω*, *γκουγκλ-γκουγκλάρω* κ.ά., ακολουθεί τις ίδιες μορφολογικές διαδικασίες μετατροπής σε ρήμα, την προσθήκη δηλαδή του μορφήματος -αρ με την κατάληξη -ω, όπως συμβαίνει και με την ποντιακή, η οποία έχει εντάξει το μόρφημα -ευ και την κατάληξη -ω σε τούρκικες λέξεις π.χ. *εσάσεψα* (*σασεύω*) (Παναγιωτίδης, 2014:108-109). Οι μαθητές, με αυτόν τον τρόπο συνειδητοποιούν ότι η ελληνική γλώσσα υπόκειται σε γενικές αρχές που καθόριζαν και καθορίζουν ακόμη την πορεία της (Χρηστίδης, 2010:15).
- Τα γνωρίσματα αυτά της ποντιακής όμως, δεν αποτελούν μόνο γλωσσικό υλικό επαφής με τη διάλεκτο και καλλιέργειας της μεταγλωσσικής ενημερότητας των μαθητών. Μπορούν να αποτελέσουν και την αφετηρία για εμβάθυνση στην ιστορία της ποντιακής γλώσσας και ποντιακής ιστορίας, η οποία αποτελεί μέρος της ελληνικής γλώσσας και ιστορίας. Το ρήμα *εκλώσταν* (κλώσκουμαι: περιστρέφομαι, μεταστρέφομαι, επιστρέφω), μεσοπαθητικό του ρήματος *κλώθω* (γνέθω) (Παπαδόπουλος, 2016:449-450), και το παράγωγό του επίθετο, *κλωστός* (*γυριστός*)¹⁵, χρησιμοποιούμενο στη νέα ελληνική ως συνώνυμο του *Κρυπτοχριστιανός*, μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για την ιστορική γνωριμία με το φαινόμενο του Κρυπτοχριστιανισμού στον Πόντο, τα αίτια και τις συνέπειες του, μία από τις οποίες είναι η παρουσία Ποντίων ομιλητών στην Τουρκία σήμερα.
- Η προφορά της λέξης *νύφε*, η άρνηση *κί φαίνταν* (από την αρχαιοελληνική άρνηση *ουκ*), στοιχεία που διασώζονται μόνο στην ποντιακή διάλεκτο, λέξεις από αρχαιότερες περιόδους της ελληνικής γλώσσας π.χ. *θυγατέρα*, *υιός*, το ρήμα *εκλώσταν*, που αναφέρθηκε παραπάνω, καταγεγραμμένο σε σύνθετη μορφή ήδη από τον Όμηρο ως *επικλώθω* (Liddel & Scott, 2001:735), δείχνουν τη σχέση της

---

¹⁵ http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2758/Themata-Neoellinikis-Istorias_G-Lykeiou_html-apli/index5_3.html

ποντιακής με αρχαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας. Ο εντοπισμός των αρχαϊκών στοιχείων της ποντιακής διαλέκτου σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, επιτρέπει στους μαθητές να γνωρίσουν την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, της οποίας αναπόσπαστο κομμάτι αποτελεί η ποντιακή διάλεκτος (Κασκαμανίδης & Ντίνας:22).

- Η επαφή με την ποντιακή διάλεκτο μπορεί να δείξει στους μαθητές πώς ιστορικοί ή γεωγραφικοί παράγοντες επηρεάζουν τη μορφή και την εξέλιξη της γλώσσας. Ιστορικοί λόγοι, όπως η γειτνίαση με αλλόγλωσσους λαούς και γεωγραφικοί, όπως η γεωγραφική απομόνωση της περιοχής του Πόντου, συντέλεσαν στη διαμόρφωση της ποντιακής διαλέκτου. Έτσι, η ποντιακή δεν παρουσιάζει αλλαγές που συντελέστηκαν σε άλλες νεοελληνικές διαλέκτους όπως π.χ. σε λεξιλογικό επίπεδο η διατήρηση στην ποντιακή των ονομάτων των μηνών, τα οποία αντικαταστάθηκαν στις περισσότερες διαλέκτους την περίοδο της ρωμαιοκρατίας από τα αντίστοιχα λατινικά (Παντελίδης, 2007), σε φωνολογικό π.χ. η συνίζηση των ακολουθιών [i] και φωνήεν π.χ. *δουλείαν-δουλειά* κ.ά., η αποβολή του ληκτικού -ν π.χ. *παιδίον-παιδίν-παιδί* κ.ά. και σε μορφολογικό η αποβολή της άτονης ρηματικής αύξησης π.χ. *εγέλασαν-γέλασαν* κ.ά. (Παπαναστασίου, 2007).
- Ο χαρακτήρας της ποντιακής διαλέκτου βέβαια δεν μπορεί να μην έχει και τα χαρακτηριστικά της γλωσσικής επαφής, αποτέλεσμα των γεωγραφικών και ιστορικών αιτιών που αναφέρθηκαν παραπάνω. Παράδειγμα της γλωσσικής επαφής αποτελούν πολλές λέξεις από γειτονικούς λαούς, με συχνότερες τις τουρκικές, όπως στα παραπάνω παραδείγματα οι λέξεις *ρακίν*, *γεμίσα*, και η λατινικής προέλευσης λέξη *κατζίν*, τις οποίες βέβαια η ποντιακή προσάρμοσε στο ελληνικό κλιτικό σύστημα. Η αντιπαραβολική διδασκαλία δάνειων λέξεων που χρησιμοποιούνται στην ΚΝΕ, οι οποίες έχουν προσαρμοστεί στο κλιτικό σύστημα της νέας ελληνικής π.χ. *μανάβης* (τούρκικη: *manav*), *γραβάτα* (γαλλική: *cravate*), αποδεικνύουν για μια ακόμη φορά όχι μόνο την ελληνικότητα της διαλέκτου αλλά και τις κοινές αρχές που διέπουν τις δύο ποικιλίες (Ξυδόπουλος, 2016:101).

Η ενασχόληση τέλος των μαθητών, με θέματα καταγωγής της γλώσσας, ομοιοτήτων ανάμεσα σε γλωσσικές ποικιλίες, ύπαρξης γλωσσικών δανείων κ.ά., τους βοηθά να αποκτήσουν ευαισθησία απέναντι στη γλώσσα, να καταπολεμήσουν τυχόν προκαταλήψεις απέναντι σε ομιλητές γεωγραφικών διαλέκτων ή μειονοτικών γλωσσών και να οδηγηθούν εν τέλει στη γλωσσική επίγνωση. Η άρση αυτή των προκαταλήψεων μπορεί να αποτελέσει

ταυτόχρονα το έναυσμα για να συνδέσουν οι μαθητές τα γλωσσικά φαινόμενα με τα κοινωνικά, να αντιμετωπίσουν και να μελετήσουν κριτικά τη γλώσσα, ώστε να αποκτήσουν τελικά κριτική γλωσσική επίγνωση. Έτσι, θα είναι σε θέση, αντιμετωπίζοντας ισότιμα τους συνομιλητές τους, να χρησιμοποιούν έναν χειραφετημένο λόγο, ο οποίος θα τους απελευθερώνει επιπλέον από την κυριαρχία του εξουσιαστικού λόγου (Μπουτουλούση, 2001:223-225).

5. Συμπεράσματα-Προτάσεις

Οι γεωγραφικές ποικιλίες αποτελούν πλήρη γλωσσικά συστήματα, ισότιμα με την ΚΝΕ, η οποία επικράτησε τελικά ως επίσημη γλώσσα της διοίκησης και της εκπαίδευσης, εξαιτίας ιστορικών και πολιτικών παραγόντων και σε καμιά περίπτωση γλωσσικών (Μπασλής, 2017:128-130, 2012:91).

Παρά την ισοτιμία τους όμως με την ΚΝΕ και παρά τον εκφραστικό και λεξιλογικό πλούτο που διαθέτουν, αναγνωρισμένο από ειδικούς γλωσσολόγους και μεγάλους λογοτέχνες, οι διάλεκτοι σήμερα βρίσκονται σε τροχιά συρρίκνωσης (Κασκαμανίδης & Ντίνας, 2014:12). Η συρρίκνωση τους αυτή, η οποία νομοτελειακά θα οδηγήσει στην τελική υποχώρησή τους, οφείλεται σε εξωγλωσσικούς παράγοντες, ανάμεσα στους οποίους οι σημαντικότεροι είναι η κυριαρχία της πρότυπης ποικιλίας και η αποκλειστική διδασκαλία της στο σχολείο με τον ταυτόχρονο αποκλεισμό οποιασδήποτε άλλης ποικιλίας.

Έτσι, οι διάλεκτοι θεωρούνται σήμερα γλωσσικά συστήματα ελλιπή με εγγενείς αδυναμίες και μειονεκτήματα, τα οποία αναπόφευκτα δεν επιτρέπουν τη χρήση τους σε επίσημα επικοινωνιακά πλαίσια. Θεωρούνται δηλαδή γλωσσικά συστήματα που «δεν γράφονται, δεν έχουν αλφάβητο, δεν έχουν γραμματική, δεν διδάσκονται στο σχολείο, δεν χρησιμοποιούνται στις δημόσιες υπηρεσίες» κ.ά., παραβλέποντας και αποκρύπτοντας το γεγονός ότι τα χαρακτηριστικά αυτά δεν αποτελούν τα αίτια αλλά τα αποτελέσματα της υποχώρησής τους (Λιόσης, 2007:104).

Ο ρόλος της εκπαίδευσης, τόσο στην υποχώρησή τους όσο και στον στιγματισμό τους, είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Το σχολείο, εκτός του ότι είναι ο μόνος επίσημος φορέας που διδάσκει τη νόρμα, την ΚΝΕ, αποτελεί και έναν επίσημο θεσμό, ο οποίος σε σχέση με άλλους, επιδρά μονιμότερα και καθοριστικότερα στη ζωή του ανθρώπου. Αυτό συμβαίνει, γιατί απευθύνεται σε νεαρά άτομα-μαθητές, τα οποία διαμορφώνουν την κοσμοθεωρία τους, επομένως και τις γλωσσικές τους στάσεις, στη διάρκεια της σχολικής ζωής τους (Λιόσης, 2007:60). Ο γλωσσικός σχεδιασμός επομένως στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής πολιτικής που καθορίζει σε αυστηρό πλαίσιο ποια γλωσσική ποικιλία θα διδαχθεί και σε ποια μορφή, έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση θετικών ή αρνητικών γλωσσικών στάσεων απέναντι στις γλωσσικές ποικιλίες που δεν διδάσκονται (Κακριδή-Ferrari, 2007).

Αντίστοιχα, οι γλωσσικές στάσεις και οι αξιολογήσεις των εκπαιδευτικών, ως φορέων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014:418). Αυτό συμβαίνει γιατί, οι γλωσσικές τους στάσεις, στηριζόμενες πολλές φορές

στην ελλιπή ενημέρωσή τους, αποτυπώνονται στο χώρο του σχολείου επηρεάζοντας τελικά και αυτές με τη σειρά τους τις γλωσσικές στάσεις αρχικά της σχολικής κοινότητας και στη συνέχεια ολόκληρης της κοινωνίας (Κωστούλα-Μακράκη, 2001:120-122). Οι εκπαιδευτικοί εξάλλου, λόγω της άμεσης εμπλοκής τους με τη διδασκαλία και την καλλιέργεια της πρότυπης γλώσσας, έχουν, όπως είναι αναμενόμενο, θετική στάση απέναντί της (Κακριδή, 2000). Η διερεύνηση των στάσεων τους επομένως έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού αυτές αποτελούν παράγοντα διαμόρφωσης των γενικότερων γλωσσικών στάσεων απέναντι στις διαλέκτους.

Μία από τις σημαντικότερες νεοελληνικές διαλέκτους, που αποτέλεσε το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας, είναι η ποντιακή. Η ποντιακή διάλεκτος αποτελεί ένα πλήρες γλωσσικό σύστημα με ιστορία πολλών χιλιάδων ετών, έχει μελετηθεί περισσότερο από άλλες νεοελληνικές διαλέκτους και διαθέτει ακόμη μεγάλο αριθμό ενεργών και παθητικών ομιλητών. Επιπλέον, διαθέτει ομιλητές με ισχυρή διαλεκτική ταυτότητα, πρόθυμους να συμβάλουν στη διατήρησή της ενώ παράλληλα αντιμετωπίζεται θετικά και από ομιλητές άλλων γλωσσικών ποικιλιών (Σετάτος, 1995:11-12).

Όπως όλες οι διαλέκτοι, έτσι και η ποντιακή, υποχωρεί κάτω από την πίεση της ΚΝΕ, επιδεικνύοντας ωστόσο μεγάλες αντοχές στην πίεση αυτή. Οι αντοχές αυτές της επιτρέπουν αφενός να μην κατατάσσεται-τουλάχιστον όχι ακόμη-στις νεκρές γλώσσες και αφετέρου της αφήνουν περιθώρια διάσωσης, μέσω της προσεκτικής ενσωμάτωσής της στην εκπαιδευτική διαδικασία (Πλουμίδα, 2016).

Οι παραπάνω παραδοχές αποτέλεσαν το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίχτηκε η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας. Η έρευνα αυτή, με δείγμα 45 ερωτώμενων εκπαιδευτικών-φιλολόγων σε σχολεία της β/θμιας εκπαίδευσης της Βέροιας, έδειξε πως το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων δεν έχει αρνητική στάση απέναντι στις διαλέκτους, δεν τις θεωρεί κατώτερα γλωσσικά συστήματα, αλλά αντίθετα, πιστεύει πως η παρουσία τους μπορεί να έχει σημαντικά οφέλη στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η θετική τους στάση ενισχύεται και από το γεγονός ότι σχεδόν όλοι υποστηρίζουν την ανάγκη διάσωσής τους.

Ωστόσο, η θέση τους ως προς την ενσωμάτωση του διαλεκτικού λόγου στην εκπαίδευση, χαρακτηρίζεται από επιφυλακτικότητα, σκεπτικισμό, και ίσως από κάποια αντιφατικότητα. Παρά δηλαδή τη θετική τους στάση, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν επιτρεπτή τη χρήση του διαλεκτικού λόγου μόνο στην προφορική μορφή του και όχι στην επίσημη γραπτή μορφή του σχολικού λόγου. Με τον τρόπο αυτό όμως, αναγνωρίζουν στην πράξη την ανωτερότητα

της πρότυπης έναντι των διαλέκτων, επιβεβαιώνοντας και άλλες μελέτες και έρευνες οι οποίες κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα (Καψάσκη & Σηπιτάνος, 2015:164). Στη στάση αυτή βέβαια, δεν μπορεί να μη συνυπολογιστεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο παρά τις επίσημες διακηρύξεις του για την παιδαγωγική και πολιτιστική σπουδαιότητα των διαλέκτων, αρνείται στην πράξη την ενσωμάτωσή τους σε αυτό. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, ότι οι μισοί εκπαιδευτικοί της έρευνας δεν γνωρίζουν ότι στα ΑΠΣ (2011) και ΠΣ (2021) των τελευταίων δέκα ετών, γίνεται αναφορά στις διαλέκτους, αφού παρά τις συνεχείς επιμορφώσεις τους για τη διδασκαλία της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας, δεν έχει γίνει καμιά αναφορά σε αυτές.

Ως προς τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στην ποντιακή διάλεκτο, η έρευνα επιβεβαίωσε ότι η ποντιακή διάλεκτος αντιμετωπίζεται θετικά ως μια σημαντική διάλεκτος με μεγάλη ιστορία. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι δηλαδή, στις απαντήσεις τους αποτιμούν θετικά τη διάλεκτο, τονίζοντας τα αρχαϊκά της στοιχεία και τη χιλιόχρονη ιστορία της. Ως φιλόλογοι, θεωρούν ότι η διδασκαλία της έχει να προσφέρει οφέλη που σχετίζονται με την αρχαϊκή κληρονομιά της και τη δυνατότητα της να παρουσιάσει, μέσω της ετυμολογίας του λεξιλογίου της, την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, μέρος της οποίας αποτελεί και η ίδια. Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί, αυτό που αναφέρθηκε στους περιορισμούς της έρευνας, ότι δηλαδή οι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί ζουν και εργάζονται σε μια επαρχιακή πόλη, με έντονο ποντιακό στοιχείο. Επομένως, είναι λογικό να διατυπώνεται από μέρους τους μια θετικότερη στάση. Ενδιαφέρουσα θα ήταν η συνέχεια της έρευνας σε σχολεία μεγαλύτερων αστικών κέντρων, όπου οι διάλεκτοι έχουν υποχωρήσει περισσότερο ή σε περιοχές που το ποντιακό στοιχείο έχει ελάχιστη παρουσία.

Η ποντιακή διάλεκτος, μπορεί πραγματικά να γίνει πεδίο μελέτης της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. Όπως φάνηκε από την πρόταση της διδακτικής επαφής που προηγήθηκε, μερικές πολύ απλές φράσεις γνωριμίας με αυτήν, είναι αρκετές προκειμένου να αναχθούν συμπεράσματα για τη λειτουργία της ως πλήρες γλωσσικό σύστημα, για τη σχέση της με παλαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας αλλά και για τη σχέση της με άλλες γλώσσες με τις οποίες ήρθε σε επαφή π.χ. την τουρκική. Μπορεί τέλος να γίνει κατανοητή η λειτουργία της ως μέσο έκφρασης του πολιτισμού ενός λαού, που έζησε απομονωμένος για χιλιάδες χρόνια, διαμορφώνοντας την ιδιαίτερη ταυτότητά του, μέρος της οποίας αποτελεί η γλώσσα του.

Αν τα οφέλη από τη διδασκαλία της ποντιακής αποδεικνύονται από μια απλή απόπειρα διδακτικής επαφής και γνωριμίας με αυτήν, τότε αναπόφευκτα γεννάται ο προβληματισμός

για τη σπουδαιότητα ή και την αναγκαιότητα μιας πιο οργανωμένης διδασκαλίας της σε επίπεδο στόχων, εξειδικευμένου διδακτικού προσωπικού και κατάλληλου διδακτικού υλικού.

Αυτό που φαίνεται τελικά αναγκαίο για την ενσωμάτωσή της ποντιακής-όπως και όλων των διαλέκτων-στην εκπαίδευση, είναι να πλησιάσει η επιστημονική γνώση τη διδακτική πρακτική. Να αναγνωριστεί ο γλωσσικός πλούτος των διαλέκτων, να επιμορφωθούν οι εκπαιδευτικοί και να χρησιμοποιηθεί για τη διδασκαλία τους κατάλληλο υλικό και πρακτικές οδηγίες (Συμεωνίδης, 2015:139).

Το αίτημα για τη διδασκαλία των διαλέκτων γίνεται σήμερα όλο και πιο επίκαιρο, αφού πολλές μελέτες έχουν καταδείξει τον θετικό ρόλο που διαδραματίζουν στην ανάπτυξη του γραμματισμού και ιδιαίτερα του κριτικού γραμματισμού, που αποτελεί ζητούμενο της γλωσσικής εκπαίδευσης (Τζακώστα, 2014:422). Στο πλαίσιο άλλωστε των ευρύτερων κοινωνικών αλλαγών π.χ. συνεχείς μετακινήσεις πληθυσμών, η προωθούμενη από την επίσημη εκπαιδευτική πολιτική γλωσσική ομοιογένεια, τίθεται υπό αμφισβήτηση, αφού αυτή συνιστά μια στιγμιαία ιδεολογική κατασκευή, η οποία δεν συνάδει πια με τη ρευστή κοινωνική πραγματικότητα (Κωστούλη, 2015:142).

Η ανάγκη διάσωσής τους τέλος, ως φορείς πολιτισμού, θέτει την εκπαίδευση προ των ευθυνών της, αφού αποδεδειγμένα αποτελεί τον βασικό παράγοντα διάσωσης ή υποχώρησής τους. Η χρησιμότητα της διδασκαλίας των διαλέκτων λοιπόν, ιδωμένη στις νέες αυτές συνθήκες, τίθεται σε νέα πλαίσια (Κωστούλη, 2015:143).

Βιβλιογραφία

Αγγελοπούλου, Δ. 2010. *Το γορτυνιακό ιδίωμα και η χρήση του στην εκπαίδευση*. (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Αθήνα: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.165-191.

Αναγνωστοπούλου, Ε. 2013. Το σύστημα της γλώσσας: Περιγραφή και ανάλυση. Στο Γ.Ι. Ξυδόπουλος (επιμ.) *Γλώσσα κοινωνία και εκπαίδευση: Εγχειρίδιο Μελέτης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό πανεπιστήμιο. 58-73.

Ανδριώτης Ν.1992. *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Babbie, E. 2011. *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Βάμβουκας, Μ. 2002. *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Βεργέτη Μ. 2008. Η συλλογική ταυτότητα του ποντιακού ελληνισμού στον ελλαδικό χώρο, στο, Σέρρης Μ., Πόντος: *Θέματα λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού*. Αθήνα: Αλήθεια. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2022 από: [2008 Πόντος.pdf \(duth.gr\)](#)

Browning, R. 2004. δ' έκδ. *Η ελληνική γλώσσα, μεσαιωνική και νέα*. Νέα πρώτη έκδοση 1991, Μτφρ. Μ. Ν. Κονομή. Αθήνα: Παπαδήμας. Τίτλος πρωτοτύπου *Medieval and Modern Greek*. 1969, 2η έκδ. 1983. Cambridge: Cambridge University Press.

Bubenik, V. 2001. Η δημιουργία κοινής. Στο *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, σσ. 258-260. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]

Γούτσος, Δ. 2013. Γλώσσα και Επικοινωνία. Στο Γ.Ι. Ξυδόπουλος (επιμ), *Γλώσσα, Κοινωνία και Εκπαίδευση: Εγχειρίδιο Μελέτης*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. 204-206.

Cohen, L., L. Manion, &K. Morrison, 2007. *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Creswell, J. W. 2011. *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. (Μτφρ. Ν. Κουβαράκου). Αθήνα: Ίων.

Dorian, D. 1977. The problem of the semi-speaker in the language death. Στο *International Journal of the sociology of language*. Vol 1977, issue 12. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2022 από:

http://www.ddl.ish-lyon.cnrs.fr/Fulltext/Grinevald/SOCIOLINGUISTIQUE_M1/dorian/Dorian_1977_The%20problem%20of%20the%20semi-speakers.pdf

Drettas, G. 1999. Το ελληνο-ποντιακό διαλεκτικό σύνολο. Στο *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας*, επιμ. Α.-Φ. Χρηστίδης (σε συνεργασία με τη Μ. Αραποπούλου και τη Γ. Γιαννουλοπούλου), σσ. 15-24. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ ΚΑΙ ΚΕΓ

Drettas, G. 2000. Η ποντιακή διάλεκτος και η χρησιμότητά της στην παιδαγωγική της σύγχρονης ελληνικής. Στο *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*, επιμ. Α.-Φ. Χρηστίδης et al. σσ. 35-42. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσα.

Dunleavy, P. 2006. *Η Διδακτορική διατριβή: οργάνωση, σχεδιασμός, συγγραφή, ολοκλήρωση*. Αθήνα: Πλέθρον

Holmes, J. 2016. *Εισαγωγή στην κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Horrocs, Tz., 2014. *Ελληνικά. Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*. (transl. Μ. Σταύρου-Σηφάκη και Μ. Τζεβελέκου). Αθήνα 2006 (2nd Engl. ed. 2010).

Garrett, P. 2010. *Attitudes to language. Key topics in sociolinguistics* [eBook version]. Cambridge University Press.

Κακριδή-Φερράρι, Μ. 2000. Νόρμα, γλωσσική ποικιλία και εκπαίδευση. *Γλωσσικός Υπολογιστής 2* (1-2):161-167. Ανακτήθηκε 22 Μαρτίου 2022 από:
http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/thematikes/new_print/1/1.htm

Κακριδή-Φερράρι, Μ. 2005. Οι νεοελληνικές διάλεκτοι στον δημόσιο λόγο: Δείγματα αντιμετώπισής τους. *Παρουσία 17/18*, 53-65

Κακριδή-Φερράρι, Μ. 2007. Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. *Διάλεκτος*. Ανακτήθηκε 12 Μαρτίου από:
https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_02/index.html

Κακριδή-Φερράρι, Μ. 2007. Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο Α.-Φ. Χρηστίδης (επιμ.), *Θέματα ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2022 από:
https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_03/index.html

Κάλλας, Γ. 2015. *Θεωρία, μεθοδολογία και ερευνητικές υποδομές στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Καραντζόλα, Ε. & Φλιάτουρας, Α. 2004. *Γλωσσική αλλαγή*. Αθήνα: Νήσος.

Καρυολαίμου, Μ. 1993. Μεταγλωσσικά σχόλια και γλωσσικές στάσεις. Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα, Πρακτικά 14ης ετήσιας συνάντησης του τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ.*, 18-20 Απριλίου 1991 (σσ.459-473). Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2022, από:
https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_03/18.html

Κασκαμανίδης, Γ. & Ντίνας, Κ. 2004. Γλωσσική «ανακύκλωση»; Η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση της ποντιακής. *Γλώσσα 58*, σσ. 7-25. Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2022 από:

www.academia.edu/20850367/Κασκαμανίδης_Γ_and_Ντίνας_Κ_2004_Γλωσσική_ανακύκλωση_Η_παιδαγωγική_και_διδασκαλία_των_νεοελληνικών_διαλέκτων_Η_πέριπτωση_της_ποντιακής_Γλώσσα_58_σσ_7_25

Κουτίτα-Καϊμάκη, Μ. 1995. Γραμματική: φωνητική-φωνολογία-μορφολογία-παραγωγή σύνθεση. *Αρχαίον Πόντου*, τόμος 46. 24-44.

Καψάσκη, Α & Μ. Τζακώστα. 2016. Στάσεις καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στο σχολείο. Στο *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα 36*: 161-174. Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2022 από: http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_36_11%20KAPSASKH_TSAKOSTA.pdf

Καψάσκη, Α. & Κ. Σηπιτάνος. 2015. Διδακτική προσέγγιση στο πλαίσιο της παιδαγωγικής των γραμματισμών: Η αξιοποίηση της κρητικής διαλέκτου στην 1η & 2η ενότητα της Γλώσσας της Α΄ Γυμνασίου Συνεδρίου. Πρακτικά του πανελληνίου γλωσσολογικού Συνεδρίου: *Γεωγραφικές και Κοινωνικές ποικιλίες της Νέας ελληνικής Γλώσσας και η παρουσία τους στην εκπαίδευση*. Τζαρτζάνεια. Βόλος. 159-176. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2022 από: [Tzartzanea2015\(uth.gr\)](http://Tzartzanea2015(uth.gr))

Κόλλια, Μ. 2020. *Ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς των Ποντίων. Στρατηγικός σχεδιασμός για τη δημιουργία σύγχρονου μουσείου Ποντιακού Ελληνισμού στη Θεσσαλονίκη*. Διαθέσιμο σε: ΕΑΠ

Κοντοσόπουλος, Ν. 2008. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κατσούδα, Γ. 2016. Διαλεκτική εκπαίδευση και διδασκαλία της ξένης γλώσσας: παραδείγματα από τα ιδιώματα της Λέσβου. *Μέντορας 14*: 111-124.

Κωστούλα-Μακράκη, Ν. 2001. *Γλώσσα και κοινωνία: Βασικές έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Κωστούλη, Τ. 2015. Από τη γλωσσική-κειμενική ομοιογένεια στη διερεύνηση της υβριδικότητας των τοπικών κοινοτήτων: τρόποι διαμόρφωσης και διδασκαλίας της κυρίαρχης ποικιλίας, στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg. 23-48

Liddel, H. & R. Scott. 2001. *Μέγα λεξικόν της Ελληνικής γλώσσης*. Αθήνα: Ιωάννης Σιδέρης.

Λιόσης, Ν. 2007. *Γλωσσικές επαφές στη Νοτιοανατολική Πελοπόννησο*. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε 2 Μαρτίου 2022 από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/100731/files/gri-2008-1047.pdf>

Mackridge, P. 1999. Η ελληνοφωνία στην περιοχή του Όφη (Πόντος). Στο *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας*, επιμ. Α-Φ. Χρηστίδης (σε συνεργασία με τη Μ. Αραποπούλου και τη Γ. Γιαννουλοπούλου). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ ΚΑΙ ΚΕΓ. 25-30.

- Μακράκης, Β. 1998. Απομυθοποιώντας τον μεθοδολογικό μονισμό. Στο Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.) *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Μαχαιρίδου, Α. 2021. *Κοινωνιογλωσσολογική θεώρηση της ποντιακής διαλέκτου με αφετηρία τις δομές εκπαίδευσης ενηλίκων*. Διαθέσιμο στο: ΕΑΠ.
- Μαρωνίτης, Δ. 2007. Αρχαία ελληνική γλώσσα. Στο Χάρης, Γ.(επιμ.). *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα* σσ.15-21. Αθήνα: Πατάκης.
- Μελανοφρύδης, Π. 1987. *Η εν Πόντω Ελληνική γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Μέσχη, Θ. 1995. Η ποντιακή διάλεκτος στη δημοκρατία της Γεωργίας. Στο *Η ποντιακή διάλεκτος άλλοτε και τώρα* σσ. 125-135. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών μελετών. [Τόμος 46 Περιοδικού Αρχείον Πόντου].
- Μικρός, Γ. 2009. *Η ποσοτική ανάλυση της κοινωνιογλωσσολογικής ποικιλίας*. Θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Μπασλής, Γ. 2012. *Εισαγωγή στη σύγχρονη Διαλεκτολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.
- Μπασλής, Γ. 2017. *Κοινωνιογλωσσολογία. Μικρή εισαγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπουτουλούση, Ε. 2001. Γλώσσα και γλωσσική επίγνωση. Στο Α.-Φ. Χριστίδης, *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη Γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Ντίνας, Κ. & Ε. Ζαρκογιάννη. 2009. *Διδακτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Η περίπτωση του ιδιώματος Αφάντου Ρόδου*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Ντίνας, Κ. 2015. Η αξιοποίηση της διαλεκτικής ποικιλίας στο πλαίσιο της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού. Η εμπειρία μιας διδακτικής απόπειρας, στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.167-186.
- Ευδόπουλος, Γ. 2017. *Λεξικολογία: Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Παπαδόπουλος, Α. 1997. Ιστορική γραμματική της ποντιακής διαλέκτου. *Αρχείον Πόντου*, Παράρτημα 1.
- Παπαδόπουλος, Α. 2016. Ιστορικών λεξικών της ποντιακής διαλέκτου. Τόμος Πρώτος Α-Λ. *Αρχείον Πόντου*, Παράρτημα 3.
- Παπαζαχαρίου, Δ., Α. Φτερνιάτη, Α. Αρχάκης & Β. Τσάμη. 2016. «Στάσεις μαθητών Δημοτικού προς την αναπαριστώμενη γεωγραφική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας». *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 36: 331-341.
- Παναγιωτίδης, Φ. 2014. *Μίλα μου για γλώσσα: Μικρή εισαγωγή στη γλωσσολογία*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

- Παπαναστασίου, Γ. 2001. *Γλωσσικός δανεισμός*. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2022 από : https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a7/
- Παπαναστασίου, Γ. 2007. *Η ιστορική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας*. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2022 από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_13/index.html
- Παντελίδης, Ν. 2007. *Δημιουργία της ελληνιστικής κοινής*. Ανακτήθηκε 10 Μαρτίου 2022 από: www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_14/index.html
- Παπαναστασίου, Γ. 2015. Η σημερινή κατάσταση των Νεοελληνικών διαλέκτων, στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.23-48
- Παυλίδης, Α & Γ. Χαριτίδου. 2013. *Εγχειρίδιο ποντιακής διδασκαλίας για ενήλικες*. Ανακτήθηκε 5 Απριλίου 2022 από: <https://docplayer.gr/295840-Egheiridio-didaskalias-tis-pontiakis-dialektoy-gia-enilikes.html>
- Πετρούνιας Ε. 2007. Το λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής. Στο Χάρης, Γ. (επιμ.). *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα*. 23-32. Αθήνα: Πατάκης.
- Πλαδή, Μ. 2001. Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 21:618-629.
- Πλαδή, Μ. 2008. *Διαλεκτικές συμπεριφορές σε παιδιά τοπικής ανάπτυξης στο Πυργί της Χίου και στο Λιτόχωρο Πιερίας. Γλωσσικές συμπεριφορές διαλεκτόφωνων παιδιών τοπικής ανάπτυξης σε εκπαιδευτικό περιβάλλον*. Ανακτήθηκε 4 Μαΐου 2022 από: <https://docplayer.gr/2190210-Dialektikes-symperifores-se-paidia-typikis-anaptyxis-sto-pyrgi-tis-hioy-kai-sto-litohoro-pierias.html>
- Πόλκας, Α. 2001. Η διδασκαλία του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας στο γυμνάσιο και το λύκειο. Στο Α.-Φ. Χριστίδης, *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Πλουμίδα, Ε. 2016. Νεοελληνικές διάλεκτοι στην εκπαίδευση: διερευνώντας τις στάσεις γονέων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. *Ηλεκτρονικά Πρακτικά του 8 ου Πανελληνίου Συνεδρίου του Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης*. ISSN 1790-8574 Ανακτήθηκε 4 Μαΐου 2022 από: [Πλουμίδα1.pdf \(elliepek.gr\)](http://Πλουμίδα1.pdf(elliepek.gr))
- Ρεβυθιάδου, Α., Β. Σπυρόπουλος, Κ. Κακαρικός, 2009. Η ταυτότητα της Οφίτικης Ποντιακής: *Μια γλωσσολογική μελέτη των πηγών και των ομιλητών της*. Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2022 από: https://users.auth.gr/revith/files/Ophis_Monograph.pdf
- Robson, C. 2010. *Η Έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές* (μτφρ. Β. Νταλάκου, Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

Σαββίδης, Θ. χ.χ. Ποντιακή διάλεκτος. *Η "κληρονόμος" του Ομήρου*. Ανακτήθηκε 5 Μαρτίου 2022 από: <https://www.poe.org.gr/default.aspx?pageid=330>

Sallabank, J. 2013. *Attitudes to endangered languages. Identities and policies* [eBook version]. Cambridge University Press.

Sasse, H. J. 1992. Theory of language death. Στο Brezinger M. (επιμ.), *Language death. Factual and theoretical explorations with special reference to East Africa*. Berlin & New York, Mouton de Gruyter.

Σεράνης, Π. 2018. Πολιτικές, ιστορικές και ιδεολογικές διαστάσεις στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας: (Α)συνέπειες στη σύγχρονη διδακτική πράξη, *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 38:203-214. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη] Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2022 από: http://www.ins.web.auth.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1165&Itemid=418&lang=el

Σετάτος, Μ. 1995. Ποντιακές ετυμολογίες. *Ελληνική διαλεκτολογία*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη. 5-12.

Σετάτος, Μ. 1995. Η γλωσσολογική μελέτη της ποντιακής διαλέκτου. Στο *Η ποντιακή διάλεκτος άλλοτε και τώρα*. Αθήνα: Επιτροπή Ποντιακών μελετών. [Τόμος 46 Περιοδικού Αρχαίον Πόντου].

Σούλης, Ι. 2022. *Στάσεις των μαθητών απέναντι στις διαλεκτικές ποικιλίες: η περίπτωση της ποντιακής διαλέκτου και μια διδακτική προσέγγιση στη ΣΤ' Δημοτικού*. Διαθέσιμο σε: ΕΑΠ

Σταμογιώργου, Α. 2022. *Γνωριμία και ευαισθητοποίηση μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με τις γεωγραφικές ποικιλίες: μια διαθεματική εκπαιδευτική προσέγγιση*. Διαθέσιμο σε: ΕΑΠ

Στάμου, Α. & Κ. Ντίνας 2011. Γλώσσα και τοπικότητες: η αναπαράσταση τοπικών ποικιλιών στην ελληνική τηλεόραση. Στο Γ. Πασχαλίδης, Ε. Χοντολίδου, Ι. Βαμβακίδου (επιμ.). *Σύνορα, Περιφέρειες, Διασπορές*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press. 289-305.

Συμεωνίδης, Β. 2015. Η θέση των διαλέκτων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: ένα παράδειγμα αξιοποίησης της ποντιακής. Πρακτικά του πανελλήνιου Γλωσσολογικού Συνεδρίου *γεωγραφικές και κοινωνικές ποικιλίες της Νέας Ελληνικής και η παρουσία τους στην εκπαίδευση. Τζαρτζάνεια*. Βόλος. 132-141. Ανακτήθηκε 3 Μαΐου 2022 από: [tzartzania2012_simeonidis.pdf \(mysch.gr\)](http://tzartzania2012_simeonidis.pdf (mysch.gr))

Τεντολούρης, Φ. & Σ. Χατζησαββίδης 2014. Λόγοι του κριτικού γραμματισμού και η 'τοποθέτησή' τους στη σχολική πράξη: προς μια γλωσσοδιδακτική αναστοχαστικότητα. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, 34:411-421. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Ανακτήθηκε 28 Μαρτίου 2022 από: http://ikee.lib.auth.gr/record/265102/files/MEG_34_411_421.pdf

Τζακώστα, Μ. 2014. Οι γλωσσικές ποικιλίες στην Ελληνική πρωτοβάθμια εκπαίδευση: σκέψεις και προβληματική για τον σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας. Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 34:422-430. Ανακτήθηκε 28 Μαρτίου 2022 από:
http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_34_422_430.pdf

Τζακώστα. Μ & Ε. Μπετεινάκη. 2018. 'Κουλαντρίζοντας τσι διαλέκτους στο σχολειό': Η κρητική διάλεκτος ως εργαλείο γλωσσικής διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. *Revista de Estudos Hellenicos* 4 – *Το Ελληνικό Βλέμμα*. ISSN2526-3609
Ανακτήθηκε 12 Μαρτίου 2022 από:
https://www.researchgate.net/publication/340214752_Koulantrizontas_tis_dialektous_sto_scholeio_E_kretike_dialektos_os_ergaleio_glossikes_didaskalias_sten_protobathmia_ekpaideuse

Τζακώστα, Μ. 2020. Πώς οι διάλεκτοι μπορούν να γίνουν αναπόσπαστο κομμάτι της γλωσσικής διδασκαλίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης: η περίπτωση της Κρητικής. Στο *Στρατιδάκης, Ζ. (επιμ.)*. Η κρητική διάλεκτος: ιστορικότητα, εκφραστικό βάθος, διδακτικοί πειραματισμοί. Ρέθυμνο: Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου. 71-92.
Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2022 από:
https://www.researchgate.net/publication/344148869_Tzakosta_M_2020_g_Pos_oi_dialektoi_mporoun_na_ginoun_anapospasto_kommati_tes_glossikes_didaskalias_se_oles_tis_bathmides_tes_ekpaideuses_e_periptose_tes_Kretikes_Sto_Stratidakes_Z_epim_H_kretike_diale

Tzakosta, Μ. 2020. «Μια φορά κι έναν καιρό ήταν οι διάλεκτοι»: Μύθοι και πραγματικότητες σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία των διαλέκτων στο σχολείο. *Revista de Estudos Hellenicos – Το Ελληνικό Βλέμμα* 6. 33-41.

Τζακώστα, Μ. & Δ. Σιμήρης. 2022. Ανακαθορίζοντας τα όρια γλωσσών και διαλέκτων. Στο Ζ. Γαβριηλίδου, Ν. Μαθιουδάκης, Μ. Μητσιακή & Α. Φλιάτουρας (επιμ.). *Γλωσσανθοί: Μελέτες αφιερωμένες στην Πηνελόπη Καμπάκη – Βουγιουκλή. Επιστημονική Επετηρίδα της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*. 261-272. Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος.

Τζακώστα, Μ. 2022. Γλώσσα, κοινωνία και διάλεκτος. Στο D. Goutsos & P. Bella (Επιμ.), *Εισαγωγή στην κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg.

Τζιτζιλής, Χ. 2000. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο *Η ελληνική γλώσσα και οι διάλεκτοί της*, επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης (σε συνεργασία με τη Μ. Αραποπούλου και τη Γ. Γιαννουλοπούλου). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ & Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. 15-22.

Τζιτζιλής, Χ. 2001. Νεοελληνικές διάλεκτοι και νεοελληνική διαλεκτολογία. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. σσ. 168-169.

Τομπαΐδης, Δ. 1988. Η Ποντιακή Διάλεκτος. *Αρχείον Πόντου*, Παράρτημα 17.

Τομπαΐδης, Δ. 1992. Η τύχη των Μικρασιατικών ιδιωμάτων. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, σσ. 241-250. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

- Τομπαΐδης, Δ. 1995. Η έρευνα της ποντιακής σήμερα. *Ελληνική Διαλεκτολογία* 4. Αφιέρωμα στην ποντιακή, σσ. 49-59. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Τομπαΐδης, Δ. 1996. *Μελετήματα ποντιακής διαλέκτου*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας. Ανακτήθηκε 28 Μαρτίου 2022 από:
https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_11_1/01.html
- Τομπαΐδης, Δ. 2003. Η Ποντιακή Διάλεκτος. Ο Πόντος των Ελλήνων. *Τα Νέα*, 87-98
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1993. *Νεοελληνική γραμματική: Ιστορική εισαγωγή*. 3ος τόμ. του 'Απαντα. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, σσ. 62-68.
- Τσάκωνα, Β. 2007. Ποντιακή Διάλεκτος. *Οι διάλεκτοι και τα ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας). Ανακτήθηκε 7 Απριλίου 2022 από:
https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/dialects/thema_b_11/index.html
- Τσιτσιπής, Λ. 2001. Γλωσσική συρρίκνωση. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας σσ.81-83.
- Τσιτσιπής, Λ. 2001. Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας σσ.78-80.
- Χάρης, Γ. 2007. Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα. Στο Χάρης, Γ.(επιμ.). *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα* σσ.11-14. Αθήνα: Πατάκης.
- Χατζηδάκη, Α. 1999. Η επιβίωση και η λειτουργικότητα των Ελληνικών διαλέκτων της περιοχής της Μαριούπολης. Στο *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας*, επιμ. Α.-Φ. Χρηστίδης (σε συνεργασία με τη Μ. Αραποπούλου και τη Γ. Γιαννουλοπούλου), 65-71. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ ΚΑΙ ΚΕΓ
- Χατζησαββίδης, Σ. 2012. *Η ποντιακή διάλεκτος: η ιστορία της και η χρήση της στον ελλαδικό χώρο σήμερα*. Ανακτήθηκε 3 Απριλίου 2022 από:
<http://ikee.lib.auth.gr/record/265066/files/PontiakhDialektos.pdf>
- Χατζησαββίδης, Σ. 2015. Η σύγχρονη ποντιακή διάλεκτος και η διδασκαλία της, στο Μ. Τζακώστα (επιμ.) *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg, 238-256.
- Χριστίδης, Α.-Φ. 2010. *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη : ΙΝΣ.
- Χρηστίδης, Α.-Φ. 2001. Η νέα ελληνική γλώσσα και η ιστορία της. Στο Χριστίδης, Α.-Φ. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σσ. 149-154.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/dialects>

<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects/neohellenic/whatisdialect>

<https://www.poe.org.gr/default.aspx?pageid=317>:

<http://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>

<https://sarantakos.wordpress.com/2019/10/11/vahit-tursun/>

<http://ebooks.edu.gr/ebooks/v2/ps.jsp>

<http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

<http://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli>

https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/237877_48-eton-o-mesos-oros-ilikias-ton-ekpaideytikon-sta-ellinika-sholeia

<https://www.poe.org.gr/default.aspx?pageid=331>

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2700/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_A-Lykeiou_html-empl/indexB6_3.html

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2702/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_B-Lykeiou_html-empl/index_d_11_02.html

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2674/Ekfrasi-Ekthesi_A-Lykeiou_html-empl/indexa_2.html

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2216/Neoelliniki-Glossa_G-Gymnasiou_html-empl/indexc_1.html

Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο

Το παρόν ερωτηματολόγιο, εντάσσεται σε έρευνα που σχετίζεται με τις στάσεις των εκπαιδευτικών απέναντι στις νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιαίτερα στην ποντιακή. Η έρευνα αυτή, αποτελεί μέρος της διπλωματικής εργασίας που εκπονώ στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Σύγχρονες τάσεις στην ανάλυση και τη διδασκαλία της Γλώσσας», του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Η συμμετοχή σας είναι προαιρετική και ιδιαίτερα σημαντική για την επιτυχή διεξαγωγή της έρευνας. Οι απαντήσεις σας είναι ανώνυμες και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Ευχαριστώ εκ των προτέρων για τον χρόνο και τη συμμετοχή σας.

Αναστασία Παπαδοπούλου

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1. Φύλο

- Άντρας
- Γυναίκα

2. Ηλικία

- 25-35
- 36-45
- 46-55
- 56-67

3. Τόπος διαμονής

.....

4. Σπουδές

- Βασικό πτυχίο
- Δεύτερο πτυχίο
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό

5. Χρόνια εκπαιδευτικής υπηρεσίας

- 1-10
- 11-20
- 21-30

- > 30
- 6. Είστε ενεργός (ομιλείτε) ή παθητικός (δεν ομιλείτε αλλά καταλαβαίνετε) ομιλητής κάποιας διαλέκτου;
  - Ναι
  - Όχι

→ Αν ναι, ποια είναι η διάλεκτος αυτή;

.....

B. ΚΥΡΙΩΣ ΘΕΜΑ-ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

1. Γνωρίζετε τι είναι διάλεκτος;
  - Ναι
  - Όχι
2. Γνωρίζετε κάποιες από τις νεοελληνικές διαλέκτους;
  - Ναι
  - Όχι
3. Ποια είναι η σχέση των νεοελληνικών διαλέκτων με τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους, αν υπάρχει;
  - Είναι η συνέχεια τους
  - Είναι η εξέλιξη τους
  - Δεν υπάρχει άμεση σχέση
  - Δεν γνωρίζω
4. Η γνώμη σας για τη χρήση των διαλέκτων είναι:
  - Θετική
  - Αρνητική
  - Ουδέτερη
5. Θεωρείτε ότι η χρήση διαλεκτικού λόγου σχετίζεται με το επίπεδο μόρφωσης ενός ομιλητή;
  - Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
6. Πώς θα αντιμετωπίζατε τη χρήση διαλεκτικού λόγου από έναν μαθητή σας;
  - Με διόρθωση
  - Με επισήμανση ότι δεν επιτρέπεται στον γραπτό λόγο

- Με ενθάρρυνση
  - Με ανοχή
  - Άλλο .....
7. Πιστεύετε ότι η Κοινή Νεοελληνική που διδάσκεται στα σχολεία, αποτελεί ανώτερη γλωσσική ποικιλία από τις διαλέκτους;
- Ναι
  - Όχι
8. Πιστεύετε ότι υπάρχει λόγος να διασωθούν οι διάλεκτοι;
- Ναι
  - Όχι
9. Πιστεύετε ότι η εκπαίδευση θα μπορούσε να βοηθήσει στη διατήρηση των διαλέκτων;
- Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
10. Πιστεύετε ότι θα ήταν ωφέλιμο να ενσωματωθούν διαλεκτικά κείμενα στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας;
- Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
11. Πιστεύετε ότι η διδασκαλία του διαλεκτικού λόγου μπορεί να ενσωματωθεί στην εκπαίδευση;
- Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
12. Θα παρακολουθούσατε ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης για τις νεοελληνικές διαλέκτους και την ενσωμάτωσή τους στην εκπαίδευση;
- Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
13. Ποια θα μπορούσαν, κατά τη γνώμη σας, να είναι τα οφέλη από τη διδασκαλία των διαλέκτων;
- Η γνωριμία με αυτές

- Ο εμπλουτισμός της γλωσσικής διδασκαλίας
  - Τα οφέλη αφορούν μόνο στους διαλεκτόφωνους μαθητές
  - Δεν υπάρχουν οφέλη. Αντίθετα, προκαλούν μαθησιακά προβλήματα στους μη διαλεκτόφωνους μαθητές
  - Άλλο .....
14. Η άποψη σας για την ποντιακή διάλεκτο είναι:
- Θετική
  - Αρνητική
  - Ουδέτερη
15. Γνωρίζετε για τα προγράμματα εκμάθησης της ποντιακής διαλέκτου που πραγματοποιήθηκαν στο νομό σας;
- Ναι
  - Όχι
16. Θεωρείτε ότι η απόκλιση της ποντιακής διαλέκτου από την Κοινή Νεοελληνική, αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα εκμάθησής της;
- Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
  - Δεν γνωρίζω
17. Πιστεύετε ότι η ποντιακή διάλεκτος είναι μια νεκρή γλώσσα;
- Ναι
  - Όχι
  - Ίσως
  - Όχι ακόμη
18. Για ποιους λόγους θεωρείτε ότι θα έπρεπε ή δεν θα έπρεπε να διδάσκεται η ποντιακή διάλεκτος στο σχολείο; (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις)
- Γιατί έχουν σχέση με τα αρχαία ελληνικά
  - Γιατί υπάρχουν πολλοί Πόντιοι ομιλητές
  - Γιατί είναι μια σημαντική διάλεκτος με μεγάλη ιστορία
  - Γιατί δεν πρέπει να εξαφανιστεί
  - Δεν υπάρχει κανένας λόγος να διδάσκεται.
  - Είναι μια νεκρή γλώσσα και η διδασκαλία της μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στους μαθητές

- Θα μπορούσε να διδάσκεται μόνο σε μαθητές ποντιακής καταγωγής
- Άλλο

.....

19. Γνωρίζετε ότι στα πρόσφατα Αναλυτικά Προγράμματα για το μάθημα της Γλώσσας, γίνεται αναφορά στη χρησιμότητα της διδασκαλίας των διαλέκτων, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης;

- Ναι
- Όχι

20. Θεωρείτε ότι έχετε ισχυρή διαλεκτική ταυτότητα (η αξία που δίνει κάποιος στην καταγωγή του);

- Ναι
- Όχι

└─▶ Αν ναι, ποια είναι αυτή;

.....

ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Τι γνωρίζετε για την ποντιακή διάλεκτο;

.....

.....

Ποια οφέλη θα μπορούσαν να προκύψουν από τη διδασκαλία της ποντιακής διαλέκτου;

.....

.....

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.